

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

LEA CAHUNEK

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIALNO PEDAGOGIKO

**OSEBE ALBANSKE NARODNOSTI
V ŠOLSKEM SISTEMU V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO

Mentor: dr. Bojan Dekleva

Avtorica: Lea Cahunek

Ljubljana, september, 2013

Zahvala

Najprej bi se zahvalila mentorju, dr. Bojanu Deklevi, za usmerjanje in napotke pri nastajanju diplomskega dela.

Hvala tudi vsem sogovornicem, ki so se odzvali na mojo prošnjo za intervju in tistim, ki so mi kakorkoli stali ob strani.

Posebno zahvalo pa namenjam bratu Toniju, mami Ljupki in očetu Zdravku, ki so nešteto krat pokazali zanimanje za diplomsko nalogo, kar mi je zelo veliko pomenilo.

KAZALO VSEBINE

UVOD	1
I TEORETIČNI DEL	1
POJASNITEV NEKATERIH KLJUČNIH POJMOV	2
1 MIGRACIJE	3
1.1 MIGRANTI	3
1.1.1 Starši migranti in njihovi otroci	4
1.2 VRSTE IN RAZLOGI ZA MIGRACIJE	6
1.3 MIGRACIJE V SLOVENIJO	7
1.4 POSLEDICE MIGRACIJ IN NAČINI PRILAGAJANJA NA NOVO OKOLJE	8
1.5 MEDIJI IN MIGRACIJE.....	9
2. ALBANSKI	11
2.1 ALBANIJA	12
2.2 REPUBLIKA MAKEDONIJA	12
2.2.1 Zgodovina makedonsko-albanskih spopadov	13
2.3 KOSOVO	14
2.3.1 Migracije iz Kosova	15
2.3.2 Problematika Kosova	16
2.3.3 Šolski sistem na Kosovu.....	16
2.4. ZNAČILNOSTI ŽIVLJENJA ALBANSKEGA NARODA	17
2.4.1 Albanci v Sloveniji	18
3 IDENTITETA	20
3.1 NACIONALNA IDENTITETA.....	20
3.2 ETNIČNA IDENTITETA	20
3.3 RELIGIOZNA IDENTITETA IN ISLAM.....	22
3.4 STEREOTIPI, PREDSDOKI IN DISKRIMINACIJA	23
3.4.1 Stereotipi	23
3.4.2. Predsodki.....	24
3.4.3 Diskriminacija	25
3.4.4 Posledice in preprečevanje stereotipov, predsodkov in diskriminacije.....	26
4 JEZIK	27
4.1 DVOJEZIČNOST	27
4.2 MATERNI JEZIK	28
4.3 DRUGI JEZIK	29

4.4 PODOBNOSTI IN RAZLIKE MED PROCESOMA USVAJANJA PRVEGA IN DRUGEGA JEZIKA	30
4.5 POTEK UČENJE SLOVENSKEGA JEZIKA KOT DRUGEGA	32
5 ŠOLSKI SISTEM V SLOVENIJI	34
5.1 OTROCI PRISELJENCEV IN ŠOLA	35
5.1.1 Slabo znanje slovenskega jezika otrok priseljencev	36
5.1.2 Vključevanje otrok priseljencev v šolo v Sloveniji	37
5.1.3 Razlike med učenci albanske narodnosti in učenci drugih narodnosti republik nekdanje Jugoslavije	38
5.1.4 Kako poučujejo otroke priseljencev in predlogi za izboljšanje izobraževalnega sistema za priseljence v Sloveniji	39
5.2 VKLJUČEVANJE PRISELJENSKIH STARŠEV V ŠOLSKI SISTEM V SLOVENIJI	42
6 PEDAGOŠKI IN SVETOVALNI DELAVCI V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM SISTEMU V SLOVENIJI	44
6.1 VRTEC IN NALOGA VZGOJITELJEV	44
6.2 UČITELJI IN STROKOVNI DELAVCI MULTIKULTURNE ŠOLE	45
6.3 OCENJEVANJE PRISELJENSKIH OTROK	47
6.4 TEŽAVE V ODNOSU UČITELJ – STARŠ PRISELJENEC	47
6.5 POSEBNOSTI SOCIALNO-PEDAGOŠKEGA DELA S PRISELJENCI IN NJIHOVIMI OTROKI	48

II Empirični del	51
1 RAZISKOVALNI PROBLEM	51
2 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA	52
2.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	52
2.2 INTERVJUJSKA VPRAŠANJA.....	52
3 VZORČENJE.....	54
4 POTEK KVALITATIVNE OBDELAVE PODATKOV	55
4.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA IN KATEGORIJE.....	58
5 PREDSTAVITEV REZULTATOV IN ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	60
5.1 ANALIZA POGOVOROV S SOGOVORCI.....	61
5.1.1 Domovina	62
5.1.2 Tradicija	67
5.1.3 Narodnost kot kriterij izbire	74
5.1.4 Predsodki, stereotipi in diskriminacija	78
5.1.5 Šolski sistem	80
5.1.6 Jezik	86
5.1.7 Etnična identiteta	90
5.1.8 Religiozna identiteta.....	95
5.1.9 Načrti za prihodnost	96
5.2 ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	99
5.2.1 Kakšne so njihove družine in katere tradicije albanske kulture ohranjajo?.....	99
5.2.2 Kako dobro obvladajo slovenski in albanski jezik in kako so se ju naučili?	100
5.2.3 Kakšne težave so imeli v šoli v Sloveniji in kako so jih obravnavali učitelji?	100
5.2.4 Na kakšen način se starši migranti vključujejo v šolski sistem v Sloveniji?	101
5.2.5 Kakšne izkušnje imajo s predsodki, stereotipi in diskriminacijo zaradi narodnostne pripadnosti?.....	101
5.2.6 Kako pomembna je narodnost partnerja in prijateljev?	102
5.2.7 Na kakšen način konstruirajo in ohranjajo etnično in religiozno identiteto?	102
5.2.8 Kako doživljajo svoje možnosti za uspeh kot Albanci v Sloveniji in kakšni so njihovi načrti za prihodnost?	103

6 ANALIZA INTERVJUJEV	104
6.1 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 1.....	104
6.1.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanca 1.....	107
6.2 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 2.....	108
6.2.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanke 2.....	110
6.3 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 3.....	110
6.3.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanca 3.....	112
6.4 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 4.....	114
6.4.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanke 4.....	116
6.5 PODOBNOSTI IN RAZLIKE MED INTERVJUVANCEMA IN INTERVJUVANKAMA?	116
6.5.1 Kaj je skupno vsem intervjuvancem?	117
6.5.2 Kaj je značilno le za sogovorki, ki sta rojeni v sloveniji?	118
6.5.3 Kaj je značilno le za sogovorca, ki sta po rojstvu migrirala v slovenijo?.....	118
7. KAKO MLADI ALBANSKE NARODNOSTI KONSTRUIRAJO IN KRMILJO SVOJE ŽIVLJENJE V SLOVENIJI?	120
8. OVREDNOTENJE KVALITATIVNE RAZISKAVE	120
LITERATURA	123
PRILOGA.....	130

POVZETEK

V diplomskem delu sem raziskovala, kako osebe albanske narodnosti doživljajo šolski sistem v Sloveniji in kako kot pripadniki etnične skupine konstruirajo svoje življenje v širši družbi.

S teoretičnim delom, s katerim odpiram nalogo, želim osvetliti migracijske procese, učenje maternega in drugega jezika ter ključne značilnosti albanskega naroda iz Albanije, Kosova in Makedonije. Osredotočila sem se tudi na predsodke, stereotipe in diskriminacijo ter na naloge učitelja in svetovalnih delavcev pri delu z otroki priseljencev.

V empiričnem delu sem v intervjujih s štirimi sogovorci albanske narodnosti, rojenimi bodisi v Sloveniji, na Kosovu ali v Makedoniji in starimi od 20 do 24 let, izhajala iz tematik, ki sem jih obravnavala v teoretičnem delu in tako spoznavala njihove življenjske zgodbe.

Ključne besede: migracije, priseljenci, Albanci, šolski sistem v Sloveniji, svetovalni delavci šole.

ABSTRACT

The research in my diploma is concentrated on experiences of Albanian ethnicity in the school system in Slovenia and how they construct their lives within the bounds of society.

The theoretical part in the beginning of the research focuses on the migration processes, learning of the mother tongue and the second language, and the key characteristics of the Albanian nation from Albania, Kosovo and Macedonia. I have also focused on prejudices, stereotypes and discrimination, and the role of teachers and school counsellors working with children from immigrant families.

The empirical part further explores the topics from the theoretical part through four different interviews with Albanians, aged from 20 to 24 and born either in Slovenia or in Kosovo or Macedonia. The interviews shed light on their personal experience with the topic of this research.

Key words: migrations, immigrants, Albanians, Slovenian school system, school counsellors

UVOD

Kot dolgoletna košarkarska trenerka sem se srečevala z različnimi otroki. Na predstavitvi košarke za kranjske osnovne šole sem spoznala »deklico v oranžni majici«. Stala je na sredini igrišča in bila obrnjena stran od mene. Zaklicala sem ji, naj gre pod koš. Vendar se deklica ni premaknila. Poskusila sem povedati glasneje, a nisem bila uspešna. Prišla sem bližje in jo vprašala, če me je slišala. Še vedno je stala na istem mestu in me le nemo gledala. Nato je do mene pristopila druga deklica in mi pojasnila, da me »deklica v oranžni majici« ne razume, saj govori le albansko. Ponudila mi je, da ji navodilo prevede in jaz sem se seveda strinjala. Po navodilu v albanskem jeziku je deklica stekla pod koš.

Dogodek z »deklico v oranžni majici« mi je služil kot iztočnica za razmislek o tem, kako se albansko govoreči učenci znajdejo in počutijo v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu in tudi v širši družbi. Posledično sem se v nalogi osredotočila na situacijo mladih oseb albanske narodnosti v Sloveniji, kateri zaradi posebnosti albanskega jezika predstavljajo popolno neznanko.

Pred in med nastajanjem diplomskega dela me je spremljal občutek, da se s problematiko albansko govorečih priseljencev ne ukvarjamo dovolj oziroma ne ukvarjamo na pravi način, kar me je provociralo in me spodbujalo k delu. Enako tako me je spodbujala negativna nastrojenost večinskega naroda do priseljencev albanske narodnosti v Sloveniji. Tudi ljudje, ki so mi blizu, so se pogosto s prizvokom sarkazma čudili in negodovali, češ kje sem dobila idejo za pisanje o Albancih. Moje korenine sicer ne izhajajo iz Albanije, Kosova ali Makedonije, ampak sem pripadnica 2. generacije hrvaških priseljencev. Kot otrok staršev, ki sta se v sedemdesetih priselila v Slovenijo, zaradi drugačnega kulturnega ozadja nikoli nisem imela težav, morda zato, ker živim v stanovanjskem naselju, v katerem je veliko priseljencev in ga nekateri označujejo celo kot »geto« ali zaradi navidezne asimilacije moje družine v večinsko kulturo. Doma mi je bilo celo prepovedano govoriti hrvaško. Zakaj? Najbrž v izogib težavam, ki nastajajo zaradi slabo prilagojenega slovenskega šolstva dvojezičnim otrokom.

Zanimalo me je kako svojo situacijo v Sloveniji doživljajo priseljenci albanske narodnosti.

I TEORETIČNI DEL

POJASNITEV NEKATERIH KLJUČNIH POJMOV

Pomembno se mi zdi omeniti, zakaj sem v naslovu in tudi v samem diplomskem delu pisala o šolskem sistemu v Sloveniji in ne o slovenskem šolskem sistemu. Šolski sistem v Sloveniji smatram kot bolj nevtralnno oznako od slovenskega šolskega sistema, ki nakazuje, da je nekaj »slovensko« in morda prav zato tam ni prostora za tisto »neslovensko«.

Žitnik Serafin (2008) opozarja, da je v literaturi pogosto navedeno, da je Slovenija za priseljence »gostiteljska družba«, kar ni ustrezen izraz, saj priseljenci niso gostje v Sloveniji. Avtorica (prav tam) v nadaljevanju neustrezno uporabo gostiteljske družbe argumentira češ, Slovenija lahko gosti begunce, tuje svetovalce, politične in druge delegacije, vendar ne more gostiti svojih delavcev, od katerih je odvisno tudi slovensko gospodarstvo. Slovenijo sem v odnosu do priseljencev namesto »gostiteljske družbe« imenovala kot nova država in družba, država sprejema, priseljevanja ali migriranja in tudi z drugimi izrazi, ki niso vsebovali predpostavke »gostovanja« priseljencev v Sloveniji.

1 MIGRACIJE

Selitve so potekale že v preteklosti, danes pa so zajele ves svet, postale so kompleksne in raznovrstne ter posledično tudi manj obvladljive (Medica, 2007). Vsaka migracija vključuje gibanje, vendar vsako gibanje ni migracija, navaja Mesić (2002), ki migracije definira kot gibanje z namenom prebivanja ali ostajanja nekje drugje.

Vse migracije združujejo pojem emigracij, torej odhajanje ljudi iz njihove izvorne oziroma emigrantske družbe v imigrantsko družbo, in pojem imigracij, v smislu preselitve v imigrantsko družbo (Klinar, 1976).

Pojem preseljevanja povezujemo z identiteto, kulturo, religijo, etničnimi predsodki, trgom dela, davkoplačevalstvom, izobraževanjem, nasiljem in z mnogimi drugimi (Razpotnik, 2002). V diplomski nalogi se bom dotaknila predvsem pojmov, ki so bližje področju dela socialnega pedagoga, to so identiteta, kultura, religija, šola ter nasilje. Namreč discipline kot so geografija, demografija, antropologija, ekonomija, sociologija ter tudi zgodovina, politična in medicinska znanost, migracije preučujejo s svojega zornega kota (Mesić, 2002).

1.1 MIGRANTI

Posamezni socialni sloji in kategorije so različno motivirani za emigriranje, hipotetično je motiviranost za migiranje močnejša pri nižjih socialnih slojih kot pri elitnem razredu (Klinar, 1976). Enako tako imajo manj intencij za migracije poročeni, nacionalno orientirani ali starejši prebivalci v primerjavi s samskimi oziroma neporočenimi, nacionalno ne navezanimi na svojo nacionalno kulturo in mlajšimi posamezniki (prav tam). Po mnenju Medice (2007) so migracije še vedno izbira za elito in prisila za revne.

Različni avtorji migrante definirajo in poimenujejo na različne načine. Mesić (2002) piše o etničnih manjšinah, tujcih, migrantih, populacijah tujega porekla oziroma izvora, medtem ko Žitnik Serafin (2008) tiste, ki spreminjajo stalno ali začasno bivališče imenuje za izseljence (emigrante) in priseljence (imigrante). V Sloveniji so tako s pojmom priseljence označene osebe s stalim prebivališčem v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS), z začasnim prebivališčem v RS, begunci v RS in azilanti v RS (Čurin Radovič, 2002; povzeto po: Žitnik

Serafin, 2008). Migranti morajo, po mnenju Klinarja (1976), v imigrantski državi ostati eno leto, da jih ločimo od turistov, nomadov in sezonskih delavcev.

Izraz migrant ima sicer ambivalenten pomen in v zadnjem času vse manj vsebuje pozitiven vtis in vse bolj prizvok nestabilnosti, strahu in nevarnosti (Medica, Lukič, & Bufon, 2010). Javna identiteta migranta iz nekdanjih republik Jugoslavije se je bolj ali manj utrdila v podobi oziroma stereotipu poceni (gradbenega) delavca prav zato, ker pogosto poprimejo za težka dela (prav tam). Pogosto slabši začetni položaj priseljence dolgoročno obeleži za tiste, ki opravljajo slabše plačana, umazana in necenjena dela ter jim oteži pot po družbeni lestvici navzgor, meni Razpotnik (2002).

Na splošno so migranti iz najrazličnejših razlogov izločeni iz določenih poklicev, visokih položajev in funkcij, kar vodi k obžalovanju migracije v novo državo in, kot pravi Resman (2003) k iskanju socialnih stikov z ljudmi podobne usode. Migratni so sicer nepogrešljiva delovna sila zahodnih metropol, vendar jih slabe razmere v novi državi vodijo v brezup in ponižanje, ki nastane kot posledica sififovskega pehanja za uspehom, za tem, da bi tudi oni »ujeli svet« (prav tam). Čeprav med migranti obstajajo tudi tisti, ki menijo, da je migracija dober korak k boljšemu življenju.

Dekleva (2002) omenja, da se je v Sloveniji položaj priseljencev v kratkem času močno spremenil. V sedemdesetih letih 20. stoletja so bili priseljenci namreč polnopravni državljani, medtem ko so v obdobju osamosvajanja države mnogi izmed njih postali neenaki ostalim prebivalcem Slovenije, saj so ostali brez statusa državljana novo nastale Slovenije in temu pripadajočih pravic (prav tam). V zadnjem času so postali ničvredni in zaničevani s strani večinskega naroda, ki pogosto pričakuje, da bodo priseljenci po prihodu v imigrantsko družbo enostavno opustili svoje navade, kulturo in jezik. Na težnjo po asimilaciji v večinsko družbo se migranti najpogosteje odzovejo z asimilacijo, agresijo in nejevoljo ali z umikom v osamo.

1.1.1 Starši migranti in njihovi otroci

Migranti migrirajo predvsem zaradi težnje po izboljšanju življenjskega položaja in si s seboj v novo državo prinesejo svoj sistem vrednot, nacionalne in kulturne posebnosti ter občutek pripadnosti lastnemu kulturnemu okolju, narodu in domovini (Razpotnik, 2002). Medtem pa

so se nekateri otroci migrantov v novi državi rodili oziroma se v njo preselili, vendar ne po svoji želji (prav tam). Slednji imajo enake ambicije kot njihovi vrstniki in višje kot njihovi starši, navaja Mesić (2002). Po eni strani so sicer enaki svojim vrstnikom slovenskega izvora, saj sooblikujejo skupno prihodnost Slovenije, medtem ko gre na drugi strani za mlade, ki se razlikujejo od avtohtonih prebivalcev, pogosto so namreč prikrajšani za enake možnosti z večinskim prebivalstvom (Razpotnik, 2002).

Enako tako do razlik prihaja tudi med otroki priseljencev, ki so bili rojeni v novi državi in tistimi, ki so bili rojeni v drugi državi in so z migracijo izgubili prijatelje, morali hitro odrasti in prevzeti odgovornost za mlajše sorojence in urejanje dokumentacije (Vathi, 2010). Otroci albanske narodnosti so včasih bolj zreli kot otroci večinske kulture, ki imajo drugačen način življenja (prav tam).

V vzgoji otrok priseljencev so prisotni elementi kulture njihovih staršev. Nekateri starši migranti tudi za svoje otroke želijo, da bi obdržali kontinuiteto pri prenosu izvorne kulture, medtem ko drugi stremijo k temu, da bi njihovi otroci pridobili izobrazbo, priložnost za kariero, si poiskali partnerja iz večinske družbe in nekoliko ali povsem pozabili na tradicijo svoje družbe (Razpotnik, 2004).

Raziskave priseljencev so pokazale, da starši priseljenci uporabljajo več kontrole in omejitev do hčera, kot do sinov, in velikokrat vidijo elemente nove družbe za ogrožajoče njihovi izvorni kulturi (prav tam). Posledično so otroci priseljencev nemalokrat razpeti med dve kulturi, saj njihovi starši zahtevajo, da otrok ohrani priseljsko kulturo in jezik ter ne prevzema elementov kulture nove države, medtem ko na drugih strani družba pritiska na njih s težnjo po asimilaciji.

Razpotnik (2002) opozarja, da na otroke priseljencev vplivajo različne kulture:

- kultura njihovih staršev pred prihodom v novo okolje,
- kulturna njihovih staršev po selitvi s pečatom prilagajanja, sprememb in novega načina življenja,
- kultura njihovega ožjega okolja, vrstnikov,
- kultura posredovana v šoli,
- kultura posredovana prek množičnih medijev.

Priseljenski otroci so tako v družini vzgajani v kulturi, ki se razlikuje od večinske. Priseljenske družine sicer v različni meri in na različne načine ohranjajo svojo izvorno kulturo, lahko tudi preko društev, katerih vloga je težnja po združitvi albanske skupnosti, ohranjanje jezika in kulture, posredovanje med družino, šolami in socialnimi službami ter preprečevanje diskriminacije (Vathi, 2010).

1.2 VRSTE IN RAZLOGI ZA MIGRACIJE

Obstaja več pojavnih oblik migracij, in sicer mednarodne migracije, pri katerih migranti prestopijo državne meje, se preselijo v zamejstvo, v tujino ali v drugo državo in na drugi strani notranje, ki so lokalne ali medregionalne (Klinar, 1976).

Zaradi širitve dela in obeta izboljšanja življenjskega položaja in možnosti v tujini, se ljudje odločajo za zaposlitev v tujini. Slednje označujemo za ekonomske, z zaposlovanjem povezane oziroma delovne migracije, ki v Sloveniji številčno prevladujejo predvsem pri migrantih tretjih držav (Bešter, & Medvešek, 2010).

Migranti lahko migrirajo sami ali s svojo družino, se za migracijo odločajo prostovoljno ali prisilno, v novi državi ostanejo za vedno ali le za kratek čas, vendar za najmanj eno leto, da jih lahko označimo za migrante. Do krajših migracij je prišlo tudi pri nekaterih migrantih albanske narodnosti, ki so v letih 1998 in 1999 zaradi nemirov ali kasneje celo vojne migrirali iz Kosova. Proti koncu leta 1999 se je stanje v njihovi rodni deželi umirilo, posledično so se nekateri migranti vrnili v svojo družbo. Vrnitev migrantov v izvorno državo imenujemo protitok oziroma remigracija (Klinar, 1976). Razlogi vrnitve v izvorno državo so lahko tudi neadaptiranje in nezadovoljstvo nad imigrantskim oziroma manjšinskim statusom in v dejavnih privlačenju v izvorno družbo (prav tam). Želji po vrnitvi v svojo primarno deželo se po določenem času bivanja v novi državi lahko priključita tudi negotovost in strah, da bi se v svoji matični državi po remigraciji počutili kot tujci, ker so si pridobili navade nove imigrantske družbe (Vathi, 2010).

Vrste migracij so različne in enako tako so različni tudi razlogi za migracije. Strinjam se z navedbo Vathi (prav tam), da je motivacija za migracije različna pri vsakem posamezniku in obenem ugotavljam, kako pomembno bi bilo z vzroki preseljevanja seznaniti večinsko

družbo, saj bi morda tako omehčali tiste, globoko zasidrane predsodke in stereotipe o albansko govorečih priseljencih. Največkrat je cilj migracij prav zaposlitev, združitve družine ali na splošno blaginja.

Obstajajo številni motivi za migracije, Klinar (1976) jih razdeli na naslednja področja:

- ekonomski in demografski, pod katere spadajo ekonomska stagnacija, zmanjševanje nacionalnih virov, padec standarda, nizek dohodek in brezposelnost,
- politični in vojaški, kot so: nasilje, diktatura in omejevanje pravic, diskriminacija, politično preganjanje in majhna možnost vpliva ali participacije,
- osebni in družinski, v smislu omejenih možnosti za osebni razvoj in promocijo,
- naravne katastrofe.

Vedno morajo za migracijo obstajati dejavniki odbijanja iz emigrantske družbe, zaradi katerih se posamezniki odločijo za migracije in dejavniki privlačenja v emigrantski državi, kot so zatočišče, zaposlitev in blaginja (Lukšič Hacin, 1999). Poleg že navedenih, Klinar (1976) omenja tudi dvig standarda in dohodka, poklicno promocijo, izobraževalne možnosti, družinsko in sorodstveno življenje ter mnoge druge.

Gre za omenjeni pull-push model oziroma teorijo odbijanja ali privlačenja, ki zagovarja, da do emigracij pride zaradi vpliva obeh vrst dejavnikov, vendar pa vedno ena stran, bodisi pull ali push, prevladuje (Lukšič Hacin, 1999; Klinar, 1976).

1.3 MIGRACIJE V SLOVENIJO

V Slovenijo so sredi preteklega stoletja in večinoma iz ekonomskih razlogov začeli prihajati migranti iz različnih delov sveta, največ izmed njih jih je prišlo iz republik nekdanje Jugoslavije, po mnenju Resmana (2003) predvsem Bosancev in Albancev, ki so se v večjem številu naselili na Jesenicah, v Velenju, Ljubljani in tudi drugje.

Večkulturna slovenska družba je nastajala postopoma, saj so si delavci iz območja nekdanje Jugoslavije sčasoma ustvarili dom in družino v Sloveniji (Razpotnik, 2002). Večinsko prebivalstvo je migrante smatralo za tiste, ki so jim zasedli delovna mesta in s svojimi navadami ogrozili njihove otroke in soseske ter tudi čistost slovenske kulture in slovenskega

rodu (prav tam). Manjše in ekonomsko šibkejšje skupine so bile tako že v času nastajanja večkulturne Slovenije odrinjene na rob dogajanja kot nekonkurenčne (Resman, 2003).

V Sloveniji je zaradi geografske bližine in kontinuitete navezovanja stikov značilen konstantni dotok delavcev iz območja nekdanje Jugoslavije (Medica, & Lukič, 2011). Avtorja (prav tam) za povprečnega ekonomskega migranta v Sloveniji označita moškega, ki je državljani ene izmed držav nekdanje Jugoslavije, nizko do srednje kvalificiran in zaposlen večinoma v gradbeništvu. Migranti v imigrantsko državo prinašajo določene izkušnje in navade, ki so značilne za njihovo izvorno okolje (Klinar, 1976). Omenjene značilnosti migrantov večinsko prebivalstvo odklanja in v večini teži k asimilaciji. Kot navaja Kržišnik-Bukič (2008), Slovenija kljub večkulturnosti, kolikor je le mogoče, deluje v smeri poenotenja vseh sestavnih in etničnih segmentov v čim bolj obvladljivo celoto. V ustavi Republike Slovenije pripadniki republik iz nekdanje Jugoslavije niso priznani kot italijanska in madžarska etnična manjšina ter Romi.

1.4 POSLEDICE MIGRACIJ IN NAČINI PRILAGAJANJA NA NOVO OKOLJE

V Sloveniji imamo drugačne norme, vrednote in institucije, kar otežuje vključevanje pripadnikov etničnih manjšin v nov način življenja. Slednji se takoj po migraciji znajdejo v kopici neznanih situacij, sploh v povezavi s formalnostmi, ki jih od njih zahteva nova država. Vse potrebno morajo urejati v jeziku, ki ga pogosto niti ne poznajo, v institucijah, ki so jim povsem tuje in z ljudmi, ki so pripravljeni na (ne)humano pomoč. Takrat so še kako pomembne osebne značilnosti priseljencev, socialna mreža v imigrantski družbi, zmožnost prilagajanja spremembam ali ohranjanje stikov z matično domovino (Vrečer, 2007).

Klinar (1976) opozarja, da se na začetku, takoj po migraciji, imigrantska manjšina znajde v breznormnem stanju, ker stare vrednote in norme ne učinkujejo več, stari vrednotni sistem razpade, medtem pa novih vrednot še ne osvojijo. Na vključevanje priseljencev v novo državo naj bi po mnenju Žitnik Serafin (2008) vplivala tudi velikosti posamezne priseljske etnične skupnosti, njene teritorialne koncentriranosti oz. razpršenosti, geografske oddaljenosti od rojstne dežele, obnavljanja priseljske skupnosti (dotok novih prvih generacij priseljencev) in dolžine prisotnosti priseljske kulture.

Priseljenci se v novi državi znajdejo in vključujejo na različne načine, do šestdesetih let prejšnjega stoletja je bila sicer značilna asimilacija, medtem ko so se v sedemdesetih pojavile integracijske politike (Vrečer, 2007). Žitnik Serafin (2008) integracijo opredeli kot aktivno in enakovredno vključitev priseljenjskih kultur in jezikov v kulturo večetnične države, v kateri se ne prilagajajo samo priseljenci, ampak tudi pripadniki večinskega naroda. Avtorica (prav tam) sicer meni, da večina Slovencev pojem integracije razume kot enostransko prilagoditev migrantov in zatajevanje etnične in kulturne identitete. Integracijska politika v Sloveniji je še vedno bolj grobo začrtana na papirju in se v praksi večinoma ne izvaja, zaživela naj bi takrat, ko jo bo sprejela širša okolica (Medica et al., 2010).

Enostransko prilagajanje manjšine večini sicer imenujemo asimilacija, za katero je značilno predvsem prevzemanje ravnanja, mišljenja, vrednotenja, načina življenja in kulture imigrantske družbe (Klinar, 1976). Sledenje vzorcem nove države je značilno in v določeni meri tudi pričakovano po določenem času življenja v imigrantski družbi. Poleg integracije in asimilacije Vrečer (2007) omenja tudi segregacijo, v kateri določene etnične skupnosti nimajo enakopravnega dostopa do vseh virov, in marginalizacijo, ki določene skupine odriva na sam rob družbe.

Resman (2003) interkulturalnost in integracijo oz. inkluzijo označi za sorodne, medtem ko na drugo stran postavlja segregacijo, rasizem, evgenike, versko, rasno, spolno in socialno nestrpnost.

1.5 MEDIJI IN MIGRACIJE

Naloga medijev v povezavi z migranti je ohranjanje etnične identitete, simbolov, vrednot, zgodovine, patriotizma do izvorne emigrantske družbe, povezovanje imigrantske skupnosti in ohranjanje vezi z izvorno deželo (Klinar, 1976). Obenem lahko mediji spodbujajo tudi k opozarjanju na posledice diskriminacije, dajejo glas žrtvam diskriminacije in spodbujajo pristojne službe k ukrepanju ter k načelu enakosti (Kogovšek-Šalomon, & Petković, 2007). Optimalne informacije v medijih namreč blažijo osamo in olajšajo vključevanje priseljencev v novo družbo in zaščitijo ter dajo veljavo transnacionalnim povezavam. Medtem ko s stereotipnim prikazovanjem etničnih skupin prav mediji reproducirajo neenakopravnost, sovraštvo in nestrpnost, sploh kadar o manjšinskih skupinah poročajo le ob konfliktnih

situacijah in jih prikazujejo kot tiste, ki ogrožajo slovensko kulturo, jezik in otroke, povečujejo kriminal ter odvzemajo delovna mesta (prav tam).

Novinarji in novinarke imajo pomembno vlogo tudi pri izbiranju govorcev, pravzaprav le redko o problematiki povprašajo tudi zapostavljene družbene skupine. Slovenija namreč ni monolitna država, ampak je tudi država priseljencev, ki v njej želijo živeti mirno, sodelovati in jo razvijati (Kržišnik- Bukič, 2008).

In kdo lahko prepreči nepravilno prikazovanje etničnih skupin v medijih? Kogovšek-Šalomon in Petković (2007) menita, da ima pri tem splošna javnost pomembno vlogo. Vendar v slovenski javnosti obstaja predvsem stereotipna in popačena predstava o priseljencih, kateri posledično v veliki meri zanikajo svojo etnično in kulturno identiteto (Žitnik Serafin, 2008).

2. ALBANCI

Obstaja več teorij o izvoru Albancev, vendar sta najpogosteje v rabi dve. Prva teorija zagovarja, da so Albanci potomci Ilirov, staroselcev Balkanskega polotoka, ki so v preteklosti naseljevali predele današnje severne Grčije, medtem ko druga trdi, da so Albanci potomci Tračanov (Altimari et. al., 1984). Vse več argumentov naj bi bilo v prid prvi teoriji, in sicer, da so se Albanci naselili že pred Slovani ter da so jih Srbi v 13. in 14. stoletju začasno odrinili iz albanske zemlje (prav tam).

Albanci izstopajo kot demografsko najmlajši in tudi najbolj vitalen evropski narod, za katerega je značilna visoka rodnost, ki je najmanjša v Albaniji, predvsem zaradi velikega odselitvenega vala sredi devetdesetih let 20. stoletja (Zupančič, 2008). Albanci so kulturno, jezikovno in versko zelo raznolika skupnost, posledično se podatki o njihovem skupnem številu precej razlikujejo. Avtor (prav tam) navaja, da jih okoli pol milijona živi v evropski in neznano število (gotovo vsaj nekaj deset tisoč) v ameriški diaspori zaradi razseljevanja ob neznosnih gospodarskih razmerah in političnih nemirih.

Babuna (2000) albanski narod deli na Gege, ki se naseljujejo v severni Albaniji, na Kosovu, v zahodni Makedoniji in v južnem delu Črnogore ter na Toske, ki živijo predvsem v vzhodni Makedoniji in severni Grčiji. Med omenjenima skupinama prihaja do razlik med kulturo in jezikom, ki velja za posebno vejo indoevropske jezikovne skupine in sodi med tiste jezike, ki nimajo posebnih sorodnosti z nobeno drugo skupnostjo (Zupančič, 2008).

Za albanski narod je predvsem zaradi neke vrste obrambnega mehanizma značilna tudi številčnost družin, posledično v vseh državah v katerih živijo bodisi kot večinski ali manjšinski narod izstopajo z visoko rodnostjo (prav tam). Posebni pa naj bi bili tudi zato, ker sta njihova družbena in verska struktura povsem neobičajni, saj se ne opirata na zgolj eno religijo, ampak na kar tri, na muslimansko, krščansko in pravoslavno (Babuna, 2000).

2.1 ALBANIJA

Albanija leži na balkanskem polotoku, in sicer na vzhodni obali Jadranskega morja in Otrantskih vrat (Natek, & Natek, 2006). Sestava prebivalstva v Albaniji je precej homogena, saj je 98% Albancev, od tega je precejšen del prebivalcev versko neopredeljen (1967 – 1990 je bilo javno versko delovanje prepovedano), sicer pa je 40% muslimanov, 16% pravoslavcev in 17% katoličanov (prav tam).

Po drugi svetovni vojni je oblast v Albaniji prevzel komunistični diktator Enver Hodža (1908-1985) ter jo popolnoma izoliral od ostalih evropskih držav (Zupančič, 2008). Zaradi njegove izolacije je bila Albanija dolgo časa odrezana od sveta, gravitirala je proti Italiji ter bila povezana s krščanstvom (prav tam). V času tiranije Enverja Hodže je veliko Albancev iz Albanije odšlo v Makedonijo in na Kosovo.

2.2 REPUBLIKA MAKEDONIJA

Republika Makedonija leži v jugovzhodni Evropi, v notranjosti Balkanskega polotoka (Natek, & Natek, 2006). Njeno večinsko prebivalstvo predstavljajo Makedonci (64,2%), v nekaterih delih zahodne Makedonije tudi Albanci (25,2%), sicer pa v državi živijo tudi Turki (3,9%), Romi (2,7%), Srbi (1,8%) in Vlahi (0,5%) (prav tam).

Trifunoski (1988) navaja, da so Albanci na območju današnje Republike Makedonije živeli že pred prihodom Slovanov, nato pa so se umaknili v visokogorje in albansko primorje. Priseljevanje albanskega naroda na območje Republike Makedonije je sprva potekalo mirno, šele kasneje so se namreč pojavili prvi konflikti, saj naj bi Albanci izrinjali Makedonce iz območja Zahodne Makedonije (prav tam).

2.2.1 Zgodovina makedonsko-albanskih spopadov

Odkrite napetosti med največjima narodoma, torej med Makedonci in Albanci se v Makedoniji pojavljajo šele zadnjih 30 let, kar je povezano s prebujanjem albanske zavesti in pravicami manjšin v SFRJ.

Jugoslovanska in makedonska oblast sta odprto zatirali pravice makedonskih Albancev, problematična pa je bila predvsem nova ustava, ki je slednjim odpravila predvsem pravico do uporabe albanskega jezika v javnem življenju, v okoljih, v katerih so bili v večini (Ragaru, 2007). Albanci so bili v Makedoniji obravnavani kot narodna manjšina in ne kot Makedoncem enakovreden narod (prav tam).

Leta 1994 je prišlo do nasilnih demonstracij v celotni severozahodni Makedoniji, nato pa so nemiri ponehali vse do oboroženega nasilja med Srbi in Albanci leta 1999 na Kosovu (Natek, & Natek, 2006). Takrat je 335.000 albanskih beguncev pribežalo v begunska taborišča v Makedoniji in dodatno zaostriło odnose med Makedonci in Albanci (prav tam). Albanskim beguncem iz Kosova so sicer kasneje omogočili povratek, vendar je kljub temu v Makedoniji ostalo preko 100.000 Albancev, ki so dobili tudi makedonsko državljanstvo (Zupančič, 2008).

Albanci so se v Makedoniji še naprej borili za večje pravice albanske skupnosti, avgusta 2001 pa so Albanci s podpisom Ohridskega sporazuma dobili več jezikovnih in kulturnih pravic ter večjo avtonomijo v občinah, kjer so bili večinsko prebivalstvo (Natek, & Natek, 2006). Nacionalna država se je tako spremenila v multietnično, nastala je nova ustava, ki je uzakonila Albance kot ustavno etnijo ter dodala albanski jezik med uradne jezike v Republiki Makedoniji (Ragaru, 2007).

Četudi Albanci formalno niso dosegli teritorialne avtonomije v zahodni Makedoniji, jo dejansko imajo, saj nadzirajo vse ključne gospodarske, izobraževalne in tudi politične vzvode oblasti na lokalni ravni (Zupančič, 2008). Vendar nova zakonodaja ni veliko spremenila narave odnosov med obema skupinama, saj med njima teče le minimalna interakcija. Makedonci kljub sprejetim ustavnim spremembam nasprotujejo temu, da so Albanci postali drugi državotvorni narod v Makedoniji (Natek, & Natek, 2006).

2.3 KOSOVO

Kosovo leži v sredini Balkanskega polotoka in na severovzhodu meji s Srbijo, na jugu z Makedonijo, na jugozahodu z Albanijo ter na severozahodu s Črno goro. Na Kosovu je približno 90% albanske narodnosti, 5% srbske, ostalih 5% pa predstavljajo etnične skupine (Migration and Economic Development in Kosovo, 2011).

Konflikt med Srbi in Albanci na Kosovu sega globoko v 19.stoletje, v leta 1912 in 1913, ko je bilo Kosovo priključeno Kraljevini Srbiji in je ostalo ločeno od tedaj razglašene Albanije (Zupančič, 2008). Kosovo je v nasprotju z željami albanskega prebivalstva leta 1945 postalo 'avtonomna oblast' znotraj t.i. "federalne Srbije" in prav oblasti Srbije so leta 1998 iz Kosova izgnale okoli 350.000 Albancev in Turkov (Bebler, 2011). Spomladi leta 1999 je stekla dobro pripravljena ofenziva srbskih sil, ki je sprožila velik val beguncev (okrog 800.000). Ti so se stekali predvsem v tri smeri: manjši del proti Sandžaku (okrog 70.000), proti območju okrog mesta Kukes v Albaniji (okrog 245.000) in proti Makedoniji (okrog 550.000) (Smith, 2003; povzeto po: Zupančič, 2008). Toda reakcija zahodnih sil je bila tokrat hitra in je zahtevala umik vseh srbskih sil s Kosova. Istega leta se je srbska vladavina nad celotnim Kosovom končala, saj je Kosovo s sprejetjem deklaracije o neodvisnosti postala neodvisna, suverena in demokratična država. Po koncu oboroženih napadov se je množica Albancev počasi vračala na Kosovo.

Velike spremembe za albansko-srbski konflikt je sprožila razglasitev neodvisnosti Kosova 17. februarja 2008. V naslednjih mesecih je državo priznalo preko štirideset držav; ker pa Evropska unija ni zmogla enotnega zunanjepolitičnega stališča o omenjeni zadevi je odločitev prepustila posameznih članicam (Zupančič, 2008). Danes mnoge države neodvisnosti Kosova še ne priznavajo (prav tam).

Do danes je bilo po mnenju Beblerja (2011) preizkušenih že več modelov srbsko-kosovsko-albanskih odnosov, vendar še nobeden ni prinesel trajnega sožitja med kosovskimi Albanci in Srbijo. Varnostne razmere so se sicer izboljšale, vendar se medetnične napetosti na Kosovu še vedno pojavljajo.

Kosovo danes pestijo številni socialni, gospodarski in politični problemi, kot so stagnirajoče gospodarstvo, vključno z ekonomijo, brezposelnost, slabe zaposlitvene in politične možnosti mladih, neenakost med spoloma, zgodovina ter revščina, kar je botrovalo, botruje in bo botrovalo tudi v prihodnosti k migracijam iz Kosova v različne evropske in izven evropske države.

2.3.1 Migracije iz Kosova

Prvi val priseljencev iz Kosova je državo zapustil leta 1960, predvsem zaradi »začasnega« del na Zahodu (Vathi, & Black 2007). Leta 1989 je sledil drugi val migracij zaradi Miloševićevega režima in odprave avtonomije ter odpuščanja več deset tisoč Albancev iz njihovih delovnih mest (Bajić 2006; Dahinden 2005; povzeto po: prav tam). Izbruh vojne na Kosovu leta 1998 pa je bil povod za kasnejši val izseljevanja.

Migracije so nekoliko neuravnoteženo razdeljene po spolu, saj je med migranti več moških kot žensk, ki v zadnjem času migrirajo predvsem zaradi združitve družine ali zakonske zveze (Medica et al., 2010). Enako meni tudi Razpotnik (2004), ki piše, da ženske v migracijah pač sledijo moškim. Ne glede na to, da so tudi ženske aktivne v migracijskem procesu, pogosto migracije potekajo tako, da moški emigrirajo prvi in se jim po njihovi ustalitvi pridružijo še žene z otroki.

Za Kosovo so med drugim značilne najprej notranje migracije, torej iz vasi ali manjših mest v večja mesta, šele kasneje pa sledijo mednarodne migracije. Omenjeno prakso potrjuje procent migrantov iz Prištine, ki trenutno znaša približno 25% (Migration and Economic Development in Kosovo, 2011).

Stopnja migracij se sicer s krizo v svetu zmanjšuje, vendar še vseeno 3,5 % delovno aktivnega prebivalstva starih nad 15 let, izraža željo po emigraciji v roku enega leta (prav tam). Migranti želijo z ekonomsko migracijo izboljšati svoje življenje in morda tudi življenje svojih sorodnikov, znancev ali drugih pomoči potrebnih in jim omogočiti dostojno eksistenco.

2.3.2 Problematika Kosova

Kosovo je najmlajša evropska država z nepopolno državno ureditvijo, pomanjkljivim nadzorom nad celotnim državnim ozemljem in prebivalstvom, vprašljivo ekonomsko samozadostnostjo in pretirano zunanjo finančno odvisnost (Zupančič, 2008). Sodi med eno izmed najmanj razvitih regij, kateri kmetijstvo, kljub težavam zaradi razdrobljenosti kmetijskih površin na majhne kmetije, onesnaženosti vode in tal, pomanjkanja znanja in materiala ter drugih problemov, prinese več kot 20% BDP-ja in zaposluje več kot 40% celotnega kosovskega prebivalstva (Migration and Economic Development in Kosovo, 2011).

Na Kosovu je prisotna najvišja stopnja revščine in nezaposlenosti v celotni Evropi, saj po podatkih iz leta 2008 presega 45% delovno sposobnega prebivalstva (CBK Report, 2009; povzeto po: Kosovo- pregled stanja, 2012). Posledično nakazila, ki jih migranti iz vsega sveta pošiljajo svojim sorodnikom, znancem ali na splošno pomoči potrebnim na Kosovo, predstavljajo glavni vir preživetja. V prvi vrsti se ta namenjajo za hrano in obleke, za popravila in gradnjo bivalnih prostorov in minimalno tudi za investicije, kot so naložbe v podjetja (Migration and Economic Development in Kosovo, 2011). Materialni in finančni prilivi utrjujejo in obnavljajo vezi med migranti in prejemniki ter kompenzirajo odsotnost migrantov, obenem pa pripomorejo k izboljšanju ekonomskega položaja prejemnikov oziroma tistih, ki ostanejo doma (Gregorič-Bon, 2011).

Napredek Kosova zavirajo slaba infrastruktura, omejitve na področju inovacij, raziskav in razvoja, nerazvita industrijska baza, migracije, nizka izobrazbena struktura prebivalstva, slaba zakonodaja, neučinkovit sodni sistem, korupcija in kriminal, pomanjkanje tujih investicij ter mnoge druge težave (WB, 2010; povzeto po: Kosovo- pregled stanja, 2012).

2.3.3 Šolski sistem na Kosovu

Osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje na Kosovu, v katerega so vključeni otroci od 6. do 18. leta, delimo na tri stopnje, na osnovno šolo (od 1.-5. razreda) in nižjo srednjo šolo (od 6.- 9. razreda), ki sta obvezni ter višjo srednjo šolo (od 10. do 12./13. razreda) (Kosovo Education Strategic Plan, 2011). Pri vpisu v osnovnošolsko izobraževanje ni moč zaznati pomembnih razlik po spolu, saj se je v letu 2004 šolalo 92% deklic, pri tem jih je bilo v

srednjo šolo vpisanih le 44%, kar je zaskrbljujoče (UNDP, 2006; povzeto po: Kosovo-pregled stanja, 2012).

Kosovo se sicer že od povojnih časov poskuša približati evropskim in svetovnim standardom šolstva oziroma se modernizirati s preurejanjem učbenikov, kurikulumov in šolske zakonodaje. Vendar pri reformah državo pestijo problemi kot so: neučinkovitost šolskih stavb, slabo pohištvo in druga oprema, zastarelo ogrevanje, ki v nekaterih učilnicah še vedno deluje na drva, slabi higienski minimumi, slabo razvejana mreža šolstva, zaradi katere številni otroci iz podeželja prehodijo dolge razdalje, da se lahko izobražujejo ter številne druge stvari (Kosovo Education Strategic Plan, 2011). Večina šol je otrokom neprivlačnih, skromno opremljenih in prenapolnjenih, posledično delujejo dvoizmensko, kar povzroča skrajševanje pouka in omejuje kvaliteto poučevanja (prav tam). Nujno za izboljšanje šolskega sistema na Kosovu je, da učitelji osvojijo nova znanja, se seznanijo z novo tehnologijo in se zniža število učencev v razredih, ki trenutno v povprečju znaša kar 32,3 učencev na razred (prav tam).

2.4. ZNAČILNOSTI ŽIVLJENJA ALBANSKEGA NARODA

Ko govorimo o Albancih, ljudje pogosto pomislijo na plemensko organizacijo, na bratstva in na velike rodbine s številnimi člani in s patriarhalnim načinom življenja (Berishaj, 2004b). Avtor (prav tam) jih označi za gostoljuben narod, ki spoštuje starejše, beso ali častno besedo, svoj narod in družino, kateri nikakor ne sme škodovati, saj v njej velja načelo »vsi za enega, eden za vse«.

V albanski družbi strogo prevladujejo oziroma dominirajo moški, kateri so se včasih celo dogovarjali o porokah svojih otrok, vendar danes ta tradicija vse bolj izginja (Vullnetari, 2009) Primer navaja Dimitris, ki pove: »Poročila sva se deloma iz ljubezni, deloma pa so se o poroki dogovorili starši« (Gregorič-Bon, 2011: 28).

Selitev pomeni tudi priložnost za drugačno življenje od življenja v izvorni državi, vendar se po mnenju Vathi (2010) spolne vloge albanskega naroda pogosto ohranjajo oziroma reproducirajo tudi v novi državi. Moški tako večinoma skrbijo za dohodek, ženske pa za gospodinjska opravila in vzgojo (Gregorič-Bon, 2011). Slednje so na splošno podvržene moški prevladi, četudi je v zadnjem času moč opaziti porast ženske participacije (Vullnetari,

2009). Razlike po spolu so opazne tudi pri migracijah, in sicer le 35% vseh migrantov je žensk, katerih temeljni razlog za migracijo so poroke ali združitev z družino (Migration and Economic Development in Kosovo, 2011). Nekatere migrirajo tudi zaradi statusa in pozicije, ki jo imajo v albanski družbi, zaradi osebnih razlogov, kariere ali pomanjkanja možnosti zaposlovanja (Vullnetari, 2009). V letu 2008 je bilo le 11 % žensk, starih od 15 do 64 let delovno aktivnih (WB, 2010; povzeto po: Kosovo- pregled stanja, 2012). Še vedno se pojavlja neenakost med spoloma, ženske so pogosto v slabšem položaju na področju izobraževanja in zaposlovanja, čeprav država vse bolj teži k izenačevanju možnosti med ženskami in moškimi, navajata Vathi in Black (2007).

2.4.1 Albanci v Sloveniji

V popisu leta 2002 so se za Albance opredelili posamezniki rojeni v različnih državah, in sicer, 52% v ZRJ, 25% v Sloveniji in 20% v Makedoniji (Popis 2002; povzeto po: Komac, 2005). Albanci so v Sloveniji manjšinska narodnostna skupina, v sociološkem smislu sicer narodnostna skupnost in politološko gledano narodna manjšina, ki je Republika Slovenija ne priznava (Kržišnik- Bukić, 2008). Enako tako ne priznava narodnostnih manjšin priseljencev iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, medtem ko italijanski in madžarski narodnosti zagotavlja vse pravice, kakor so določene z ustavo in zakoni ter mednarodnimi akti (prav tam).

Albanci so za razliko od drugih etničnih skupin s področja bivše Jugoslavije edini z »neslovanskim poreklom«, njihov jezik se močno razlikuje od jezika priseljencev iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, posledično Albanci veliko komunicirajo v slovenskem jeziku, ki je tudi pogoj socializacije in integracije v novo družbo (Berishaj, 2004a). Do slednjih večinski narod pogosto ravna odklonilno, posledično ostanejo izolirani in vpeti v lastno skupino, ki jim nudi možnost ohranjanja lastnega jezika in kulturne tradicije ter preprečuje občutek ogroženosti (prav tam).

Občutek varnosti lahko migrantom v Sloveniji nudijo tudi različna društva. Kot navaja Kržišnik Bukić (2003), je leta 2003 v Sloveniji obstajalo 7 albanskih društev (eno izmed najbolj pomembnih je društvo Migjeni).

Albanski narod je sicer bolj zadržan, kar ni v skladu s predstavami o južnih narodih in njihovem temperamentu, meni Berishaj (2004a). Avtor (prav tam) pojasni tudi, da Albanci in albanske družine v Sloveniji v zadnjem času doživljajo vrsto modifikacij, vendar imajo kljub temu generalno zelo močen občutek pripadnosti in navezanosti na domač kraj izvora.

3 IDENTITETA

Pojem identitete je kot navaja Južnič (1993) povezan z glagolom identificirati, ki pomeni imeti se za istega v odnosu do sebe in do koga drugega. Prav vsaka oseba in skupina zaznava svojo edinstvenost in obenem tudi različnost od ostalih posameznikov ali skupin (prav tam).

Identiteta nastane preko družbenih procesov v interakciji med posameznikom in družbo (Lukšič-Hacin, 1995). Južnič (1993) opozarja na razkorak med individualno in skupinsko oziroma kolektivno identiteto, saj posameznik na eni strani občuti posamičnost in na drugi utopljenost v skupino. Avtor (prav tam) poleg osebne identitete navaja tudi naslednje kolektivne identitete: etnično, nacionalno, religiozno, spolno, kulturno in druge, saj obstajajo številni trajni ali začasni elementi, na podlagi katerih se posamezniki vključujejo in pripadajo določenim skupinam (npr. športna, poklicna identiteta ipd.)

3.1 NACIONALNA IDENTITETA

Nacionalna identiteta je ena izmed kolektivnih identitet, katere ni mogoče zavreči kot lanskoletne obleke, navaja Šabec (2006). »Nekdo lahko danes uživa kitajsko hrano in se oblači po francoski modi, jutri pa jih zamenja s turško hrano in italijansko modo, toda biti Kitajec, Turk, Francoz ali Italijan niso tržno dostopne komercialne možnosti identitificiranja z izbrano nacionalnostjo a la cart« (prav tam: 151). Južnič (1993) nacionalno identiteto opredeljuje kot zapleteno, protislovno in iz raznovrstnih drugih »sestavljeno« identiteto. Vsaka nacija sicer sebi pripisuje določene značajske lastnosti, ki naj bi bile prepoznavne, obenem pa ji lastnosti pripisujejo tudi sosednje in druge nacionalne skupnosti (Šabec, 2006).

3.2 ETNIČNA IDENTITETA

Etnično identiteto Resman (2003) označi za uglašenost otrokovega zaznavanja, razmišljanja, občutenja in ravnanja, kot ga pričakuje njegova družina. Po mnenju Južniča (1993) je ena od najpomembnejših skupinskih vidikov identitete sodobnih kultur oziroma družb. Je skupinska in je ni mogoče razumeti in razložiti brez skupnih mitov, skupne zgodovine, porekla, morda celo skupnih imen in priimkov ter tudi istega jezika, katerega se smatra za pomemben

dejavnik pri oblikovanju etnije. Številni migranti prav preko ohranjanja maternega jezika ostajajo povezani s svojo izvorno državo.

Etnična identiteta je sicer kot navaja Južnič (1993) dodeljena z rojstvom, in sicer preko teritorialne, biološko-genetične, jezikovne in politične kontinuitete, in je premakljiva. Nekateri posamezniki jo celo zatajijo (Žitnik-Serafin, 2008). Odpovedovanje določeni identiteti je po mnenju Nastran-Ule (2000) stresno in boleče. Posameznik si namreč želi pripadati skupini, ki nudi občutek varnosti in vključenosti in kadar njegova skupina ni potrjena s strani večinske družbe lahko zanika, preoblikuje ali celo zamenja etnično identiteto (prav tam). Migranti in njihovi otroci lahko v primerih, kadar okolica teži k asimilaciji povečajo ponos lastne kulturne skupine ali kot sem že omenila opustijo svojo etnično identiteto (Razpotnik, 2004). Medtem ko je etnična identiteta lahko močna, kadar je pluralizem v novi državi opogumljen in imajo priseljenci željo obdržati svojo etnično identiteto (prav tam).

Otroci priseljencev se lahko zaradi neusklajenosti družine in okolja identificirajo tako z izvorno kot tudi z novo kulturo in se počutijo, kot da bi bil eden izmed staršev Albanec, drugi pa pripadnik imigrantske družbe (Vathi, 2010). Dvokulturna in integrirana identiteta naj bi, kakor navaja Razpotnik (2004) priseljencem prinašala največ koristi, saj se počutijo tako člani etnične skupine kot tudi širše skupnosti.

Razvoj etnične identitete je pomemben cilj šolskega dela, ki mora na eni strani zavarovati jezikovno in kulturno identiteto slovenskega naroda ter upoštevati tudi identiteto priseljencev, opozarja Novak (2004). V Sloveniji pogosto pozabimo na ohranjanje migrantske zgodovine in priseljencev ter njihovim otrokom ne omogočamo ohranjanja njihove etnične identitete.

Tudi posamezniki in skupnosti lahko kot navaja Lukšič Hacin (1995) za obstoj etnične identitete uveljavljajo različne reprodukcijske mehanizme, ki identiteto vzdržujejo in utrjujejo. Pomembni so predvsem jezik, rituali, simboli, lahko tudi imena, kulinarika, glasba, mediji, oblačila ter mnogi drugi.

3.3 RELIGIOZNA IDENTITETA IN ISLAM

Religiozna identiteta lahko po mnenju Južniča (1993) krepi etnično in je z njo tudi združena. Ima močan vpliv na socializacijo otroka in njegovo sodelovanje z drugimi (Resman, 2003). Avtor (prav tam) meni tudi, da velike razlike med religijo družine in socialnim okoljem povzročajo spore družine z okoljem, posledično se lahko socialno okolje distancira od takih družin, ki se začnejo zapirati vase.

V popisu leta 2002 se je 84% Albancev opredelilo za muslimane, 6% za katolike, 5% jih na to vprašanje ni odgovorilo in le 2% za ateiste (Popis 2002; povzeto po: Komac, 2005).

Začetek islama, ki pravzaprav pomeni vdanost v božjo voljo, je bil v Meki, ki je bila v tistem času karavansko mesto ob trgovski cesti med Sirijo in južno Arabijo, sicer pa je islam kot najmlajša od treh največjih religij na svetu nastal v 7.stoletju (Velike kulture sveta, 1999). Njegov ustanovitelj je prerok Mohamed, medtem ko je knjiga vseh knjig za muslimane koran (prav tam). Pogosto islam razumemo kot okamenel skupek verskih predpisov, zbranih v Koranu, ki jih vsi muslimani po sveti prakticirajo na enak in nespremenjen način, medtem pa naj bi se interpretacije in verske prakse v krščanstvu skozi čas razvijale in spreminjale (Kalčič, 2007).

Roy (2007) navaja pet stebrov islamske vere:

1. vero v enega samega boga, Alaha in poklicanje Mohameda za njegovega preroka,
2. vsakdanjo molitev,
3. miloščine,
4. post (npr. za Ramadan),
5. romanje v Meko.

Navedenih stebrov se mora držati vsak musliman, ne glede na to, kateri sekti pripada in v kateri deželi živi, sicer pa se muslimani v izseljenstvu pogosto ravnajo po socioloških spremembah na Zahodu, znižajo stopnjo rodnosti, preidejo na jedrno družino in tudi dekletom omogočajo izobraževanje na enaki ali višji ravni kot pri dečkih (prav tam).

Janša- Žorn in Mihelič (2001; povzeto po: Kalčič, 2007) opozarjata, da učenci v šolskem sistemu v Sloveniji pridobijo le nekaj skopih informacij o islamu, in sicer o preroku Mohamedu, hidžri (»preselitvi«) iz Meke v Medino, oblačenju muslimanskih žensk in njihovem domnevnem podrejenem položaju do moških. Enako tako se omenja tudi džihad: sveto vojno za širitev islamske vere ter Korana kot svete knjige muslimanov, v kateri so predpisane verske obveznosti, prazniki in prehrana brez svinjine in alkohola (prav tam). Koran sicer ne vsebuje veliko podatkov o samem preroku, ampak o Mohamedu izvemo v življenjepisih, v katerih je opisan kot posnemanja vreden zgled (Velike kulture sveta, 1999).

3.4 STEREOTIPI, PREDSDODKI IN DISKRIMINACIJA

Kljub globalizacijskim in integracijskim procesom, v svetu ni zaznati pojemanja moči predsodkov in stereotipov do manjšinskih skupnosti, ki nastajajo iz neznanja ali strahu do različnih družbenih skupin in so izraženi v vsakodnevni komunikaciji, v medijih, v vzgojno-izobraževalnih sistemih, v politiki in drugje, na prikrit in posreden način, najpogosteje s poudarjanjem večvrednosti svoje skupine (Šabec, 2006). Avtorica (prav tam) pravi, da kot norma v svetu obstaja zdrav heteroseksualni moški, belec, pripadnik zahodne urbane kulture in liberalnega krščanstva ter srednjega ali višjega razreda in prav v skladu s katero nastaja največ predsodkov in stereotipov.

3.4.1 Stereotipi

Pojem stereotipov je v socialno psihologijo uvedel Lippman leta 1922 in jih je označil kot selektivne, samoizpolnjujoče in etnocentrične sodbe, ki konstruirajo svet zelo parcialno in neustrezno (Lippman, 1961; povzeto po: Nastran-Ule, 2000). Stereotipi temeljijo na nepreverjenih dejstvih in govoricah ter poudarjajo tipične poteze neke skupine (Nastran-Ule, 2000). S stereotipi ljudje pripisujejo določene fizične, psihične, družbene, vedenjske lastnosti družbenim skupinam ali segmentom družbe ter jih na ta način primerjajo med seboj (Šabec, 2006).

Nastanejo na podlagi omejenih informacij, predvsem zaradi potrebe po poenostavljanju stvarnosti in kompleksnosti pojavov, saj je človekova sposobnost za predelovanje informacij omejena (Nastran-Ule, 2000). Njihov izvor lahko kot navaja Šabec (2006) iščemo tudi v

razlikah v vedenjskih vzorcih, socializacijskih in izobraževalnih sistemih, verbalni komunikaciji, govorici telesa, bontonu, dožemanju smrti ter tudi v vsakdanjih gospodinjskih opravilih, načinih prehranjevanja in odnosu do hrane. Avtorica (prav tam) navaja primere nacionalnih stereotipov, na primer Škoti veljajo za rdečelasce, Francozi za zaljubljene, lahkomišelnice in neolikane, Italijane pa poznamo kot kričeče in trmaste.

Sicer pa stereotipi niso nespremenljivi in večno uskladiščeni v naših glavah, ustvarjamo si jih sprti predvsem zato, da razložimo, opišemo in upravičimo medskupinske odnose ter jih spremenimo predvsem takrat, ko pride do večjih sprememb v medsebojnih odnosih (Nastran-Ule, 2000). Avtorica (prav tam) definira tudi etnične stereotipe, in sicer kot poenostavljene in neutemeljene sodbe o narodih ali nacionalnih skupinah oziroma o pripadnikih teh skupin, ki nastanejo z generalizacijo lastnosti in značilnosti, ki so lahko deloma celo točne za narod ali skupino.

3.4.2. Predsodki

Predsodek je stališče, skupek prepričanj, ki so utemeljena samo na osnovi njegove pripadnosti določeni skupini, posledično karikirajo le določene značilnosti ljudi, narodov in odnosov ter nas vodijo pri zaznavanju zunanjega sveta v nasprotju z realnimi dejstvi (prav tam). Izražajo se v socialnih interakcijah med ljudmi, v vsakdanjem govoru, medijih, popularni kulturi, frazah, gestah in šalah (Šabec, 2006). Kažejo se v nespoštljivem, netolerantnem ali prezirljivem odnosu do drugih oziroma drugačnih, ki so pripadniki drugih narodov, etničnih skupnosti, ras, kultur ali do oseb z drugačnim načinom življenja (Nastran-Ule, 1999). Hitro postanejo družbeno vezivo množic in se spremenijo v orodje agresije, opravičilo diskriminacij, preganjanja, izganjanja ali prepuščanja ogroženih skupin njihovi usodi (prav tam).

Avtorica (prav tam) za najbolj tragično dejanje v psihologiji predsodkov označi poistovetenje žrtve z vsebino predsodkov, ki postane tudi vsebina njihove samopodobe, kar vodi do »samoizpolnjujočih se napovedi«, ko žrtve predsodkov s svojim vedenjem legitimirajo predsodke in tistemu, ki izraža predsodke omogoči argumente za njegova ravnanja.

Allport (1954; povzeto po: Nastran-Ule, 2000) razlikuje pet stopenj izražanja predsodkov v vedenju posameznika in skupin, ki so hierarhično razvrščene:

1. obrekovanje je izraz antipatije do drugih skupin (npr. šale in vici);
2. izogibanje je izraženo v socialni distanci do pripadnikov drugih skupin do katerih gojimo predsodke (npr. izogibanje odnosov);
3. diskriminacija se kaže v preprečevanju dostopa ogroženih skupin do določenih dobrin (npr. neenake možnosti šolanja);
4. nasilje ogroža fizično integriteto posameznikov oziroma je onemogočeno normalno življenje ogroženih manjšinskih skupin;
5. genocid se kaže v iztrebljanju, fizičnem preganjanju celih skupin, manjšin in narodov.

Osebe, ki gojijo predsodke do določenih ljudi ali skupin tako pri njih zaznavajo le tiste lastnosti, ki potrjujejo njene predsodke (prav tam). V Sloveniji je na primer veliko grafitov ali stereotipnega govora, ki kažejo na prisotnost predsodkov do priseljencev iz republik nekdanje Jugoslavije, četudi so za razliko od tradicionalnih predsodkov, ki so bili bolj neposredni v stikih s stigmatiziranimi, sodobni predsodki izraženi veliko bolj posredno, prikrito, pasivno, simbolno in subtilno (Šabec, 2006).

3.4.3 Diskriminacija

Enako tako je v obtoku poleg stereotipov in predsodkov tudi diskriminacija ali neenaka obravnava, ki vodi k pojavom rasizma, ksenofobije, seksizma, islamofobije (strah pred muslimani in islamom), sovražnega govora in drugim neprijetnostim (Kogovšek-Šalomon, & Petković, 2007). Diskriminacija je posebna obravnava oseb zaradi njihovih posebnosti, ki so označene kot drugačne, navaja Nastran-Ule (2000). V Sloveniji je sicer zakonsko prepovedana, vendar se kljub temu pojavlja in na različnih življenjskih področjih (na primer pri zaposlovanju, izbiri partnerja, iskanju stanovanja, šolanju itd.) diskriminira različne ciljne skupine.

Pri ustavljanju diskriminacije na šolskem področju, imajo ključno vlogo prav učitelji in svetovalni delavci na šoli, ki morajo najprej nadvladati lastna etnocentrična prepričanja. Šele nato so lahko v pomoč dečkom, ki se po mnenju Vathi (2010) soočajo s hujšo fizično in verbalno diskriminacijo in deklicam, pri katerih je bolj pogosto izključevanje in

posmehovanje. Avtorica (prav tam) pa ne razlikuje le diskriminacije med spoloma, ampak tudi med nekvalificiranimi in kvalificiranimi priseljenci, saj slednji po njenem mnenju ravnajo bolj analitično, torej tako, da si poskušajo pojasniti procese v novi državi, zgodovinske dejavnike in nacionalno identiteto.

Žrtvam diskriminacije so sicer na voljo tudi pravni postopki, vendar se jih le redko poslužujejo, predvsem zaradi financ, dolgo trajajočega postopka ali zgolj zaradi pomanjkanja informacij o možnih načinih pomoči v primeru diskriminacije (Kogovšek-Šalamon, & Petković, 2007).

3.4.4 Posledice in preprečevanje stereotipov, predsodkov in diskriminacije

Pri preprečevanju stereotipov, predsodkov in diskriminatornih praks se je pomembno postaviti v položaj stigmatiziranih ali diskriminiranih, se soočiti z lastnimi predsodki in predsodki drugih ter občutiti kaj pomeni biti diskriminiran in kaj diskriminirati druge (Samaluk, & Turnšek, 2011). Poleg empatije sta pogosta načina odpravljanja predsodkov in diskriminacije tudi vzpostavljanje medsebojnega stika med žrtvijo in tistim, ki goji predsodke. Pomemben je medsebojni stik med pripadniki različnih kultur, lahko preko srečanj, skupnih razstav, programov in nastopov v jasnosti, proslav, skupnih delovnih akcij, obiskov, šolskih ter drugih izletov, saj se le tako povežejo med seboj in lahko spremenijo morebitna negativna stališča (Tatković, 2001).

Stereotipi, predsodki in diskriminatorne prakse posameznike ali skupine zaznamujejo na različne načine. Nekatere žrtve posledično začnejo trgati vezi, ne samo z rodnim krajem in regijo, ampak tudi z državo ali celino, na kateri so bili rojeni in se asimilirajo v imigrantsko družbo (Medica et al., 2010). Spet drugi priseljenci pa zaradi zavračanja s strani večinskega naroda povečajo svojo navezanost na narodnost.

4 JEZIK

V Sloveniji je slovenski jezik uradni in v njem poteka govorno in pisno sporazumevanje na vseh področjih javnega življenja, razen kadar je poleg slovenščine uradni jezik tudi italijanščina in madžarščina ali kadar določbe mednarodnih pogodb dopuščajo rabo drugih jezikov (Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji, 2007). Tudi vzgoja in izobraževanje v javno veljavnih programih potekata v slovenščini. Sicer naj bi na svetu obstajalo 6000 jezikov, vendar je samo kak ducat takih, ki jih govori več kot 100 milijonov ljudi (Delors, 1996).

Z globalizacijskimi procesi se potreba po učenju tujih jezikov, med njimi tudi slovenščine povečuje (Pirih-Svetina, 2005). Tudi Klein (1986) opozarja na to, da se veliko ljudi uči več kot le en jezik iz različnih razlogov. Jezik je namreč pomemben dejavnik za vključitev v družbeno skupino in eden od ključnih pogojev za uspešno integracijo.

4.1 DVOJEZIČNOST

Otroci katerih starša govorita različna jezika so že od rojstva izpostavljeni dvema jezikoma. Vsak izmed dveh jezikov je v uporabi v povezavi z določeno osebo, okoljem ali dejavnostjo (prav tam). Izkušnje so pokazale, da je za otroka najbolje, da v dvojezičnem okolju govori z eno osebo vedno en jezik (Vizjak, 1979; povzeto po Medveš, 2006). Kadar se otrok najprej uči en sam jezik, gre za monolingvistično usvajanje prvega jezika, medtem ko v primerih, ko sta prva jezika dva, govorimo o bilingvističnem usvajanju prvih jezikov (Pirih-Svetina, 2005). Bilingvizem Klein (1986) razume kot enakovredno obvladanje dveh jezikov.

Učitelji imajo dvojezičnost za pomanjkljivo in pogosto menijo, da imajo otroci težave zaradi svoje dvojezičnosti in ne zato, ker se šola ne odzove ustrezno na dvojezičnost ali pri poučevanju nekaj manjka (Smyth, 2001). Za šolski sistem je pomembno, da šola in družbeno okolje dvojezičnost smatrata kot prednost, opozarja Knaflič (2010). Učitelji, ki spodbujajo le slovenski jezik lahko škodljivo vplivajo na kvaliteto in kvantiteto komunikacije v družini (Smyth, 2001).

4.2 MATERNI JEZIK

Učenje jezika je dolgotrajen proces, ki se začne že v prvem letu življenja in traja do konca življenja. Klein (1986) navaja, da razen redkih izjem otroci v prvih letih življenja pridobijo znanje jezika, tako da lahko prosto komunicirajo še preden gredo v šolo. Avtor (prav tam) prvi jezik definira, kot tistega, ki se ga posameznik začne učiti najprej, pred katerim še ni osvajal nobenega drugega jezika in katerega učenje je spontano ter neizogibno.

Materni jezik, materinščina ali prvi jezik je sredstvo identifikacije z določeno jezikovno in narodno skupnostjo, ki omogoča sporazumevanje z govorci istega jezika (Pirih-Svetina, 2005). Z osnovami jezika nas najprej seznanijo starši, kasneje pa se lahko otroci priseljencev maternega jezika učijo v raznoraznih društvih ali izjemoma tudi v šoli. Vendar so šole, ki ponujajo materno jezike priseljencev iz držav nekdanje Jugoslavije prava redkost v Sloveniji.

Otroci z drugačnim kulturnim ozadjem imajo po zakonu pravico do poučevanja v njihovem maternem jeziku in do seznanjanja z njihovo kulturo, navaja Peček (2005). Zakon o osnovni šoli v 8. členu namreč določa, da se v Sloveniji za otroke katerih materni jezik ni slovenski, v skladu z mednarodnimi pogodbami organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture, ki jim omogoča ohranjati stike z imigrantsko skupnostjo in povečuje kulturni kapital (Zakon o osnovni šoli, 1996). Z učenjem maternega jezika bi učencem, pripadnikom manjšinskih kultur namreč omogočili ohranjanje lastne kulturne identitete in jim morda olajšali pot k boljšemu učnemu uspehu. Kljub temu večina šol ne stremi k ohranjanju maternega jezika otrok priseljencev, prav nasprotno, sili k asimilaciji in posledično tudi k zanemarjanju maternega jezika znotraj prostorov šole. Nekateri učitelji v šoli celo prepovejo materno jezike priseljencev, saj le-te zaznavajo kot moteče elemente, četudi kot opozarjata Bešter in Medvešek (2010) s prepovedjo uporabe maternega jezika priseljencev ne dosežemo boljšega znanja slovenskega jezika.

Motik in Veljić (2006) pojasnita, zakaj je pomembno spodbujanje migrantov, da s svojimi otroki govorijo v svojem maternem jeziku, jim berejo pravljice, jih naučijo pesmi in jim naročajo knjige, slikanice in časopise v maternem jeziku. Namreč ohranjanje jezika in kulture porekla pri vzgoji otroka prispeva k znanju maternega jezika in poznavanju prvin kulture, kot so prehrana, način vedenja, vloga družinskih članov, vrednostni sistem in vzorci.

Znanje maternega jezika torej otrokom priseljencev omogoča ohranjanje transnacionalnih povezav z imigrantsko skupnostjo in z njihovo izvorno državo in med drugim morda doprinese tudi k zaposlitvenim možnostim, saj je danes cenjeno obvladanje več jezikov.

4.3 DRUGI JEZIK

Usvajanje drugega jezika je eno najpomembnejših sredstev socializacije otrok in šolskega dela, saj se bo otrok, ki ne bo obvladal jezika okolja in šole slabše odzival in vključeval v okolje in obenem doživljal tudi več nesporazumov z vrstniki, katerim ne bo enakovreden, meni Resman (2003). Medveš (2006) opozarja, da se srečamo z drugim jezikom, če se geografsko, socialno ali kulturno ločimo od jezikovne skupnosti, v kateri smo uporabljali materinščino in preidemo v drug socialni, kulturni in komunikacijski prostor. In v kolikor namerava družina ostati v novi deželi dalj časa ali za vedno je pomembno, da se otrok kar najhitreje integrira v širšo skupnost in osvoji drugi jezik (prav tam). Od obvladanja drugega jezika je namreč odvisna prihodnost otrokovega razvoja, šolski uspeh in uveljavljanje v širši družbi (Resman, 2003).

Peček (2005) v raziskavi predstavi, kako približno polovica učiteljev zagovarja trditev, da morajo migranti doma govoriti slovensko, saj menijo, da ima vsaka družina možnost izbire v katerem jeziku bo komunicirala. Tako med omenjenimi učitelji velja prepričanje, da naj bi starši priseljenci svojega otroka pripravili na šolanje v slovenskem jeziku. Rezultati omenjene raziskave kažejo, da se 35,3% predmetnih in 21,4% razrednih učiteljev strinja s trditvijo, da bi morali migranti s svojimi otroki govoriti v maternem jeziku in bi se otroci slovensko učili v dnevnih centrih in v šolah, medtem ko ideja izobraževanja migrantskih otrok v njihovem maternem jeziku (podobno kot izobraževanje za madžarsko in italijansko manjšino) med učitelji ni dobila podpore (prav tam).

Nekateri starši učenje drugega jezika otrok prepustijo šoli in učiteljem, posledično se njihovi otroci s slovenščino seznanijo šele ob vstopu v šolo. Takrat so otroci priseljencev postavljeni pred dve nalogi, hkrati se učijo snov v jeziku, ki ga ne obvladajo in posredno spoznavajo jezik (Knaflič, 2010). Avtorica (1991) opozarja, da četudi so otroci priseljencev rojeni v Sloveniji ali so obiskovali slovenski vrtec, to ni zagotovilo za poznavanje jezika.

Nekaj razlogov, zakaj je pomembno zgodnje učenje drugega jezika navaja Prebeg-Vilke (1995):

- mlajšim otrokom se je potrebno naučiti precej manj drugega jezika kot starejšim ljudem, da bi dosegli predpisano normo za svojo starost;
- mlajši otroci se učijo v konkretnih situacijah, kar je v primeru drugega jezika prednost;
- mlajši otroci so pogosto bolj odprti, ne zmedejo jih napake, ki jih delajo;
- dokazano je, da mlajši otroci odlično posnemajo fonološki sistem drugega jezika, sploh tisti, ki se začnejo učiti drugi jezik pred šestim letom starosti.

Otrok, ki obvlada samo materni jezik, ki ni slovenščina, se bo težje vključeval v družbo vse dokler ne bo obvladal tudi drugega jezika (Resman, 2003). Avtor (prav tam) opozarja, da omenjeni otroci niso intelektualno manj razviti, vendar pogosto svoje sposobnosti pokažejo šele, ko pridejo v zanje ugodno socialno okolje. Mnogi otroci priseljencev so lahko prav zaradi neobvladanja ali neznanja slovenskega jezika deležni nestrpnosti in posmehovanja, ki ovira učenje drugega jezika. Medtem ko prav nasprotno deluje sprejetost, ki olajša učenje slovenskega jezika in obenem tudi kulture. Migranti in njihovi otroci se lahko jezika imigrantske družbe učijo preko medijev, na delovnem mestu, tečajih, starši pa celo od otrok.

4.4 PODOBNOSTI IN RAZLIKE MED PROCESOMA USVAJANJA PRVEGA IN DRUGEGA JEZIKA

Učenje drugega jezika poteka pri različnih otrocih različno. Knaflič (2010) meni, da podobnosti in razlike med jezikoma vplivajo na usvajanje drugega jezika, podobnosti med jezikoma lahko obenem olajšajo razumevanje jezika in predstavljajo tudi oviro, saj omogočajo lažje zamenjave med jezikoma. Sorodnost jezikov tako omogoča takojšnje sporazumevanje, vendar povzroča intenzivnejše interference, ki so težje odpravljive oz. lahko ostanejo trajne (Žitnik-Serafin, 2008). Avtorica (prav tam) ugotavlja, da veliko priseljencev pri uporabi drugega jezika obdrži tipične prvine iz prvega jezika, sploh na ravni fonetike (tuj naglas).

V Tabeli 1 so prikazane socialne, kognitivne in afektivne razlike in podobnosti pri usvajanju prvega in drugega jezika.

Tabela 1: Socialne, kognitivne in afektivne razlike in podobnosti pri usvajanju prvega in drugega jezika

Usvajanje prvega jezika	Usvajanje drugega jezika
Socialne razlike in podobnosti	
Poteka od zgodnjega otroštva, dostop do jezika je neomejen	Poteka kadarkoli, vedno za prvim jezikom, dostop ni vedno neomejen
Usvajanje poteka skozi neposreden in nezaveden stik s ciljnim jezikom, okolica otroke spodbuja	Podpora okolice je manjša, učeči so pri rabi izpostavljeni popravljanju
Otroci niso pod pritiskom, ko usvajajo prvi jezik	Odrasli so pod pritiskom tako v razredu kot v okolju, kjer poskušajo uporabljati drugi jezik
Usvajanje prvega jezika je povezano s socializacijo in pridobivanjem družbene identitete	Usvajanje drugega jezika je pogosto povezano s spreminjanjem družbene identitete, lahko gre tudi za izgubo ali redukcijo prejšnjih
Kognitivne razlike in podobnosti	
Jezikovni razvoj poteka hkrati s kognitivnim	Kognitivni razvoj se pogosto odvija pred usvajanjem drugega jezika
Pred tem jezikom ni usvojen še noben drug jezik	Pri učenju drugega jezika si pomagamo z znanjem prvega jezika ali s prej osvojenimi jeziki
Usvajanje je neizogibno in uspešno, pogosto ga perfektno obvladamo	Usvajanje ni neizogibno in ni nujno uspešno, redko je popolnoma uspešno, obvladanje se lahko zaključi na katerikoli stopnji
Afektivne razlike in podobnosti	
Vloga motivacije, osebnostnih lastnosti in stališč je zanemarljiva, saj je usvajanje nezavedno in neizogibno	Motivacija, osebnostne lastnosti in stališča so pomembni dejavniki v procesu usvajanja in vplivajo na njegovo uspešnost

Vir: Pirih-Svetina (2005)

4.5 POTEK UČENJE SLOVENSKEGA JEZIKA KOT DRUGEGA

Kadar materni jezik ne zadošča sporazumevalnim potrebam se učimo drugega jezika (Pirih-Svetina, 2005). Knaflič (1991) poudarja, da so otroci, katerih materni jezik ni slovenščina in jezik okolja šele usvajajo v podrejenem položaju in potrebujejo nekaj let, da se postanejo enakovredni vrstnikom večinskega naroda. Kadar otrok drugi jezik uporablja le v šoli, potrebuje 5–7 let, da ga jezik več ne ovira pri šolskem delu (prav tam). Medtem ko naj bi otroci površinsko raven nekega jezika osvojili v približno dveh letih, vendar ta raven za spremljanje pouka ni dovolj (Knaflič, 1991). Površinsko obvladovanje jezika sicer okolico navduši, vendar otrok s takšnim jezikovnim znanjem niti ne razume dobro šolske snovi niti se ne more primerno izraziti.

Thomas in Collier (1997; povzeto po: Smyth, 2001) sta ugotovila, da so najuspešnejši programi za učence priseljence s šibkim znanjem drugega jezika tisti, ki omogočajo ohranjanje prvega jezika, skupaj z učenjem drugega jezika. Medtem ko sta za najslabše označila programe, ki se osredotočajo le na drugi jezik (prav tam).

Drugi jezik se usvaja na različne načine, pri različnih starostih, z različnimi nameni in do različnih stopenj znanja (Klein, 1986). Knaflič (1991) opozarja, da otrok dokaj hitro usvoji prvo raven in na okolico naredi vtis, da drugi jezik obvlada, čeprav ga v resnici obvlada na zelo površni ravni, ki mu ne omogoča zadostnega razumevanja šolske snovi in ustreznega izražanja. Pozorni moramo biti na to, da je napredek na začetku največji (Knaflič, 2010). Za učenje drugega jezika je pomembna motivacija, pripravljenost za učenje, jezikovna sposobnost ali nadarjenosti in dostop do jezika (Klein, 1986). Pirih-Svetina (2005) dodaja še biološko-fizične lastnosti (starost, spol, telesno stanje), psihološke lastnosti (kognitivne sposobnosti, jezikovna nadarjenost, osebnostne lastnosti, motivacija za učenje) ter socialne dejavnike. Pomemben je tudi čas izpostavljenosti drugemu jeziku, namreč daljša izpostavljenost povečuje možnosti za bolj uspešno usvajanje jezika, meni Knaflič (2010).

Učenje slovenskega jezika za migrantske učence lahko organiziramo v sklopu dodatne učne pomoči, tečajev slovenščine, dopolnilnega ali dodatnega pouka (Bešter & Medvešek, 2010). Šole otroke priseljencev pogosto označijo za otroke s posebnimi potrebami, četudi ne spadajo v ta kontekst, saj si tako zagotovijo dodatna sredstva Ministrstva za šolstvo za individualno

poučevanje priseljenskih otrok (Skubic-Ermenc, 2003). Obseg ur za posameznika določi Ministrstvo za šolstvo in šport, medtem ko o načinu izvedbe odloča šola (prav tam). Pri poučevanju slovenščine kot drugega jezika se srečujemo s pomanjkanjem ustreznega učnega gradiva in pomanjkanjem usposobljenih učiteljev za tovrstno poučevanje (Bešter & Medvešek, 2010).

Izobraževalna politika v Sloveniji predvideva, da se bo približno 11.000 (okoli 5,2%) migrantskih učencev kar najhitreje asimiliralo v večinski jezik in kulturo (Peček, 2005). Slednje je po mnenju Vižintin (2010) najtežje pričakovati prav pri učencih, katerih materni jezik je albanščina.

5 ŠOLSKI SISTEM V SLOVENIJI

V šole v Sloveniji se poleg otrok večinske kulture vključujejo tudi otroci, pripadniki narodnih skupnosti in romski otroci, ki imajo kot omenja Skubic-Ermenc (2003) drugačno zalogo znanj, saj odraščajo v drugačnih kulturnih okoliščinah.

10. člen zakona o osnovni šoli opredeljuje, da imajo otroci, ki so tuji državljani oziroma osebe brez državljanstva in prebivajo v Republiki Sloveniji, pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije (Zakon o osnovni šoli, 1996). Nekateri, prav zaradi zagotavljanja enakih pogojev za dostop vseh državljanov Republike Slovenije do predšolskega in osnovnošolskega izobraževanja, šolski sistem v Sloveniji smatrajo za pravičen. V raziskavi Peček (2005) se večina učiteljev (kar 80%) strinja s trditvijo, da je slovenski šolski sistem do migrantskih otrok pošten in pravičen. Le 3,4% se s pravičnostjo in poštenostjo šolskega sistema do otrok migrantov ne strinja, medtem ko je skoraj ena petina o tem neodločena (prav tam).

Centralne evidence števila otrok priseljencev sicer ni, saj vrtci in šole ob vpisu ne zapisujejo prvega jezika otrok. Po podatkih, ki jih navaja Klinar (2010) je v osnovne šole v Sloveniji vključenih 5,2% otrok, katerih materni jezik ni slovenščina. S tako strogim režimom varovanja osebnih podatkov smo si po mnenju Knaflič (2010) otežili preverjanje nepravilnosti sistema do jezikovnih manjšin.

V Sloveniji ni enotnega sistema, ki bi olajšal vključevanje migrantskih otrok v slovenski šolski sistem, posledično se vsaka šola, učitelj in strokovni delavec s tem spopada na svoj način. In prav vsi naštetih so lahko rizični ali varovalni dejavniki priseljencem in njihovim otrokom, zato je še tako pomembno, da zgradimo pravičen sistem, v katerem kot opozarja Novak (2004) načelo večine ni merilo, saj bi bile posledično lahko teptane pravice manjšinskih skupin. Tudi Resman (2003) opozarja na to, da moramo v šoli vzpostaviti okolje, v katerem se upošteva kulturna različnost učencev in se tudi šola prilagaja učencem.

Kot sem omenila, splošna načela vključevanja migrantov v slovenski šolski sistem ne obstajajo, obstaja le nekaj splošnih in pravnih podlag za izvajanje prilagojenega poučevanja, ki so zelo ohlapne (Bešter, & Medvešek, 2010). Vendar v nekaterih primerih prav ohlapnost

pravil nudi priložnost za fleksibilno prilagajanje individualnim situacijam (prav tam). Drži, priseljski učenci šolo obiskujejo v Sloveniji, kjer je slovenščina učni jezik in učni predmet in prav slednje nekaterim služi kot prepričanje, da posledično le ni potrebno razvijati in ohranjati priseljskega jezika in kulture (Hanuš, 2010). V vzgoji in izobraževanju si moramo prizadevati, da v posamezniku vzbudimo zavest o njegovem izvoru ali rodu in ga naučimo spoštovati druge kulture, pravi Delors (1996). Vendar pa so šole v Sloveniji orientirane predvsem na načela in vrednote dominantne kulture in migrante ter njihove otroke na posreden način potiskajo v proces asimilacije.

5.1 OTROCI PRISELJENCEV IN ŠOLA

Prav pogosto kar vse pripadnike iz nekdanjih republik Jugoslavije označimo za Bosance ali Južnjake, za težavne, agresivne, temperamentne, manj uspešne in tiste, ki in izhajajo iz problematičnih družin, četudi gre kot navajata Bešter in Medvešek (2010) za heterogeno skupino otrok, s starši iz različnih držav, z različnimi kulturnimi repertoarji in jezikovnimi znanji.

Otroci večinske kulture se po nekaterih značilnostih resda ločijo od otrok priseljencev. Slednji obiskujejo vzgojno-izobraževalne programe, v katerih pogosto prihaja do neskladja med primarno in sekundarno socializacijo. Socializacija druge generacije priseljencev namreč poteka v za starše tujem in za njihove potomce v novem okolju (Medveš, 2006). V prednosti pri doseganju šolskih rezultatov so kot navaja Friehs (2005) tisti otroci, katerih primarna socializacija je orientirana na norme in vrednote, ki prevladujejo v družbi. V prednosti pri doseganju boljšega učnega uspeha naj bi bili otroci, ki živijo v ugodnih ekonomskih situacijah, saj revne stanovanjske razmere, brezposelnost in nizko zdravstveno varstvo vplivajo na klimo v družini, razvoj vrednot, odnosov, vlog in obveznosti ter vse skupaj tudi na pogoje šolanja otrok (Resman, 2003).

Kot navajata Bešter in Medvešek (2010) dosežki migrantskih učencev pogosto niso skladni z njihovimi sposobnostmi, ampak so nižji. Peček (2005) opozarja, da migrantski otroci v povprečju v osnovni šoli dosežejo slabše rezultate kot njihovi slovenski vrstniki in imajo posledično slabše možnosti za nadaljnje izobraževanje. Podobno v mnogih drugih državah opažajo, da več migrantskih učencev predčasno opusti šolanje, kar prispeva k nizkemu številu

migrantskih študentov s končanim visokošolskim študijem (Komisija Evropskih skupnosti, 2008; povzeto po: Bešter & Medvešek, 2010). Tudi rezultati mednarodne raziskave PISA iz leta 2003 kažejo, da dijaki priseljenci navadno dosegajo slabše rezultate v šoli kot dijaki naravni govorniki, čeprav živijo v podobnih socialno-ekonomskih razmerah (Kolednik, 2010).

Razloge za slabši uspeh priseljskih otrok lahko iščemo v slabem znanju ali neznanju slovenskega jezika, neizoblikovanih strategijah in instrumentov vključevanja v vzgojno-izobraževalni sistem ter v nezadostni vključenosti otrok in njihovih staršev v šolsko in širše slovensko okolje (Strategija..., 2007). Bešter in Medvešek (2010) kot težavo izpostavita tudi neprilagojenost slovenskega učnega programa, nejasne kriterije ocenjevanja otrok migrantov, oteženo vzpostavljanja stikov in komunikacije s starši migrantskih otrok, do nezadostne usposobljenosti pedagoškega in drugega kadra za delo z migrantskimi otroki. Resda pa vseh priseljskih otrok ne moremo označiti za učno neuspešne.

5.1.1 Slabo znanje slovenskega jezika otrok priseljencev

V raziskavi Peček (2005) je bilo približno petini učiteljev vseeno, kaj je ključni problem otrok priseljencev za neuspeh, medtem ko se je s trditvijo, da je ključni problem šolskega neupeha nerazumevanje slovenskega jezika strinjalo 44,3% razrednih in 33,3% predmetnih učiteljev. V Sloveniji se v vrtcih in šolah uporablja slovenski jezik, razen na območjih s pripadniki madžarske ali italijanske narodne skupnosti, kjer ustanavljajo dvojezične šole in vrtce (Kolednik, 2010). Tako imajo nekateri otroci priseljencev tekom šolanja dve hkratni nalogi, saj morajo osvojiti učni jezik in snov v nematernem jeziku (Knaflič, 2010).

Pri osvajanju drugega jezika imajo pomembno vlogo prav učitelji, ki morajo biti sposobni preseči enačenje nezmožnosti perfektnega izražanja v standardnem učnem jeziku z nizko stopnjo kognitivnega delovanja (Goodwin, 2002, povzeto po: Bešter, & Medvešek, 2010). Učitelji se morajo zavedati, da lahko migrantski otroci dosegajo enako visoke standarde kot drugi učenci, vendar ob ustrezni podpori (Bešter, & Medvešek, 2010). Vzroke v intelektualnih primanjkljajih lahko iščemo šele takrat, ko zagotovo izključimo, da je vzrok slabšega učnega uspeha ali predčasne opustitve šolanja nepoznavanje jezika. Slednje povzroča tudi težje sledenje navodilom, pomanjkanje spontanosti in visoko stopnjo negotovosti (Knaflič, 1991; 2010). Z otroci, katerih materni jezik ni slovenščina moramo bogatiti besedni zaklad bodisi s

slikovnim gradivom, iskanjem sopomenk, protipomenk, rim in podobnih vaj, preko katerih otrok najprej ponavlja besede in kasneje tudi tvori lastna besedila (Hanuš, 2010).

5.1.2 Vključevanje otrok priseljencev v šolo v Sloveniji

Peček (2005) je izvedla raziskavo, v kateri je preučevala odnos učiteljev (s povprečno več kot 15 letnimi izkušnjami poučevanja) do otrok priseljencev iz nekdanje Jugoslavije. Kar 60% jih je menilo, da bi morali učence priseljence poučevati enako kot slovenske otroke, ne glede na to, da se nekateri vključijo šele sredi osnovne šole ali tekom šolskega leta. V omenjeni raziskavi je približno 30% učiteljev zagovarjalo tečaj slovenskega jezika pred vključitvijo v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem zavedajoč, da otroci priseljenci, ki slabo govorijo slovensko slabše sledijo pouku v slovenskem jeziku, medtem ko se je manj kot desetina učiteljev strinjala s segregiranim poučevanjem migrantskega učenca (prav tam). Pri segregaciji je namreč določena skupina ljudi ločena od dominantne družbe na določenem področju družbenega življenja (Kogovšek- Šalamon, & Petković, 2007).

Vzgojno-izobraževalni sistem ima eno izmed ključnih vlog pri vključevanju priseljskih otrok v večinsko družbo. Nekatere države imajo razvite enoletne pripravljavnice za vstop v šolo za otroke iz drugih jezikovnih okolij, v kateri se otroci privajajo na novo šolsko okolje, učijo slovenski jezik in navajajo na drugo kulturo (Hočevnar, 2001). V Sloveniji takšnih pripravljavnic ne prakticiramo z razlogom, da je v šolski sistem vključenih premalo otrok drugih kultur ali zaradi razpršenosti le-teh po vsej državi. Nekatere šole, naj omenim osnovno šolo Koper organizira 40-urno pripravljavnico slovenskega jezika z državljsko vzgojo, etiko in kulturo za učence priseljence, ki se prvo leto šolajo v Sloveniji in njihove starše (Jelen Madruša, 2010; povzeto po: Hanuš, 2010). Gre za eno izmed zelo redkih šol, ki ponujajo neke vrste pripravljavnico, ki pa z rezultati celoletne zagotovo ni primerljiva. Kolikšno bi moralo biti število migrantskih učencev v posameznem kraju in kakšni so drugi pogoji za razvoj pripravljavnic ni jasno.

Ob vključevanju otroka z drugačnim kulturnim ozadjem je pomembna predvsem dobra klima razreda in šole, osvajanje drugega jezika in povezovanje s starši. Ključno je, da se prilagajamo potrebam otroka in naknadno vključene otroke priseljencev postopoma uvajamo v šolski program, začevši z udeležbo na predmetih, ki ne temeljijo na komunikaciji (npr. umetnost,

šport) (Skubic-Ermenc, 2010). Pomembno je, da jih motiviramo, spremljamo počutje in dosežke in preverjamo ali sledijo navodilom.

Vključevanje otrok priseljencev olajša pozitiven sprejem, pomoč in spodbujanje pri komuniciranju, medtem ko prav nasprotno deluje posmehovanje in začetne negativne izkušnje pri rabi slovenščine, saj upočasnijo napredovanje pri učenju jezika, usvajanju drugih učnih vsebin in vključevanju v šolske dejavnosti. Za lažje vključevanje otrok, katerih materni jezik ni slovenščina bi bilo potrebno upoštevati tudi naslednje točke (Strategija..., 2007):

- pripraviti pravilnik o vključevanju otrok migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja,
- pripraviti individualni program in načine ter kriterije ocenjevanja;
- zbrati relevantne podatke o otrocih migrantih v vrtcih in šolah;
- določiti obdobje prilagajanja slovenskemu vzgojno-izobraževalnemu sistemu;
- pripraviti strategije za vključevanje staršev migrantov v vrtec oziroma šolo;
- razviti jezikovne spretnosti staršev migrantov;
- vključiti dejavnosti za ohranitev jezika in kulture otrok migrantov;
- seznaniti strokovne delavce s primeri dobre prakse pri nas in v tujini;
- se povezovati z institucijami iz izvorne države migranta;
- pridobiti literaturo v maternem jeziku migrantskih otrok;
- vključiti vsebine za delo z migrantskimi otroki v pedagoške in svetovalne programe;
- organizirati poučevanje slovenščine kot drugi jezik.

Peček (2005) z rezultati raziskave pokaže, da učitelji sicer ne zagovarjajo drugačnega poučevanja za otroke priseljence, saj se jih približno 60% strinja, da je potrebno enako poučevanje migrantskih in slovenskih otrok že od vsega začetka. Približno tretjina učiteljev predlaga tečaj slovenskega jezika pred vključitvijo v slovenski šolski sistem, medtem ko se manj kot desetina strinja s segregiranim poučevanjem (prav tam).

5.1.3 Razlike med učenci albanske narodnosti in učenci drugih narodnosti republik nekdanje Jugoslavije

Peček (2005) je v raziskavi preučevala, ali bi razredni in predmetni učitelji sprejeli migrantskega otroka v svoj razred, v kolikor bi imeli možnost izbire.

V Tabeli 2 so prikazani odgovori učiteljev na vprašanje, ali bi sprejeli otroka priseljencev v razred, v kolikor bi imeli možnost izbire.

Tabela 2: Ali bi učitelji sprejeli migrantskega otroka v svoj razred, če bi imeli možnost izbire?

	Da RU(%)	Da PU(%)	Ne RU(%)	Ne PU(%)	Ne vem RU(%)	Ne vem PU(%)
Musliman	88,9	90,6	3,6	2,0	7,5	7,4
Srb	90	92,0	3,0	1,0	7,0	7,0
Hrvat	93,5	91,1	2,5	1,0	4,0	7,9
Albanec	87,4	89,6	4,0	2,5	8,6	8,0

Rezultatsko več kot 10% predstavljajo učitelji, ki nasprotujejo sprejemu otroka drugačne narodnosti ali pa so neodločeni, celoten procent neodločenih in učiteljev proti sprejemu priseljenca preseže 10% le pri Albancih, katerim sledijo Muslimani (prav tam). Kot navaja Hočevar (2001) se albansko govoreči učenci težje vključijo v slovenski šolski sistem, enako tako naj bi imeli slabše učne rezultate od otrok priseljencev iz drugih republik nekdanje Jugoslavije.

Iz poročil, ki jih učitelji, ki so izvajali individualno učno pomoč za učence s Kosova pošiljali Ministrstvu za šolstvo in šport je razvidno (Urank, 2000; povzeto po: prav tam):

- individualni dopolnilni pouk slovenskega jezika je potreben vse šolsko leto;
- zelo malo učiteljev pripravi individualne učne programe za priseljske učence;
- večina učiteljev bolj pozitivno ocenjuje individualno delo z učenci in manj skupinsko;
- učitelji so menili, da je število ur učne pomoči za učence priseljence premajhno;
- večina učencev je imela več znanja iz matematično-naravoslovnih kot iz družboslovno-humanističnih predmetov;
- večje učne težave so imeli učenci na predmetni stopnji.

5.1.4 Kako poučujejo otroke priseljencev in predlogi za izboljšanje izobraževalnega sistema za priseljence v Sloveniji

Pri nudenju pomoči učencev priseljencem pojavljajo naslednje težave (Strategija..., 2007):

- majhno število ur, namenjenih poučevanju slovenščine kot drugega jezika;

- za poučevanje slovenščine kot drugega tujega jezika ni ustreznih učnih načrtov in gradiv;
- profil učitelja, ki v šolah izvaja poučevanje slovenščine kot drugega tujega jezika ni določen, zato so učitelji večinoma brez ustreznih znanj;
- ni ustreznega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev za delo s otroki, ki ne znajo slovensko.

Različnost omogoča novo znanje in izkušnje, posledično biti pripadnik manjšine ne sme pomeniti primanjkljaja. Samo poznavanje pripadnikov drugih kultur ni dovolj, ampak moramo z njimi vzpostavljati odnose, jih razumeti, sprejeti in z njimi tudi sodelovati. Ob vključevanju otrok priseljencev lahko pomoč migrantom in njihovim otrokom organiziramo v šoli ali pa v učnih središčih in središčih za pomoč, kot so Ljudske univerze, knjižnice, mladinski centri in podobne ustanove (Bešter & Medvešek, 2010). Zavedati se moramo, da želijo biti učenci priseljenci enaki ostalim. Slednje upoštevamo tudi pri nudenju pomoči, torej jih ne izločamo od pouka, ampak jim v času pouka nudimo razlago, selekcioniramo pomembne informacije, vodimo in upoštevamo njihove potrebe. Pomoč jim poskušamo približati s strategijami, oblikami in metodami pomoči, ki jih pozna iz svoje matične dežele (Mrvar, 2004).

Učenci priseljenci lahko svojo kulturo, jezik in drugo predstavijo tudi v tiskanih medijih kot je šolski časopis. Otrok priseljenec se lahko slovenskega jezika uči skozi različne dejavnosti, kot so igre, ples, šport, likovna dejavnost in različni projekti (Strategija..., 2007). Medtem ko je po mnenju Bešter in Medvešek (2010) ključna tudi splošna informativna publikacija o slovenskem izobraževanju in/ali publikacije z informacijami v različnih jezikih te probleme precej olajšale.

Nekatere šole so kot omenjata Bešter in Medvešek (2010) začele izvajati oblike medvrstniške pomoči, saj se v določenih pogledih otrok lažje in hitreje identificira z vrstnikom kot z učiteljem in lahko zaradi tega bolje napreduje. Medvrstniško druženje lahko pripomore tudi pri usvajanju nenapisanih pravil in norm obnašanja, kasneje pa posameznik, ki je prejel pomoč nadaljuje s ponujanjem pomoči drugim migrantskim otrok in tako preide iz položaja prejemnika pomoči v položaj nudenja pomoči (prav tam).

Spodbujanje medkulturnega dialoga lahko v procesu vzgoje in izobraževanja razvijamo na kulturnih prireditvah v maternih jezikih priseljencev, s slovarji in knjigami v prvih jezikih priseljencev, skozi priseljencem prilagojeno bralno značko ali morda v pogovorih o vzrokih priseljevanja (Vižintin, 2010). Avtorica (prav tam) poudarja tudi preseganje stereotipov in predsodkov, spoznavanje zgodovine, kulture, hrane, navad in vere priseljencev ter nudenje učne pomoči med učenci. Vsekakor pa lahko strpnost in tolerantnost med različnimi kulturami dosežemo tudi skozi mednarodne projekte, učenje jezika priseljencev in na mnogotere druge načine.

Starši večinske ali manjšinske kulture se ne morajo upreti seznanjanju njihovih otrok s drugimi verstvi, kulturami in civilizacijami, saj brez znanja o različnosti kultur šola ne izpolni svoje vzgojne naloge in ne spodbuja k strpnosti (Novak, 2004). Učenci, katerih materni jezik ni slovenščina lahko pri različnih predmetih predstavijo svoj materni jezik in njegove značilnosti, kulturo, geografske značilnosti države iz katere izhajajo njihove korenine, migracijski proces njih samih ali njihovih staršev. Enako tako lahko v medkulturno organizirane ure vključimo tudi starše migrante (Vižintin, 2009). In znova imajo ključno vlogo učitelji, kateri morajo otrokom priseljencev omogočiti, da živijo z dvema kulturama in ne med dvema kulturama (Strategija..., 2007).

Eden izmed pomembnih predmetov, pri katerem lahko uresničujemo medkulturni dialog je slovenščina. Vižintin (2009) meni, da lahko z izborom primerne literature, ki vključuje preseljevanje razvijajo senzibilizacijo za migrantske procese s katerimi se srečujejo otroci priseljenci. Enako tako lahko spoznavajo tudi kako večinsko prebivalstvo sprejme ali zavrne priseljence, njihove predsodke in pa procese vključevanja priseljencev.

Peček (2005) opozarja na protislovnost šolske zakonodaje, ko omenja načelo enakih možnosti, s pravico posameznika do drugačnosti, vendar to v konkretnih izvedbah povsem zanika. Veliko stvari je namreč dogovorjenih na deklarativni ravni, vendar pa prihaja, do diskrepance med dogovorjenim in izvedenim. Tako še vedno delujemo močno asimilacijsko, torej želimo, da se vsi državljani in prebivalci Slovenije prilagodijo nam, da postanejo Slovenci.

5.2 VKLJUČEVANJE PRISELJENSKIH STARŠEV V ŠOLSKI SISTEM V SLOVENIJI

Oblika družine, vloge, jezik in duhovnost so dejavniki družine, ki vplivajo na otrokov psihosocialni razvoj, samopodobo, etnično identitete in obenem tudi na čustva, spoznanja in vedenje ter na otroke prenašajo prepričanja ter vrednote (Resman, 2003). Starši migranti po mnenju Motik in Veljić (2006) v večini ne odklanjajo izobraževanja svojega otroka in le redko oporekajo učiteljevim napotkom ali nasvetom ter se pogosto držijo ob strani, čeprav so tudi oni povabljeni k sodelovanju. Slednji iz verskih razlogov niti ne smejo odkloniti otrokovega obiskovanja šole, saj kljub razlikam v etničnem, nacionalnem, socialnem in religioznem izvoru šolska obveznost velja za vse otroke, navaja Hufen (3/1995: 260; povzeto po: Novak, 2004).

Zaradi slabega znanja slovenskega jezika včasih njihovo vlogo za šolske obveznosti, razprave o izobraževalnih možnostih, prevzamejo kar njihovi, ki pogosto bolj obvladajo drugi jezik kot njihovi starši in se ukvarjajo tudi z institucijami, dokumentacijo in povezovanjem njihovih staršev z zunanjim svetom (Vathi, 2010).

Rezultati nekaterih raziskav so sicer v prid temu, da ima vključenost staršev pozitiven vpliv na otrokove učne uspehe (Fehrmann, Keith in Raimers, 1987; Bailey idr. 2004; povzeto po: Bešter, & Medvešek, 2010). Enako tako naj bi imela vključenost staršev večji vpliv na vedenje otrok kot neposredno na njihove učne dosežke (Mc Neal, 1999; Domina, 2005: povzeto po: prav tam). Starši lahko pomagajo pri dejavnostih, kot so poslušanje otrok med branjem, čeprav sami ne obvladajo drugega jezika, saj otroci, ki berejo svojim staršem bolje napredujejo od tistih, ki staršem ne berejo (Knaflič, 1991). Nekaterim otrokom priseljencev pa je neprijetno, kadar njihovi starši sodelujejo s šolo, predvsem zaradi slabega znanja drugega jezika (Vathi, 2010). Vendar je kljub temu pomembno, da se vključijo v šolo in spremljajo otrokov izobraževalni proces, saj jih le tako šolski sistem lahko seznanijo z njihovimi pravicami, dolžnostmi in z značilnostmi šolstva ter jim zagotovi ustrezno pomoč pri vključevanju v življenje in delo šole (Bešter, & Medvešek, 2010). Miketič (2009; povzeto po: Hanuš, 2010) meni, da slovenski šolski sistem vsebuje preveč domačih nalog in tako diskriminira migrantske družine, ki nimajo dovolj jezikovnega znanja, da bi pomagali svojim otrokom ali pa jih ni doma v času ko otroci delajo nalogo. Priseljenska Hajrija iz Kosova

opozarja, da bi morali posvetiti priseljencem in njihovim otrokom predvsem prvo leto več pozornosti za informacije v njihovem jeziku, medtem ko naj bi prve tri mesece potrebovali tudi prevajalce za boljše sporazumevanje z učitelji (Zupan, 2009; povzeto po: Hanuš, 2010).

Zagotovo bodo v prihodnosti potrebne številne reforme, ki bodo otrokom migrantom in njihovim staršem omogočale sporazumevanje v njihovem jeziku, ohranjanje njihove identitete ter pravico do drugačnosti, poleg tega pa bodo razvijala dejavnosti za uspešno vključevanje v šolo, sploh v prvih letih šolanja (Strategija..., 2007).

6 PEDAGOŠKI IN SVETOVALNI DELAVCI V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM SISTEMU V SLOVENIJI

6.1 VRTEC IN NALOGA VZGOJITELJEV

Migrantski otroci se lahko že v vrtcu učijo slovenskega jezika in si izboljšajo izhodiščni položaj za vstop v šolo, če le-ta ponuja ustrezne programe in ustrezno izobražen kader za delo z migrantskimi otroki (Bešter, & Medvešek, 2010). Predšolsko obdobje je namreč zelo pomembno za razvoj govora in seznanjanja z jezikom, saj prispeva k boljši izgovorjavi in boljšemu znanju drugega jezika (prav tam).

V uvodu Kurikuluma za vrtce (Bahovec et al., 1999) je zapisano, da mora biti migrantskim otrokom namenjena posebna pozornost z namenom, da nadoknadijo primanjkljaj v znanju slovenščine in razvijajo dvojezičnost. Vendar zakonodaja na področju predšolskega varstva ne predvideva posebne oblike učenja slovenskega jezika za migrantske otroke (Bešter, & Medvešek, 2010).

Na Kosovu in v Makedoniji se zaradi revščine, slabih pogojev v vrtcih, brezposelnosti mater in drugih težav, ki omenjeni državi pestijo, v predšolsko vzgojo vključuje malo otrok (Kosovo Education Strategic Plan, 2011). Po mnenju Bešter in Medvešek (2010) je praksa v Sloveniji sledeča, družine v katerih sta zaposlena oba starša, večinoma vpisujejo otroke v vrtec, medtem ko družine, kjer je zaposlen le eden od staršev pogosto obdržijo otroka v domačem varstvu.

Velikokrat menimo, da vrtec omogoči boljšo pripravo na šolo in zagotovo to v nekaterih primerih drži. V Sloveniji sicer nimamo sistemskih rešitev za otroke iz drugačnih jezikovnih okolij, posledično se vsak učitelj poskuša znajti po svoje. Sicer pa bi lahko vsak vrtec organiziral dejavnosti, s katerimi bi otroke spodbujal tako k rabi maternega in slovenskega jezika (Strategija..., 2007).

6.2 UČITELJI IN STROKOVNI DELAVCI MULTIKULTURNE ŠOLE

Sodobna šola ima nove in relativno visoke zahteve do učiteljev, saj morajo izvajati raznoliko poučevanje in zgraditi razredno skupnost, ki temelji na solidarnosti, odgovornosti, sprejemanju raznolikosti ter participaciji različnih ljudi (Lesar, 2005). Pri delu s priseljenci in njihovimi otroki mora učitelj pridobiti čim več informacij o priseljenški kulturi in religiji, o načinu življenja, družinskih vlogah in ugotoviti kakšna pričakovanja imajo starši ter poiskati način za njihovo vključitev v šolski sistem (Motik, & Veljić, 2006).

Otroci priseljencev, posebej albansko govoreči učenci predstavljajo izziv za učitelje prav zaradi nerazumevanja jezika in predpostavke, da bodo zaradi prisotnosti migrantskega otroka preveč obremenjeni (Hočevvar, 2001). V raziskavi, ki jo navaja avtorica (prav tam) so učitelji zahtevali znižanje normativa in pomoč učiteljev, ki obvladajo jezike priseljencev v primeru, da imajo v razredu učenca, katerega materni jezik ni slovenščina. Pogosto delo z otroci priseljencev označijo za problem in do njih znižajo pričakovanja.

Smyth (2001) opozarja, da večina učiteljev svojo vlogo razume tako, da morajo dvojezični učenci svoj materni jezik nadomestiti z večinskim in da je vloga šole pospeševanje enojezičnosti. Rezultati raziskave Peček (2005) opozarjajo na izredno nizko stopnjo občutljivosti do uvedbe sprememb, ki bi migrantskim otrokom pomagale pri doseganju boljšega šolskega uspeha. Učitelji tudi po mnenju Lesar (2005) ne uporabljajo prilagoditev, s katerimi bi zmanjšali razkorak med jezikovnimi in kulturnimi razlikami. Avtorica (prav tam) je v raziskavi, v kateri je preučevala, kako učitelji rangirajo dejavnike, ki vplivajo na šolske rezultate migrantskih otrok iz nekdanje Jugoslavije ugotovila, da jih največ najpomembnejšo vlogo pripisuje učenčevi sposobnosti, nato njegovi aktivnosti, ki ji po vrstnem redu sledi še učiteljeva metoda poučevanja in klima v razredu, kultura družine in način življenja, medtem ko je zadnji po pomembnosti družinski socialno ekonomski status.

Le redki učitelji pripravijo individualne programe za delo z otroki priseljencev, v katerih opredelijo ustrezne prilagoditve, ki olajšajo vključevanje v šolski sistem v Sloveniji. Morda lahko vzroke za nizko občutljivost učiteljev do sprememb in prilagoditev za migrantske otroke pripišemo temu, da se kot navaja Smyth (2001) učitelji pred in med službo malo usposabljaajo za delo z dvojezičnimi učenci in tako niso seznanjeni z zakonodajo, metodami in

oblikami dela s priseljenci. Vsebine, ki se nanašajo na delo z migranti bi morale biti po mnenju Bešter in Medvešek (2010) vključene že v dodiplomske univerzitetne programe, v katerih se izobražujejo učitelji in drugi strokovni delavci vzgojno-izobraževalnih ustanov. Kot omenjata Motik in Veljić (2006) učitelji le skozi izobraževanje spoznajo strahove družbe o priseljenicah in se za navezavo stika naučijo le nekaj osnovnih besed.

Udeležba na izobraževanjih in usposabljanjih za delo z migranti je v Sloveniji prepuščena individualni izbiri učiteljev, četudi bi lahko pripomogla k boljšemu razumevanju priseljenške problematike in k večji učinkovitosti dela z njimi (Bešter & Medvešek, 2010). Med prednostne teme pri usposabljanju učiteljev za življenje v multikulturni družbi Tatković (2001) uvršča:

- razvijanje iznajdljivosti za navezovanje odnosov s posamezniki iz drugih kultur;
- usposabljanje za medsebojno sporazumevanje;
- usposabljanje za reševanje konfliktov in seznanjanje s človekovimi pravicami;
- vzgoja za sprejemanje različnosti v jeziku, veri, stališčih in vedenju;
- sposobnost živeti skupaj, sodelovati in navezovati partnerske odnose;
- spoznavanje drugih kultur in njihovih osnovnih sestavin, zlasti na podlagi izkušenj;
- premagovanje predsodkov in stereotipov o drugih kulturah;
- (morda tudi) učenje osnov jezika drugih kultur;
- primeri dobrih praks.

Po mnenju avtorice (prav tam) bo usposabljanje za življenje v multikulturni družbi uspešno le, če bo načrtno, sistematično in naravnano k jasnim ciljem, kot so: razvijanje tolerantnosti do različnosti, osvajanje novih vrednot, spreminjanje nekaterih stališč ljudi, povečevanje poučenosti o drugih kulturah in medsebojno poznavanje med pripadniki različnih kultur.

Ključno je, da albanske otroke spoštujemo in jim kot omenja Novak (2004) posvečamo pozornost ter smo pozorni, da na učence ne izvajamo verskih vplivov. Obenem se morajo učitelji zavedati svoje vloge tudi v implementaciji moralnih in izobraževalnih ciljev izobraževanja in postati bolj občutljivi za probleme migrantskih otrok (Lesar, 2005).

6.3 OCENJEVANJE PRISELJENSKIH OTROK

Učitelji imajo težave tudi pri določanju uspeha in postavljanju ciljev za učence priseljencev (Smyth, 2001). V Sloveniji je pogosto praksa sledeča, otroci priseljencev, ki se v šolski sistem v Sloveniji vključijo naknadno, prvo leto po vključitvi niso ocenjevani, ampak obiskujejo pouk predvsem zaradi učenja slovenskega jezika in navajanja na novo šolsko okolje ter kulturo. V Sloveniji sicer nimamo natančnih določil ocenjevanja, zato se vsak učitelj znajde po svoje (Bešter, & Medvešek, 2010). Pomembno je, da so pri organizaciji pouka in ocenjevanja učitelji fleksibilni, upoštevajoč potrebe in zmožnosti neslovenskih učencev.

Pri ocenjevanju otrok priseljencev velja upoštevati opozorila Knaflič (1991), in sicer, da se omenjenih učencih težave pojavljajo predvsem pri tvorjenju in poznavanju besed. Njihove ustne jezikovne sposobnosti so boljše od bralnih, medtem ko je slabše od branja razumevanje prebranega besedila in jezikovno pomnjenje (prav tam). Težave se največkrat kažejo tudi v skromnem besedišču, prepletanju besed slovenskega jezika in jezika porekla oziroma maternega jezika učenca, slabšem razumevanju navodil in informacij, kar lahko vodi v manjšo pripravljenost za sodelovanje, nezbranost, nemir ali celo v nasilje do sebe ali drugih (Motik, & Veljić, 2006). V mislih pri ocenjevanju je potrebno imeti tudi, da otroci priseljenci dosežejo boljše rezultate na neverbalnih testih kot na verbalnih in pri testih, ki vključujejo sočasne procese in ne zaporedne (Knaflič, 1991).

6.4 TEŽAVE V ODNOSU UČITELJ – STARŠ PRISELJENEC

Šele v zadnjem času se v pedagoških in svetovalnih profilih povečuje pomen celostne obravnave, v katero poleg svetovalnih delavcev, včasih prevajalca, vključimo tudi starše. Vendar v praksi ne moremo vedno vzpostaviti sodelovanja med šolo oziroma učiteljem in starši, saj omenjene stike največkrat omejujejo prav jezikovne ovire. Zgodí se, da starši ne razumejo slovensko, učitelji pa ne obvladajo priseljskih jezikov. Slednji pogosto zaključijo, da starši, ki ne znajo slovenskega jezika ovirajo otrokov napredek v šoli in ne stremijo k medsebojnemu sodelovanju s starši priseljenci (Bešter, & Medvešek, 2010).

Učitelji namreč preskromno poznajo prvine priseljskih jezikov in kulture migrantov, s katerimi bi lažje navezali stik s starši in jih vzpodbudili k sodelovanju (Strategija..., 2007).

Prav tako manjkajo ustrezna izobraževanja in gradiva s primeri dela s starši migranti, obenem ne obstajajo niti strategije za sporazumevanje s starši migranti (prav tam).

Za starše priseljence bi šole lahko organizirale ure slovenskega jezika, saj se je vključitev v tečaj slovenskega jezika ponekod pokazala kot dobra rešitev, predvsem za matere, ki jim primanjkuje situacij, v katerih bi se lahko učile slovenščine in pogosto prav zaradi strahu, da bi jih kdo kaj vprašal ne sodelujejo s šolo (Bešter, & Medvešek, 2010). Vendar nam za tovrstno delo primanjkuje ustrezne finančne podpore za pomoč pri sporazumevanju s starši migranti (predvsem primanjkuje financ za prevajalce) (Strategija..., 2007).

6.5 POSEBNOSTI SOCIALNO-PEDAGOŠKEGA DELA S PRISELJENCI IN NJIHOVIMI OTROKI

K uspešnemu delu s priseljenjskimi otroki lahko veliko pripomore socialni pedagog, v kolikor spodbuja strpnost in medkulturni dialog, je fleksibilen ter izhaja iz potreb priseljencev in njihovih otrok. Pri svojem delu mora upoštevati kulturne razlike in zaščititi učenca pred neugodnimi vplivi, ki lahko nastanejo zaradi njegove drugačnosti. Dela z otroki priseljencev tako ne sme zaznamovati trganje iz njihove kulture, temveč dodatna pomoč in upoštevanje razlik (Skubic-Ermenc, 2003).

Nalogo svetovalnega delavca v šoli je (Resman, 2003):

- spodbujati mora učence, da govorijo o sebi, svoji družini in njihovih izkušnjah, da lahko ugotovi, kakšne so njegove ambicije in ambicije družine;
- od učencev mora izvedeti kako praznujejo praznike in kakšno mesto ima v družini religija;
- učenec naj opisuje sorodstvene vezi, saj lahko tako svetovalec ugotovi, kako vplivajo na posameznika;
- svetovalec se ne sme bati, če bodo učenci do njega ambivalentni in zadržani;
- svetovalec naj se zaveda, da bo komunikacija hitreje tekla, v kolikor se bo učenec lahko izražal v svojem jeziku, narečju ali žargonu.

Svetovanje učencu ni več potrebno, ko svetovalec ugotovi, da je učenec sam sposoben reševati notranje težave, ki so posledica kulturne »razdvojenosti« in samostojno rešuje

morebitne konflikte med pripadniki z drugačnimi etničnimi in kulturnimi koreninami (prav tam).

V socialno pedagoški stroki je v ospredju tudi celostna obravnava otroka, v katero vključimo elemente, ki nanj vplivajo. Za otroka, z neslovenskim maternim jezikom je v prvi vrsti pomembno, da mu omogočimo ohranjanje priseljske kulture in jezika ter mu olajšamo vključevanje v šolski sistem nove države tudi tako, da spoznavamo, razvijamo in krepimo njegova močna področja. V pomoč so nam lahko različni instrumenti, kot so testi, pogovor in mnogi drugi skozi katere pridobivamo informacije o strukturi učenčeve družine, o njegovi vlogi v družini, načrtih za prihodnost in druge pomembnosti, ki pripomorejo k boljšemu razumevanju (Mrvar, 2004). Socialni pedagog torej spoznava učenčevo kulturno dediščino, izkušnje in preteklost ter vpliv omenjenih na razvoj identitete (prav tam). Njegova naloga je tudi, da se poveže z naslednjimi elementi:

- **Z učitelji in učenci**, ki jih seznanjajo s prihodom priseljskega učenca in opozori na primerno ravnanje v medkulturni družbi. Pomembno je, da posameznik ne misli kot drugi, ampak si oblikuje lastna stališča (Resman, 2003).
- **Z učitelji**, katerim predstavi posledice diskriminacije, predsodkov in stereotipov do priseljencev in njihovih otrok. Prizadeva si, da zmanjšajo zatiranje, elitizem, rasizem in druge vrste nestrpnosti (Mrvar, 2004). Opozoriti mora tudi na pomembnost samorefleksije ter spodbujati medkulturni dialog. Lesar (2005) opozarja še na nujnost delnega prevzemanja učiteljske odgovornosti za učne uspehe priseljskih otrok. Poleg tega za ključno smatram tudi spodbudo za medkulturni dialog, ki ga lahko vzpostavijo na različne načine, najboljše in najlažje je morda prav z nekaj besedami v maternem jeziku priseljencev.
- Socialni pedagog sodeluje tudi **s starši večinske kulture** in ima pomembno vlogo pri oblikovanju njihovih stališč do pripadnikov drugih nacionalnosti, saj starši vplivajo na odnos otroka do priseljencev. Seznanimo jih s tem, da bodo učenci priseljencev deležni določenih prilagoditev ter organiziramo medsebojna srečanja na katerih jim predstavimo priseljsko kulturo in način življenja (Bešter, & Medvešek, 2010). Obenem jim zagotovimo tudi, da njihovi otroci, zaradi prisotnosti migrantskih otrok v razredu ne bodo zapostavljeni.

- Socialni pedagog mora znati vzpostaviti stik tudi **s starši priseljenci**, da postanejo zavezniki slovenskega šolskega sistema in pomočniki pri spodbujanju otroka za šolsko delo, šolska opravila in vključevanje v novo okolje, četudi ne poznajo jezika (Mrvar, 2004). Skozi sodelovanje s starši lahko dobimo pomembne informacije o kulturi, hierarhiji, vlogah in navadah v družini, saj priseljenci niso homogena skupina kot predpostavlja veliko ljudi. Kot navaja Razpotnik (2002) nekatere kulture delujejo bolj v smeri zlitja z novim okoljem, se poskušajo manj razlikovati od domačega prebivalstva, druge pa si prizadevajo ohranjati lastno kulturo in odklonskost od večinskega naroda. Različne etnične manjšine zavzemajo tudi različen položaj v družbi (prav tam). Redno komuniciranje s starši priseljenci je ključno sploh, kadar se njihovi otroci zaprejo vase in s starši ne delijo informacij o šoli in težavah, ki jih imajo pri vključevanju v šolo, menita Bešter in Medvešek (2010).
- **Z zunanjimi sodelavci in institucijami**, ki se vključujejo v projekte in programe in se kakorkoli ukvarjajo s problematiko multi-/interkulturalnosti (Mrvar, 2004). Skubic-Ermenc (2003) pomembnost pripisuje timskeemu delu v pedagoških in svetovalnih profilih in predlaga, da vzpostavimo povezavo z drugimi institucijami ter z njimi sodelujemo v projektih in programih, s katerimi ohranjamo sodelovanje z državo izvora.

Socialni pedagog je tako zadolžen za iskanje primernih načinov medsebojnega sodelovanja vseh omenjenih elementov, med katerimi mora vzpostaviti odnos, ki temelji na zaupanju. Ključno je poiskati bariere, ki stojijo na poti migrantom, kadar le-te zavračajo pomoč svetovalnih delavcev, so pri nudenju pomoči nejevoljni, ne kažejo resnosti ali celo celotno odgovornost za šolski uspeh svojih otrok prenesejo na druge.

II Empirični del

1 RAZISKOVALNI PROBLEM

V diplomski nalogi obravnavam mlade albanske narodnosti v Sloveniji. K spoznavanju slednjih me je spodbujal občutek nekompetentnosti pri delu z njimi, predvsem zaradi neznanja jezika in posebnosti tradicij albanske družbe. Enako tako me je provocirala tudi negativna nastrojenost večinskega naroda in pripadnikov drugih etničnih skupin iz držav nekdanje Jugoslavije do Albancev. Zanimala me je druga plat zgodbe in sicer kako mladi, katerih materni jezik je albanščina zaznavajo svojo situacijo v Sloveniji in kako konstruirajo svoje življenje.

V kvalitativnem delu sem se fokusirala na naslednje tematike:

- zaznavanje in soočanje s predsodki in diskriminatornimi praksami;
- vključevanje učencev albanske narodnosti v šolski sistem v Sloveniji;
- vključevanje staršev albanske narodnosti v šolski sistem v Sloveniji;
- odnos do Kosova in Makedonije (vojni dogodki, razlogi za migracije, problematika tamkajšnjega življenja ipd.);
- učenje albanskega in slovenskega jezika;
- načrti za prihodnost in možnosti za uspeh kot Albanec v Sloveniji;
- ohranjanje in razvijanje etnične in religiozne identitete.

Skozi izkušnje in tekom prebiranja literature sem si ustvarila določene predpostavke o albansko govorečih priseljencih:

- Učenci, katerih materni jezik je albanščina so pogosto deležni diskriminacije;
- Albanski priseljenci v veliki meri ohranjajo albanske tradicije;
- Družine z albanskimi koreninami ohranjajo albanski jezik;
- Migracije iz Kosova in Makedonije so večinoma delovne oziroma ekonomske;
- Otroci priseljencev albanske narodnosti le redko razmišljajo o vrnitvi na Kosovo ali v Makedonijo.

2 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

V diplomskem delu sem se odločila za kvalitativno raziskovanje, saj sem načrtovala obravnavanje tem subtilne narave, do katerih sem na ta način lažje dostopala in tako preučevala posameznike ter njihove življenjske zgodbe. Kvantitativni raziskovalni pristop bi mi ob reprezentativnosti vzorca sicer omogočil posploševanje, vendar pa pridobivanje površinske slike o osebah, katerih materni jezik je albanščina, ni bil cilj naloge.

2.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

1. Katere tradicije albanske kulture ohranjajo?
2. Kako dobro obvladajo albanski in slovenski jezik in kako so se ju naučili?
3. Na kakšen način se starši migranti vključujejo v šolski sistem v Sloveniji?
4. Na kakšen način se starši migranti vključujejo v šolski sistem v Sloveniji?
5. Kakšne izkušnje imajo s predsodki, stereotipi in diskriminacijo zaradi narodnostne pripadnosti?
6. Kako pomembna jim je narodnost partnerja in prijateljev?
7. Na kakšen način konstruirajo in ohranjajo etnično in religiozno identiteto?
8. Kakšne možnosti imajo za uspeh kot Albanci v Sloveniji in kakšni so njihovi načrti za prihodnost?

V raziskavi sem uporabila polstrukturirani intervju, oblikovala sem le nekaj okvirnih vprašanj, ki sem jih izpeljala iz navedenih raziskovalnih vprašanj. Na prvem intervjuju sem bila nekoliko bolj pozorna na vprašanja, saj sem po koncu pogovora preverila list z vprašanji in sogovorca vprašala še tisto kar sem imela začrtano, medtem ko sem naslednje pogovore izpeljala brez pomoči pripravljenih vprašanj.

2.2 INTERVJUJSKA VPRAŠANJA

1. Kdaj ste migrirali iz Kosova ali Makedonije oziroma kdaj je migriral oče?
2. Kakšna je problematika življenja na Kosovu ali v Makedoniji?
3. Kako so razdeljene vloge v vaši družini? Kako nate vpliva, da si moški ali ženska?

4. Kako ohranjate stike s Kosovim ali Makedonijo? Na kakšne načine spremljaš kaj se dogaja na Kosovu/v Makedoniji?
5. Katere tradicije albanskega naroda ohranjate v družini?
6. Kakšen pomen ima vera zate in za tvojo družino? Katere praznike praznujete? Katere verske zakone spoštuješ?
7. Se na videz razlikuješ od ostalih vrstnikov? Kako prepoznaš Albanca?
8. Kdo in kdaj razmišlja o vrnitvi v svojo izvorno državo?
9. Kakšni so tvoji kriteriji pri izbiri partnerja?
10. Kdo so tvoji prijatelji?
11. Kakšni so tvoji kriteriji pri izbiri partnerja?
12. Kakšne so razlike med slovenskim in kosovskim oziroma makedonskim šolskim sistemom?
13. Kateri od staršev je skrbel za šolo in kako?
14. Kakšni so tvoji rezultati v šoli? Kje si imel težave in kaj ti je šlo najbolje?
15. S kom govoriš albansko?
16. Kako dobro znaš slovensko in albansko?
17. Kakšna pričakovanja imajo učitelji do tebe kot do učenca albanske narodnosti?
18. Kakšne so tvoje izkušnje s predsodki in diskriminacijo? Kako si ukrepal?
19. Kje se vidiš v prihodnosti? Kaj boš delal, kje boš živel?
20. Kako nameravaš vzgajati svoje otroke (z albanskimi tradicijami ali tradicijami nove države)?
21. Kakšne možnosti za uspeh imaš kot Albanec v Sloveniji?

3 VZORČENJE

V raziskavo sem zajela štiri posameznike, katerih nisem izbrala naključno. Kriterij za izbiro je bila albanska narodnost vsaj enega od staršev in trenutna ali pretekla vključenost v šolski sistem v Sloveniji. Prvega sogovorca in četrto sogovorko sem na videz poznala že pred samim intervjujem, medtem ko sem druga dva spoznala šele na dan pogovora. Do slednjih so mi pomagali priti moji prijatelji. Zajela sem enako število moških in žensk ter tistih rojenih v Sloveniji in na Kosovu oziroma v Makedoniji.

Pri oblikovanju vzorca sem predvidevala naslednje možne težave:

- da se bom s sogovorci težko dogovorila za ustrezen termin, saj sem intervjuje izvajala v času počitnic;
- da bodo sploh tisti, ki me bodo prvič videli bolj skopi z informacijami in bodo odgovarjali manj osebno in zaupno;
- da bo pri intervjuvancih, ki so rojeni v Sloveniji pogovor manj razgiban;
- da mi bo nelagodno povpraševati o subtilnih tematikah kot so npr. dogodki med vojno, odnosi v družini, materialno stanje.

Z nekaterimi izmed predvidenih težav sem se pri oblikovanju vzorca kvalitativne raziskave resda tudi srečala. Dva izmed vnaprej predvidenih sogovorcev sta zaradi dvomesečnih počitnic na Kosovu sodelovanje odklonila. Posledično sem si preko prijateljev zagotovila nove intervjuvance, ki so bili mi bili na voljo tudi v času poletnih počitnic. Na intervjuju sem se prvič srečala z intervjuvanko 2 in intervjuvanec 3, posledično sem predvidevala, da bosta bolj skopa z informacijami ter da bosta odgovarjala manj osebno in zaupno. Navedeno lahko potrdim le za intervjuvanca 3, ki mi je na vprašanja odgovarjal kratko in nobene teme ni načel sam, medtem ko je intervjuvanka 2 kljub temu, da sva se videli prvič pripovedovala različne primere in na široko odgovarjala na vprašanja. Menim pa, da sogovorca s katerima sem se prvič srečala v pogovoru nista bila manj zaupna in osebna.

Podobno ne morem potrditi niti, da je bil pogovor z intervjuvankama rojenima v Sloveniji manj razgiban, saj ocenjujem, da sem se z njima pogovorila o podobnih tematikah kot z intervjuvancema iz Kosova in Makedonije.

O vojnih dogodkih in dogodkih v družini mi je bilo sicer nekoliko neprijetno spraševati, posledično sem intervjuvance že pred pogovorom in tekom samega pogovora večkrat opozorila, da jim na moja vprašanja ni potrebno odgovoriti, če se jim zdijo preveč osebna, neprijetna ali si na njih enostavno ne želijo odgovoriti. Vendar se mi v pogovorih nikoli ni zgodilo, da bi kateri izmed sogovorcev zavrnil odgovor na vprašanje.

V Tabeli 1 prikazujem podatke o datumu intervjuja, državi rojstva, starosti ob intervjuju, leto priselitve in učnem uspehu intervjuvanih oseb. Med njimi sta dve dekleti in dva fanta.

Tabela 1: Datum intervjuja, država rojstva, starost ob intervjuju, leto priselitve in državljanstvo intervjuvanih oseb.

Intervjuvanec/-ka	Datum intervjuja	Država rojstva	Starost ob intervjuju	Leto priselitve	Učni Uspeh
Intervjuvanec 1	30.7.2013	Kosovo	24	2004	Slab
Intervjuvanka 2	4.8.2013	Slovenija	22	Rojena v SLO	Zelo Dober
Intervjuvanec 3	11.8.2013	Makedonija	24	2001	Dober
Intervjuvanka 4	12.8.2013	Slovenija	20	Rojena v SLO	Dober

4 POTEK KVALITATIVNE OBDELAVE PODATKOV

V obdelavi podatkov sem upoštevala vse štiri intervjuje, ki sem jih ob poslušanju posnetkov dobesedno, z vsemi kletvicami, tujimi ali slengovskimi besedami prepisala. Na nekaterih mestih sem dodala tudi nebesedno dogajanje (npr. »tišina« ali »smeh«). Ocenila sem, da bi lahko s parafrazirano obliko zapisa izgubila nekatere pomembne dele odgovorov.

Obdelave podatkov sem se lotila tako, da sem najprej intervjuje nekajkrat prebrala, nato pa podčrtala in odebelila informacije, ki so se mi zdele pomembne za samo raziskavo. Nato se iz teh delov oblikovala kode, ki v eni besedi ali kratkem stavku izluščijo bistvo odgovorov intervjuvancev. Po končanem kodiranju sem danim kodam pripisala kategorije, ki se

povezujejo z raziskovalnimi vprašanji, so enotne ter ustrezajo vsem pogovorom. Zaradi preglednosti sem pogovor razvrstila po enakih kategorijah.

V nadaljevanju sem pod posamezno kategorijo soočila odgovore sogovorcev, torej sem jim poiskala njihove stične točke in razlike odgovorov sogovorcev. V naslednji fazi sem odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja in oblikovala delne osebnostne profile posameznega intervjuvanca. Izpostavila sem tudi stičnosti in ključne razlike vseh sogovorcev ter skupne značilnosti intervjuvank rojenih v Sloveniji in na drugi strani intervjuvancev, ki sta šele po rojstvu migrirala v Slovenijo iz Kosova in Makedonije. Ovrednotila sem kvalitativno raziskavo in empirični del zaključila s kratkim povzetkom ključnih spoznanj, v katerem sem poskusila odgovoriti na vprašanje kako mladi albanske narodnosti zaznavajo svojo situacijo v Sloveniji in kako konstruirajo svoje življenje.

V Tabeli 2 prikazujem zapis kodiranja enega dela intervjuja 3, celoten zapis kodiranja istega intervjuja pa prilagam v Prilogi št. 1.

Tabela 2: Primer zapisa kodiranja enega dela intervjuja 3

Izpis intervjuja	Kode	Kategorije
L: Kako boš vzgajal otroka? Po katerih tradicijah? »Po <u>svojih tradicijah bom vzgaju otroke</u> , ne bojo jedl svinine, ne bojo pil alkohola.«	Prenos tradicij na naslednjo generacijo	<u>Tradicija</u>
L: V katerem jeziku boš govoril z otrokom? » <u>Govoru bom oboje</u> , da <u>se bo</u> (otrok, op.) <u>oboje nauču</u> .«		
L: Boš otroka naučil albansko? »Svoj <u>jezik bo znou</u> (otrok, op.) <u>materni</u> .«		
L: Ali se starša deklice in dečka enako veselita? » <u>Ne, dokler ne dobimo sina delamo otroke</u> .«	Neenakost spolov	
L: Pri čem je vse oče glavni v družini? » <u>Oče ma glavno besedo pr vsaki stvari</u> . Tko k bo on reku, tko pa bo. Tko k pravjo da je lev		

<p><i>kralj živali tko je tut to, da <u>je oče glava družine.</u>«</i></p>		
<p>L: Kako pa ti gledaš na to, da je v albanski kulturi moški večvreden od ženske? <i>Ja, <u>valda (da je moški večvreden, op.)</u>. Mal je bl pomembn, ženske so oženjo pa grejo, moški pa more poskrbet. Da nau šou res živet k ženi, tega ni. To zgleda k da si pajo patak.«</i></p>		
<p>L: Mi lahko poveš kaj več o tej neenakosti med moškimi in žensko? <i>»Ja ne vem, <u>moški je glava družine</u>, pač tko je. Hčerke se oženjo pa grejo od doma pol pr bajti mora en ostt.«</i></p>		
<p>L: Kako ženske reagirajo na prevlado moškega? <i>»One <u>same vejo že od mejhnga kaj lahk pa kaj ne.</u>«</i></p>		
<p>L: Kje se bo sestra in žena zaposlili? Boš ženi pustil delati? <i>»Sestra se bo zaposlila pr ns. Jz <u>svoje žene ne bi pustu, da bi kje delala.</u> Tut zato, <u>da ne bi srečevala drugih ljudi.</u> Bi pač delala pr men.«</i></p>		
<p>L: Kje je zaposlena mati? <i>»<u>Mami je gospodinja</u> pa mal <u>pomaga pr delu fotru</u> k ma firmo.«</i></p>	<p>Izobrazba in zaposlitev staršev</p>	
<p>L: Zanima me, če imate doma tradicionalno družino z veliko otroki? <i>»Toje Kosovo. To je Kosovo. <u>Kosovo glava, da majo tok otrok.</u> Tega <u>pr ns ni, da bi mel tok otrok,</u> to majo na Kosovu. Jz mam eno sestro.«</i></p>	<p>Velike družine</p>	
<p>L: Kako sta se starša spoznala? Sta poročena zaradi dogovorjene poroke? <i>»Ne, <u>nista poročena tkoda bi se starši zmenl,</u>«</i></p>	<p>Dogovorjena poroka</p>	

<i>ampak sta se tko spoznala (mama in oče). To je sam na Kosovu. Pr ns je to že dolg tko zrihtan.«</i>		
L: Kaj doma jeste? Upošteвате albansko tradicijo? <i>»Ja, svinine ne jem, to je pa to.«</i>	Prepoved svinjine	

4.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA IN KATEGORIJE

V Tabeli 3 prikazujem raziskovalna vprašanja in z njimi povezane kategorije.

Tabela 3: Raziskovalna vprašanja in z njimi povezane kategorije:

Št.	Raziskovalna vprašanja	Kategorije
1.	Kakšne so njihove družine in katere tradicije albanske kulture ohranjajo?	Tradicija
2.	Kako dobro obvladajo albanski in slovenski jezik in kako so se ju naučili?	Jezik
3.	Kakšne težave so imeli v šoli in kako so jih obravnavli učitelji?	Šolski sistem
4.	Na kakšen način se starši migranti vključujejo v šolski sistem v Sloveniji?	Šolski sistem
5.	Kakšne izkušnje imajo s predsodki, stereotipi in diskriminacijo zaradi narodnostne pripadnosti?	Predsodki in diskriminacija
6.	Kako pomembna je narodnost partnerja in prijateljev?	Narodnost kot kriterij izbire
7.	Na kakšen način konstruirajo in ohranjajo etnično in religiozno identiteto?	Etnična identiteta; Religiozna identiteta
8.	Kakšne možnosti imajo za uspeh kot Albanci v Sloveniji in kakšni so njihovi načrti za prihodnost?	Načrti za prihodnost

Citati oziroma izseki pogovora so v nalogi pisani v ležeči pisavi; tri pike... brez oklepaja označujejo prekinitev govora oziroma premor v govoru; (...) pomeni, da gre za citate iz

različnih delov intervjuja, ki se navezujejo na isto tematiko; [] pa pomeni besedilo, ki prikazuje določene podatke o intervjuvancu in olajša njegovo identifikacijo. Iz tega razloga enako tako ne uporabljam kratic imen, ampak so sogovorci označeni s številkami od 1-4.

5 PREDSTAVITEV REZULTATOV IN ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Vzorec kvalitativne raziskave so tvorile štiri osebe albanske narodnosti, dve sogovorki sta bili rojeni v Sloveniji, sogovorca pa na Kosovu in v Makedoniji. Intervjuvance na kratko opišem v tem poglavju, medtem ko analize posameznih življenjskih zgodb z izseki iz intervjujev predstavim v 6. poglavju- Analiza intervjujev.

Intervjuvanec 1 je v Slovenijo iz Kosova migriral leta 2004, pri svojih petnajstih letih. V času intervjuja je bil star 24 let. Brez znanja slovenskega jezika se je vključil v gimnazijski program in si pri sporazumevanju pomagal predvsem z angleškim jezikom. Pred dvema letoma je po nenadni smrti očeta opustil šolanje predvsem zaradi materialne pomoči materi. Z intervjuvancem se bežno pozna že kar nekaj časa, saj imava skupne prijatelje.

Intervjuvanka 2 se je v Sloveniji rodila, medtem ko sta njena starša rojena na Kosovu. V času intervjuja je bila sta 22 let. V vzgojno-izobraževalni sistem v Sloveniji je bila vključena že v vrtcu. Zaključila je ekonomsko gimnazijo in se odločila za študij na Fakulteti za šport na Kosovu, kjer je v študijskem letu 2012/13 zaključila prvi letnik. Je uspešna športnica in državna reprezentantka Kosova. Starša dobro obvladata slovenski jezik in sta izobražena, njen oče je namreč v Slovenijo migriral po končani fakulteti, in sicer kot eden izmed boljših študentov. Intervjuvanko sem na intervjuju prvič videla, medtem ko njeno sestro in brata bežno poznam.

Intervjuvanec 3 je v Slovenijo iz Makedonije prišel leta 2001 in se vključil v 7. razred osnovne šole. V času izvajanja intervjuja je bil star 24. Pred migracijo je v Sloveniji preživel kar nekaj let z vmesnimi razmiki, saj je bil njegov oče zaposlen v Sloveniji. Trenutno je študent na eni izmed ljubljanskih fakultet. Ob vključitvi v šolski sistem v Sloveniji je kar dobro obvladal slovensko in srbohrvaško, posledično v šoli ni imel večjih težav. Načrtuje, da si bo ženo poiskal v Makedoniji in jo pripeljal v Slovenijo. Striktno upošteva verske predpise. Izraža predsodke so Albancev iz Kosova in jih označi za tiste, ki jim ne velja zaupati. V prihodnosti bo nadaljeval očetovo poslovanje ali pa bo odšel v tujino. Intervjuvanca sem na intervjuju prvič videla, sicer pa imava nekaj skupnih prijateljev.

Intervjuvanka 4 je rojena v Sloveniji in je bila v vzgojno-izobraževalni sistem v Sloveniji vključena že v vrtcu. V času intervjuja je bila stara 20 let. Srednje šole še ni zaključila, vendar jo namerava. V šoli ni imela težav zaradi jezika ali narodnostne pripadnosti. Svojo družino označi za ne preveč verno, ki pa kljub temu spoštuje albanske praznike. Ne predstavlja si, da bi se morala vrniti na Kosovo, enako tako jo ne zanimajo tamkajšnji dogodki. Intervjuvanko sem pred intervjujem brežno poznala.

5.1 ANALIZA POGOVOROV S SOGOVORCI

V tem poglavju sem pod posamezno kategorijo soočila odgovore sogovorcev tako, da sem poiskala njihove skupne značilnosti in enako tako izpostavila tudi posebnosti med njimi. Nekatere kategorije sem zaradi obsežnosti razdelila na več delov. V Tabeli 4 prikazujem kategorije in dele, ki sem jih znotraj kategorije zajela.

Tabela 4: Kategorije in njim pripadajoči deli

Št.	Kategorija	Kategorijam pripadajoči deli
1.	Domovina	Odnos do problematike na Kosovu; Razlogi za migracije; Odnos do vojne na Kosovu; Pogostost obiskov na Kosovu in v Makedoniji
2.	Tradicija	Prenos tradicij na naslednjo generacijo; Gostoljubnost; Neenakost spolov; Izobrazba in zaposlitev staršev; Dogovorjena poroka; Prepoved svinjine
3.	Narodnost kot kriterij izbire	Narodnost kot kriterij izbire partnerja-sogovorci; Narodnost kot kriterij izbire partnerja- starši sogovorcev; Narodnost kot kriterij izbire prijateljev-sogovorci

4.	Predsodki in diskriminacija	Zaznavanje predsodkov in diskriminatornih praks
5.	Šolski sistem	Razlike šolskih sistemov v Sloveniji, na Kosovu in v Makedoniji; Vključevanje učencev albanske narodnosti v šolo; Pričakovanja učiteljev do učencev albanske narodnosti; Ohranjanje kulture v šoli; Starši in šola;
6.	Jezik	Odnos do albanskega jezika; Učenje slovenskega jezika; Pogovor s starši; Znanje slovenskega jezika staršev sogovorcev
7.	Etnična identiteta	Narodnostna pripadnost; Razlike med Albanci na Kosovu, v Makedoniji in Albaniji; Zakritost žensk; Prepoznavanje pripadnikov albanskega naroda
8.	Religiozna identiteta	Veroizpoved
9.	Načrti za prihodnost	Zaposlitev; Vrnitev na Kosovo in v Makedonijo; Možnosti za uspeh Albanec v Sloveniji

5.1.1 Domovina

Za vprašanja, ki se povezujejo z domovino sem se odločila z namenom, da bi spoznala ključne razloge za migracijo njihovih staršev v Slovenijo. Obenem me je zanimalo tudi, kakšen odnos imajo sogovorci do problematike na Kosovu, do vojnih dogodkov in ohranjanja transnacionalnih povezav z omenjenima državama.

Odnos do problematike na Kosovu

V literaturi (prim. Bebler, 2011; Vathi, 2007) sem zasledila številne probleme, ki pestijo Kosovo, posledično sem sogovorce povprašala, kako vidijo življenje in težave na Kosovu.

- Dva sogovorca izpostavita probleme, ki pestijo Kosovo.

Intervjuvanca 1

L: Kakšni so problemi življenja na Kosovu?

»Prva stvar je finančna stvar, sj dol je vse v redu, mammo svojo bajto, svoje stanovanje, vse zrihtano. Ni pa svobode dol. (...) 4 kilometre peš k zdravniku greš. Osnovna šola je bla 3 kilometre in pol daleč.«

Intervjuvanka 2

L: Kako je živeti na Kosovu?

»Folk tm hrepeni po vizah, po tem, da bi šli vn. Punce bi se ful rade poročile z enmu Albancem k živijo zuni pa, da majo dnar. Lej še to, plače na Kosovu so 200 evrov, hrana je draga. (...) Tm so razmere težke pakorupcija, da ni res. Sploh pr zdravstvu. Jz sm zdj vidla razmere v zdravstvu. To ne morš vrjet kok so za časom. Jz sm prou rekla, da če mi je že namenjen, da se mi kej zgodi, da se mi zgodi v Sloveniji, k tm.«

- **Intervjuvanec 3** in **intervjuvanka 4** o problematiki na Kosovu ne govorita.

Razlogi za migracije

Migranti iz republik nekdanje Jugoslavije so v Slovenijo migrirali predvsem iz ekonomskih razlogov (Medica, & Lukič, 2011). Njihove partnerke ali žene pa so se jim v večini pridružile kasneje, zaradi zakonske zveze ali združitve družine (Medica et al., 2010).

- Vsi očetje intervjuvancev so v Slovenijo migrirali zaradi zaposlitve, njihove žene pa so prišle nekaj let za njimi, predvsem z namenom združitve družine ali zakonske zveze.

Intervjuvanka 4

»Oči je pršou delat. Končou je šolo pa je hotu delat. Pa sj veš pogoji pa to tm na Kosou. V Sloveniji je blo bol.«

L: Je mama migrirala z očetom?

»Mami je pol kasnej pršla za očetom.«

Intervjuvanka 2

»Fotr je dobu specializacijo po elektro faksu. Bil je dobr študent, med top 10 študentov.«

L: Kaj pa mama, je migrirala z očetom?

»Ne, ati je dobil štipendijo, mami je ostala v [mestu na Kosovu]. Mami je po enem letu pršla za njim z mojim bratom, k je biu str okol enga leta.«

Intervjuvanec 3

L: Kako je potekala selitev v Slovenijo?

»Oči je že prej sm (v Slovenijo, op.) pršou delat.«

O migraciji matere ga ne sprašujem, predvidevam, da je v Slovenijo prišla skupaj z njim in sestro leta 2001.

Intervjuvanec 1

L: Zakaj je oče prišel v Slovenijo?

»Fotr je pršu na vojsko v Slovenijo in se je odloču, da bo ostou tuki. Tle je ostau delat.«

L: Kako pogosto vas je oče obiskal na Kosovu?

»Na vsake tok časa. Enkrat na tri mesce, enkrat na pol leta na leto je pršu dol na obisk pa jeneki dni ostau tm pa je pršu nazaj v Slovenijo. Med vojno smo hotl pridt tle pa ni šlo pa smo probali. Enkrat smo pršli do Madžarske, ampak nismo mogli pridt v Slovenijo. No, na madžarskem nas pa niso spustil čez mejo. Samo na črno. To pa nismo upal, ker sm meu še mlajše brate.«

L: A je bil oče zraven?

»Ne, samo mami pa 6 otrok. Če bi dons začela kej govort (mama, op.) bi začela jokat kok je trpela pa kok je mela težave.«

L: In potem ste prišli..

»Ja, smo pa splakiral stvari pa smo šli (v Slovenijo, op.). Na Brniku so naš čudno gledal, usi turistične vize, k smo mel enosmerno karto.«

Odnos do vojne na Kosovu

Leta 1998 je izbruhnila vojna med Srbi in Albanci na Kosovu, katere glavni razlog naj bi bila Srbska nadvlada nad Albanci in omejevanje njihovih pravic. Kot navaja Bebler (2011) so oblasti Srbije leta 1998 iz Kosova izgnale okoli 350.000 Albancev in Turkov in 800.000 v letu 1999.

- Eden izmed sogovorcev je bil priča vojnim dogodkom leta 1998 na Kosovu.

Intervjuvanec 1

L: Kdaj so se nemiri s Srbi sploh začeli?

»Takrt k je bla Jugoslavija pa se je Kosovo odločila da ne bo šla z Albanijo, ker je bil tam diktator Enver Hoxa, pa je bla čist zaprta država. V njegovem času je bla Albanija močna država, je mela denar, pa orožje. Ampak je bil diktator, ni blo luksuza. Kosovo se je odločila da gre z Jugoslavijo pa je bla težava, da nima pravic tko kot Srbija in Hrvaška in druge. Ampak je Kosovo pod Srbijo, to pomen, da se Srbija odloč za Kosovo. Ljudje se pa niso strinjal pa so se začele demonstracije. Kosovo je hotlo met svoje pravice. Mi smo šli proti madžarski 1998, pizdarije pa so se začele prej, kšne demonstracije. Vojne so se recmo začele v eni vasi pa smo se prselil drugam k bratrancem. Naša bajta je bla trikrat zažgana, smo jo osnovno prenovil pa spet vojna.«

L: Kje pa je bil oče, ko se je vojna začela?

»Ati ni mogu pridt dol. Smo bli sami z mami. Pol smo šli pa v Albanijo, peš. To je 3 ure po avtocesti z avto, mi smo šli pa peš. (...) Vzel smo kruh, denar, neki osnovnga pa še neki za spat. To je blo velik folka naenkrate. Vse vasi skupi. (...) Mi pa smo hodil 4 dni in 4 noči. Spal smo na travnikih ob cesti. (...) Pol so pa spet pršli Srbi pa smo mogl nadaljevat pot. Enkrat se spomnm, je bla ura 2 zjutri, scal je k svina, pa je pršla patrolja, ponoč, nikjer luči, mokra cesta, mi mokri, samo tekl je od ns. Pa vem da smo se ustavl u enmu sladišču, ogromno, nekaj paprijev. Tam smo zazgal papirje, da bi se posušil in pogrel. Čez 2,3, ure spet so pršli uni. Patrolja je hotla vse izgnat iz države. (...) Jz sm mel rojstn dan takrt v koloni. Pol na koncu, ko smo šli na mejo, so (Srbi, op.) nas pa oropal. So rekl, če hočte it naprej v Albanijo morte tle pustit use stvari, če pa ne morte pa it nazaj u Kosovo. In po meji so bli tovornjaki iz Albanije, albanska vojska, k so nas spravl na različna mesta, tja k so se oni odločil.«

- Ena sogovorka omenja vojne dogodke po pripovedovanju drugih.

Intervjuvanka 2

L: Ali si se s kom pogovarjala o vojni na Kosovu?

»Ja folk mi je razlagu o vojni.«

L: Kaj so ti rekli?

»Za otroke je blo zanimiv, so se skrival po bunkerjih pa mel so policijsko uro. Takrt u tistmu času je blo težko. En frend mi je razlagu, da sta z bratom dobivala denar za Bajram in sta ful pršparala in nista hotla zapravt. In je bla vojna in pol nista mela kej narest s tem denarjem. Mi povejo tut težke stvari. Ful folka je zbežal v Nemčijo pa so se pol vrnl pol po vojni, pa so mel živelne kr dobr tm.«

- Sogovorka se v pogovoru o vojni na Kosovu osredotoči predvsem na neprizadetost njene širše družine v času vojne.

Intervjuvanka 4

»Naši sorodniki so bli usi že uzun (v tujini, op.) k je bla vojna. K oči pa mami mata družino ful tko po Italiji pa drugje in od telih mojih noben tega (vojne, op.) ni občutu. Večinoma so bolj občutljivi uni, k so jim pač Srbi kerga ubil. Mi tazga primera (»potrka«) nismo mel.«

Pogostost obiskov na Kosovu in v Makedoniji

Različni migranti in njihovi otroci različno pogosto obiskujejo Kosovo ali Makedonijo. Glavni razlog obiskovanja je ohranjanje transnacionalnih povezav s sorodniki in materialna preskrba le-teh. Želela sem preveriti kako pogosto intervjuvanci in njihove družine obiščejo domovino in kako močna je transnacionalna vez med državama.

- Trije intervjuvanci le občasno obiščejo Kosovo ali Makedonijo, s sorodniki ohranjajo predvsem internetne in telefonske stike.

Intervjuvanec 3

L: Kako pogosto greš v Makedonijo?

»Grem enkrat na let, drugač pa se pogovarjamo.«

Intervjuvanec 1

L: Kako pogosto greš na Kosovo?

»A veš kaj, grem enkrat na leto. Stroški so pa je treba delat. Pa karta je draga.«

L: Kako ohranjaš stike s Kosovim?

»Preko skype, facebooka. Imam pa bratrance in sestrične dol.«

L: Koliko stikov s prijatelji iz Kosova si zgubil?

»A veš kako je, res zgubiš stike, k ni blo fabebooka, zdj pa mam take stike, da to ne mormvrjet. Internetne stike.«

Intervjuvanka 4

»Mi gremo enkrat na let tja, mogoče še mal v Albanijo na Morje pa mal obiskat babico od mami, pa strice pa tko. Dol mam isto bajto.«

- Izjema je sogovorka, ki v zadnjem letu zaradi študija in športa s katerim se ukvarja živi na Kosovu.

Intervjuvanka 2

»Prej smo hodil sam na počitnice, zdj pa prov živim tm.«

5.1.2 Tradicija

V pogovoru o tradicijah albanske družbe me je zanimalo ali bodo sogovorci navade albanskege kulture prenesli na svoje otroke. Pozornost sem namenila tudi izobrazbi in zaposlitvi staršev, odnosu do dogovorjene poroke, gostoljubnosti in neenakosti med spoloma. Njihove tradicije sem sicer spoznavala skozi občasno in naključno delo z Albanci in v literaturi (prim. Berishaj, 2004a, 2004b; Gregorič- Bon, 2011).

Prenos tradicij na naslednjo generacijo

- Dva intervjuvanca omenita prenos albanske tradicije na svoje otroke.

Intervjuvanec 3

L: Kako boš vzgajal otroka? Po katerih tradicijah?

»Po svojih tradicijah bom vzgaju otroke, ne bojo jedl svinine, ne bojo pil alkohola.«

Intervjuvanka 2

L: Kako bi vzgajala otroka? Katere tradicije bi prenesla nanj?

»Recmo, da mam Bajram pa mam slovenske praznike. Jz bi to tut na otroke prenesla, da poznajo tut te stvari kot so božič. Da bojo poznal če bomo tle živel.«

L: Kaj pa glede jezika?

»Naučila bi jih albansk govort. Z njimi bi govorila albansk, če bi šli na Kosovo, da bojo znal govort. Da ne bi bla jz tista mater, k svojih otrok ne nauči maternega jezika... mene bi blo sram, da moj motrok ne bi znau govort albansk.«

- **Intervjuvancu 1 in intervjuvanki 4** vprašanja o prenosu albanskih tradicij na otroke nisem zastavila.

Gostoljubnost

Berishaj (2004a) albanski narod označi za gostoljuben. O gostoljubnosti albanskega naroda sem povprašala tudi svoje sogovorce.

- Trije sogovorci so govorili o gostoljubnosti in odprtosti albanskega naroda.

Intervjuvanka 2

»Evo če bi ti zdele k nm pršla, fotr bi ti govoru vse o albanski zgodovini. Je reku, zakaj jz ne pridem tle ji povedat o albanski kulturi. Mami bi ti dala sok pa eno sladico, sploh te ne bi vprašala. Če bi mela tut kej albanskega bi ti ponudla, karkol. (...) Ti bojo takoj nametal pa ti bojo rekl čaki, kam greš. Pa ti bojo dal krožnik, prtčik pa sadje. Pa ni tle hvala ne bom. To morš. Pa pol če rečeš, zdj bom počas šla ti bojo rekl kam boš šla. Čaj se zdele kuha. Ruski čaj. (...) Eni nimajo pa prideš k njim pa evo.. dušo bi ti dou.«

Intervjuvanec 1

»Če kdo hoče, lahko pride k meni. Ni panike, vsak je dobrodošu.«

Intervjuvanka 4

»Mi smo odprt narod.«

L: Kako bi bilo, če bi prišla k tebi domov?

»Bi te pogostil s tortico, sokom, pa tut kosilo pa to. (...) Ti se usedš pa ti že neki prnese za pit. Takoj k pridš ti da sok pa piškotke. Razn če res pol ne maraš ti odmakne pa ti pol reče, če boš kavo. (...) Pr ns so taki, kuj bi ti neki dal.«

Intervjuvanca 3 o gostoljubnosti in odprtosti albanskega naroda ne vprašam.

Neenakost spolov

V albanski kulturi še vedno dominirajo moški, četudi omenjena značilnost v zadnjem času nekoliko izginja (Kosovo- pregled stanja, 2012).

Vsi sogovorci eksplicitno ali implicitno zaznavajo neenakost spolov v albanski družbi, vendar se vsi s tem ne strinjajo.

- Dva sogovorca omenjata razlike med moškim in žensko v albanski kulturi, vendar tega ne podpirata.

Intervjuvanka 4

L: Kakšne so razlike ob rojstvu dečka ali deklice pri tebi doma?

»Ni blo tega, da bi bli užaljeni k je bla prva punca. Ne sploh ne. Pr men je blo lih obratn, k je moja mami dvakrat splavila. Ful je težko zanosila in so bli res veseli.«

L: Kaj pa glede omejitev, ali so ti starši kot ženski postavljali več omejitev?

»A veš, bolj za ženske so omejitve. Moški se bolj znajo zaborit zase. Pr ns je tko nasploh moški večvredn k pa ženske. Vsaka družina to drugač gleda.«

L: Kaj pa pri tvoji družini?

»Pr ns gledajo, da smo usi z brati enaki.«

L: Kaj ti misliš glede enakovrednosti ženske in moškega?

»Ženska lahk kuj tipa obrne, saj iz mojih pojmov. Pomoje, če maš enga rd, da je lahk dost po tvoje. K kšne ženske rečejo, men pa to dela. Ja, sj si si sama kriva, zakaj mu pa pustiš. Jz tega ne bi trpela.«

Intervjuvanec 1

L: Kakšne so razlike ob rojstvu dečka ali deklice?

»Fanta se več veselijo. Fanta več.«

L: Zakaj?

»Pr nas je tko, če se rodi sin en vojak več.«

L: Kako pa ti gledaš na odnos moški ženska?

»Jz nism tak k stari albanci, k grejo na pjačo pa ne vzamejo žene s sabo. Jz pa bi z veseljem uzeu ženo sabo, da bi sedela zravn mene. To je težava pri moških, odvisn kok svobode bo dou ženski. Ženski morš dt svobodo, ampak tega folk lih še ne dojame dobr.«

- Le eden od sogovorcev je prepričan v večvrednost moškega, kar tudi eksplicitno izraža.

Intervjuvanec 3

L: Ali se starša deklice in dečka enako veselita?

»Ne, dokler ne dobimo sina delamo otroke.«

L: Pri čem je vse oče glavni v družini?

»Oče ma glavno besedo pr vsaki stvari. Tko k bo on reku, tko pa bo. Tko k pravjo da je lev kralj živali tko je tut to, da je oče glava družine.«

L: Kako ženske reagirajo na prevlado moškega?

»One same vejo že od mejhnga kaj lahk pa kaj ne.«

L: Kje se bo sestra in žena zaposlili? Boš ženi pustil delati?

»Sestra se bo zaposlila pr ns. Jz svoje žene ne bi pustu, da bi kje delala. Tut zato, da ne bi srečevala drugih ljudi. Bi pač delala pr men.«

Intervjuvanke 2 o neenakost med spoloma ne vprašam.

Izobrazba in zaposlitev staršev

V albanski tradiciji je vloga ženske, da poskrbi za vzgojo in gospodinjstvo, medtem ko naj bi moški materialno preskrboval družino (Vullnetari, 2009). Zanimalo me je, ali kakšna je izobrazba staršev sogovorcev in ali so zaposleni.

- Pri vseh intervjuvancih sta bila zaposlena oba starša. Matere imajo v večini končano osnovno šolo, očetje srednjo. Izjema sta starša sogovornice 2, saj je oče je zaključil fakulteto, mati pa srednjo šolo.

Intervjuvanka 2

»Skoz je mela (mami, op.) bolj fizično delo k je [poklic matere] za eno firmo, prej je delala tut kje drugje, k nobena druga ne bi. So bli dejansko moški šihti. Kej za prekladat.«

L: Kakšno izobrazbo imata starša?

»Mami pa ati sta se spoznala na faksu. Mami je bla iz [mesto na Kosovu], mestno dekle, športnica, ni da ni. Mami je bla dobra učenka. Ati je končou elektro faks na Kosovu, mami pa ne.«

Intervjuvanec 3

»Mami je gospodinja pa mal pomaga pr delu fotru k ma firmo.«

Sogovorca ne vprašam o izobrazbi staršev.

Intervjuvanec 1

»Ona (mami, op.) k je pršla kle je fotr k ponosn albanc reku, ti boš doma, jz bom pa delu. Ona pa bi skrbela za otroke. Zdaj pa ne morš vrjet, da ma 6 let delovne dobe (mami, op.).«

L: Kje se je zaposlila mati?

»Mami ni znala jezika, pol pa sj veš kot čistilko te vzamejo povsod. Tm ti pokažejo (»pokaže s prstom«) kle, kle, kle je za pucat.«

L: Kaj pa oče?

»Sj fotr je meu plačo 1600eur. Res je mau ogromno plačo, ampak useen on je delu od 7h do 19h. Oči je umru. Am, 2011. Nikol ni hotu it na bolniško, ker je reku ne morm na bolniško k mam 4 otroce doma za katere morm poskrbet.«

L: Katero šolo imata starša končano?

»Mami osnovno, ati še sredno, neki za švasarja.«

Intervjuvanka 4

»Ma fotr neki dela za eno firmo neki voz. Mami je pa zaposlena, sam ne dela uno vsak dan. Ampak tko včasih.«

L: Kakšno izobrazbo imata starša?

»On (oče, op.) ma srednjo šolo, mami pa osnovno.«

Dogovorjena poroka

Včasih je bil trend dogovorjenih porok v albanski kulturi v ospredju, in sicer oba očeta bodočih mladoporočencev sta se dogovorila o poroki svojih otrok (Gregorič- Bon, 2011).

- Le starša enega od sogovorcev sta se poročila zaradi dogovorjene poroke.

Intervjuvanec 1

»Zdj moja mami se je poročila tko, da je pršu oči od očeta k družini in je reku, da ma sina in bi rad njega poroču. Družine so se poznale. Pa je reku da ma kčerko pa, da je na vrsti. To pomen, da sta oba dedka določila poroko. Mami ni poznala mojga očeta, oče pa ne moje mame. Zdj ne bi se mogu poročit, če si mlajši od brata pa če on še ni poročen. Zdj po novem bi lahko, to so zdj stvari po vojni. In zdj vsak izbere po svoje.«

L: Kdaj se je pa to spremenilo?

»Zdj po vojni je drugače.«

L: Kdaj pa so se dogovorili za poroko?

»Ne vem. Lahko tudi že pri rojstvu. Ampak albanska poroka je tko. Kokr je tle fantovščina pa dekliščina en dan prej nardijo žurko doma, ampak ona dva se tut ne vidta. Takrt so se poročil ne glede na to, kakšn si, ampak kakšna je družina. No, naslednji dan je svatba pr možu pa so šli po mojo mtko, ona vse stvari vzame pa gre do moža. Pa sta se spoznala. Tko k da bi se jz poroču z eno žensko k je ne poznam. Pojma nimam.«

L: A pa si kdaj vprašal mamo in očeta kako potem ta poroka zgleda?

Ja so razlagali, da kot da bi se poroču z enim objektom. Pri sestri pa je blo drugače. Je pršou od sestringa moža oče tle pa je šou do mojga strica pa je pol on njega klicu pa vprašu. Oče je reku tko, nej punca sama se odloč, jz se strinjam, ma cajt, ampak nej pogleda tipa. No, pa se nista poročila tko k moja mt. Ampak sta se vidla pa sta se odločila, da je uredu, pa da bi se poročila, to je pol trajal ene 6mescov od zaroke do poroke. Zdj po vojni se je spremenil.

L: V preteklosti ji oče ne bi dovolil, da se sama odloči?

»Ne.«

Ampak priznej, da mamo čudne tradicije? Vsak narod ma čudne tradicije za drug narod, za unga k ni iz te države.

- Sogovorki si ne moreta zamisliti dogovorjene poroke.

Intervjuvanka 4

»Eni se poročijo pa se prej sploh ne poznajo. Ja jz tega nikol ne bi pomisla, kva pa če ti ni dobr. Jz si rečem hvala bogu, da sm zdj, da ni blo prej k bi se mogla tko poročit. Sj bi sprejela, k usak. Sam useen.«

Intervjuvanka 2

L: Kakšno je tvoje mnenje o dogovorjeni poroki?

»Jz si ne morm predstavlat, da grem z enmu k ga ne poznam kr živet. Babica mi je razlagala, da ko se je ona poročila ni blo ljubezni. Ma kakšna ljubezn. K ga prvič vidla sploh ni biu prvlačn. Ljubezn je pol pršla.«

- Sogovorec, ki je rojen v Makedoniji dogovorjene poroke pripiše Kosovu.

Intervjuvanec 3

»To je sam na Kosovu. Pr ns (v Makedoniji, op.) je to že dolg tko zrihtan (da poroke niso dogovorjene, op.).«

Prepoved svinjine

Pogosto ljudje vedo, da pripadniki islamske vere ne smejo uživati svinjine, vendar le malo jih pozna razloge omenjene prepovedi.

- Nihče izmed sogovorcev ne je svinjine. Dva izmed intervjuvancev sta pojasnila zakaj albanska tradicija prepoveduje tovrstno meso.

Intervjuvanec 1

»Pru razlog je zakaj ne jemo svinine, da k so potoval iz Meke muslimani, so jedl preveč mesa od svinjine, pa svinjina je znana kot meso, da ma preveč soli notr. Pa zarad tega so ljudje umiral na poti, k so bli žejni. Drugi razlog je pa, zarad tega, ker svinjina ima najbolj podobn meso kot človek, najbolj podobn meso od vseh živali kot človk. In valda da se to pol ne je.«

Intervjuvanka 2

»Mi svinine ne jemo.. iskreno povedano, jz sm bla s športom kje pa sm jo jedla. Iskreno sm jo probala pa mi ni bla ušeč. Jz sm bolj za piščanca, tut jagnje mi ni ušeč, tko stvar okusa.

Gre za neko zgodbo, k so oni hodil do Meke. V tistmu catju.. niso mel vode in svinina tebe izsuši.«

Intervjuvanec 3

»Ja, svinine ne jem, to je pa to.«

Intervjuvanka 4

»Svinine ne jemo. Kšni pa jo jejo.«

5.1.3 Narodnost kot kriterij izbire

Narodnost kot kriterij izbire partnerja- sogovorci

V javnosti velja stereotip, da Albanci partnerje izbirajo glede na narodnost, posledično sem sogovorce vprašala, katere narodnosti so bili, so ali bodo njihovi partnerji.

- Sogovorki sta pri narodnosti partnerja neodločeni, po eni strani si želijo izbirati ne glede na narodno pripadnost, vendar ju je tega predvsem zaradi različnih tradicij tudi strah.

Intervjuvanka 4

L: Ali bi lahko imela partnerja iste vere?

»Po en stran bi mela druge vere po drugi strani pa ne vem kako bi odreagirala.«

L: Ali si imela že kakšnega fanta albanske narodnosti in kakšen je bil vajin odnos?

»Ja, mela sm enkrat. Dva mesca sam tko no, ne govor. To je blo preveč ljubosumja. Jz sm pa taka, jz nism navajena, da edn name prtiska. K men, kako nej rečm use pustijo, nism tipična Albanka k bi mogla use vprašat. Mene pač pustijo. Mene dvajset let noben ni komandiru pol pa da me bo tm en tip. Čaki, kdo pa si ti, da me boš komandiru. Jz bi rada še tko mau, a veš da mam enga tipa, ne tko resno. Hočm še mal uživat. (...)K eni pravjo, da če maš drugo vero tipa, da so pol ful problemi zarad praznikov.«

Intervjuvanka 2

L: Kaj pa glede partnerja, ti je pomembna narodnost?

»Jz sm staršema rekla, da bi rada mela Albanca, k lažje vzgajam otroke, se ne rabm ukvarjat še z enimi tradicijami. Sam tle nobenga Albanca ne poznam, sam te od atija frende. Zdj k sm pa na Kosovu je pa drugač.«

- Eden od intervjuvancev je povsem prepričan, da bo imel ženo albanske narodnosti iz Makedonije.

Intervjuvanec 3

L: Kaj pa glede partnerke, katere narodnosti mora biti punca?

Ne smem met druge vere (partnerko, op.). Ne smem se poročit, drgač pa tko če mam eno punco to ni panike. Tle se ne bom poroču, poroču se bom z eno iz dol pa tm (v Makedoniji, op.). Dol si jo bom iskov pa jo bom sm prpelu.

L: Nekaterim je pomembno samo, da je partnerka iste vere, kaj ti misliš o tem?

Jz se ne bi poroču z Bosanko tut če je ista vera. Ista vera more bit obvezno. Sam če maš Bosanko te kšni drugač gledajo. Gledajo te drgač. K delaš napake, to drugač gledaš nanga. K da si kršu pravila. Nisi več tist, da te gledajo k normalnga človeka.

- Drugemu moškemu sogovorniku kriterij narodnosti pri izbiri partnerja ni pomemben.

Intervjuvanec 1

L: Ali je nujno, da je partnerka iste narodnosti in zakaj?

»Ja, ja, res, res, res je nujno. Albanska tradicija te gleda na drugačn način, z grdimi očmi, če se ne poročiš z Albanko. Ampak jz tega ne spoštujem. To je starinski način življenja. Tud s Srbi, k smo mel težave, tut s Srbkinjo bi se poroču, če bi se razumela ona z mano pa če bi me spoštovala pa jz njo. Ampak pravjo, da če hočeš mir u družini se morš poročit z Albanko. Ampak s tem se jz ne strinjam preveč. Zrd tega ker edino njej lahko ti komandiraš. Ti si taglavn. Pa ona ne upa nč.«

Narodnost kot kriterij izbire partnerja- starši sogovorcev

Zanimalo me je, kako pomembna je staršem narodnost partnerja njihovih otrok.

- Ženski intervjuvanki navajata močno težnjo njihovih staršev k izbiri partnerja albanske narodnosti.

Intervjuvanka 2

L: Kaj pa če bi spoznala fanta druge narodnosti, ki bi ti bil všeč?

»Men bi blo useen, če bi zdj spoznala enga tipa druge narodnosti. No, mal bi kompliciral (strarši, op.). Vsak ma rd... Moji starši bi radi, da mam otroka z muslimanom. Brt ma pa punco Slovenko že zelo dolg pa je čist navadn.«

L: Potem so vsi sorodniki poročeni samo z Albanci?

»Evo zdj se je v naši družini zgodil, da se je bratranc poroču z eno Pakistanko. Drugač so pa usi poročeni z Albanci. Pa od mami mami je zgodi umrla pa je bla Srbkinja, sam takrt še ni blo to neki. Je blo še pred vojno. Sam tega pač ne razlagamo tok velik. Sam... Pač... Dedi se je poročil z drugo.«

Intervjuvanka 4

L: Kaj pa starši mislijo o nujni partnerja iste narodnosti?

»Sj je moj lajf.«

L: Ali nič ne pripomni o narodnosti tvojega partnerja?

»Onibi raj vidl, da mam jz svoje vere, najraj bi vidl da bi biuprouAlbanc.«

- Mati enega od sogovorcev nima nič proti, če bo sin izbral partnerko, ki ne bo albanske narodnosti.

Intervjuvanec 1

»Je rekla (mami, op.) odločte se sami, ampak k se boste poročil nej ostane ena. Da ne boste menjal k čarape.«

Intervjuvancu 3 vprašanja ne zastavim.

Narodnost kot kriterij izbire prijateljev- sogovorci

Sogovorce sem povprašala tudi o njihovi socialni mreži, fokusirala sem se predvsem na narodnost kot kriterij izbire prijateljev.

- Enemu od sogovorcev je popolnoma vseeno za narodnost svojih prijateljev.

Intervjuvanec 1

»Ne morš vrjet, da smo vsi mešani. Zdj smo bli na morju, slovenska, pol slovinc pa pol hrvat, bosanc, črnogorc, srb pa jz pol albanc. Ampak tega ne gledam. Jz use spoštujem, use. Pa če oni mene ne, pol poštuješ.. spoštuješ na tak način kot oni tebe.«

- Sogovorki imata kulturno pestro socialno mrežo, vendar opozarjata na lažje razumevanje s prijatelji iste narodnosti ali vere.

Intervjuvanka 2

L: Katere narodnosti so tvoji prijatelji?

»Jz mam družbo čist mešano, use od Srbkinje do muslimanke, nikol ni blo da bi med sabo debatirale, k se je Kosovo osvobodil. Ati ma mal to mišljenje pa razmišla kdo je kaj, ampak to jz zastopm, vojna pa to.«

L: Kakšne razlike opažaš med prijateljicami različnih narodnosti?

»Ena stvar je, kako nej zdj to razložim... No ena frendica k isto zdj tm študira mi je rekla, ti da bi rekla zdj enmu v Sloveniji moja babi pa zdj tepihe pucala, to bi se ti smejal pa ne vem kva. Tle (na Kosovu, op.) je pa prou uno, k se dejansko veš o čem folk govori. A veš dejansko štekajo te. A veš prou uno i feel you. A veš na Kosovem rečeš, sm pomagala ulagat paprike pa rečejo no jz k sm to delala... In se razvije debata o temu. Tle da bi enmu to rekla, bi se folk čudu kva si delala. To recmo je men dobr k te res dojamejo, a štekaš, k je res ista tradicija.«

Intervjuvanka 4

L: Kakšne prijatelje pa imaš?

»Jz mam frendico, ena je Slovenka, ena je Bosanka pa tko, mi se čist lepo štekamo. Mam eno frendico Albanko. jz do zdj nism mela nobene Albanke za frendico. Sj veš k sm se tle rodila, vrtc pa to. Učasih ni blo tko Albancev in se pač nism družla z njimi.«

L: S kom se pa največ družiš?

»Najboljša frendica je pa Bosanka, spet se jz z njo najbolj ujemam, k mi k smo muslimani mam iste fore.«

L: Kako to misliš iste »fore«?

»Učasih mam muslimani ful bolj strogo pa težko za vn, da nism smela bit tok dolg uzun. Sm mela določeno uro. (...) Jz sm skoz hodila žurat, sam to, da sm mogla bit bol zgodi doma.«

- Eden od sogovorcev sprva odgovarja, da mi je narodnost nepomemben kriterij pri izbiri prijateljev. V nadaljevanju pogovora pa pove, da ne želi imeti prijatelja albanske narodnosti iz Kosova.

Intervjuvanec 3

»Prjatle te k mam, so mi najbliži Slovenci. Nimam nobenga svoje narodnosti, mejbi tko bolj sam znanci. Men ni pomembn kva je kdo, važn da se razumem.(...) Ne, to bi meu prjatla (iz Kosova). Bi ga pozdravu sam ne bi se pa z nemu družu. Tko dost zajebejo te. (...) Ja dost, tut fotr ma slabe iskušne z Albanci iz Kosova.«

5.1.4 Predsodki, stereotipi in diskriminacija

Zaznavanje predsodkov in diskriminatornih praks

- Eden izmed sogovorcev je občutil občasno otroško zbadanje.

Intervjuvanec 3

»Se zgodi k si mulc, da ti kdo reče Šiptar, ampak to ti itk usak mulc reče.«

L: Kaj si naredil, ko te je kdo žalil?

»Dou sm mu dva šamarja pa sm šou.«

- Ena od sogovork stereotipov, predsodkov ali diskriminacije na svoji koži ni zaznala.

Intervjuvanka 4

»Jz nikol nism bla pod pritiskom, da bi me kdo žalu. Ne, jz pa s tem nikol mela problema.«

L: A pa ti je kdo kdaj rekel »Šiptarka«?

»Nikol kokr jz vem mi noben ni reku Šiptarka. Jz sm se zmer znala zase postavt. Če bi mi kdo kej reku bi se itk kuj zase zaborila. Jz če bi bla tih pa če bi bla sramežljiva takrt bi me usi ta nč ne zna. Ampak jz smzmera znala pa če bi mi kdo kej reku bi se itk kuj zase zaborila. Po en stran k da niso upal.«

L: Čisto nikoli se ti ni zgodilo, da bi te kdo žalil, ker si Albanka?

»Ne, drugač je, če en ne zna govort, si bojo mislil kva je zdj tle en zjeban Albanc.«

- Druga dva sogovorca sta predsodke, stereotipe in diskriminacijo zaznala na lastni koži in tudi pri drugih pripadnikih albanske narodnosti.

Intervjuvanka 2

L: Ali si imela kdaj kakšno situacijo, da bi te kdo žalil, ker si Albanka? Kaj se je dogajalo?

»Sestra je pa mela to situacijo. Ona je bolj mirn karaktr še dons. Ona je hodila na isto osnovno šolo kot midva z bratom. A veš koj to k gledaš mlajšo sestro, si zagret zanjo. Je mela sitacijo k jo je sošolc skoz zbadu pa tega ni povedala. K če bi brat to zvedu. Sj veš kako je una skrb brata. On bi šou tja pa bi ga stepu al karkol. Bog ne dej. Sm šla jz v šolo, sm vidla njihov razred na hodniku in si nism mogla pomagat. Ceu razred je gledu. Jz sm pa pršla do njega pa sm mu dala roko in se mu predstavila. Pa me je sam tko gledu, itk je biu mlajši pa se me je ustrašu. Pa sm mu rekla zdj me pa ti posluš, prvič in zadnič si mojo sestro zajebavu. Še enkrat slišm, da si jo užalu, se ji nasmeju al karkol se bomo drugač pomen. Pa če ti jz tok kot starejša sestra, pa ma še enga brata. Kva bi ti naredu, če bi tvoji sestri kdo nagaju. A veš ni bla k grožnja, ampak sm mu dala vedt. Cel razred je poslušu, da se je to ne sme več zgodit. In pol ni več. Pa enkrat so pršli k men na šiht eni Albanci in jih varnostniki niso spustil notr, ker so na dokumentih vidl ime pa priimk in so rekl da ne morjo notr. Takrt sm se pa jz zaborila in jim rekla kva je z vami fante in zakaj jih ne spustite.«

L: Kaj pa ti, ali si imela kakšen primer, da bi tebe kdo zbadal? Kaj se je dogajalo?

»V osnovni šoli se spomnm, da me je en sošolc skoz zajebavu Šiptarka, Šiptarka, Šiptarka. Jz sm bla tak karaktr. Športnica, sm bla ful odločna in sm se enkrat ful stepla z njemu. Enkrat so me tut zafrkaval pa je pršu lih brt mim pa mu je reku nej neha. V sredni šoli pa sploh nism mela problemov. No, itk da je to laž, če rečš, da te ne przadane. Itk da te przadane, če ti en reče, kva je šiptarka ena. Sam lej usta nobenmu ne morš zapret, skoz bo folk neki govoru.«

L: Zakaj misliš, da imajo ljudje tako mnenje o Albancih?

»K pridejo (Albanci v Slovenijo, op.) se ne znajo obnašat. Sam a veš kako je pr njih.. ceu živlene na eni vasi, tmle njivo neki obdeluje, on ne ve kaj in kako in on zdj pride v razvito državo, k vid stvari k jih u živlenu ni vidu. Se zafrkavajo, da se vrata sam za njih odpirajo. K ne vejo, da obstajajo vrata na senzor. Ne da so Albanci pa da jih jz zagovarjam, sam smiljo se mi. K ne vejo pa ne znajo in pol delajo gluposti in ma folk takoj ene predsodke.«

Intervjuvanec 1

»Ma, usi čefurji k smo pršli u Sloveniji smo mel po moje isto. So nas kdaj zajebaval.«

L: Kako so te zbadali?

»V šoli so mi govoril Kosovci, Albanci, Šiptari.

L: Kaj so pa učitelji rekli, če so slišali, da te žalijo?

»Na začetku niti nisem vedela če me kdo žali, ker nisem razumevala, na koncu sem pa šla do njega, e sem imela probleme. Sem povedala razredničarki, ki je znala angleščino, pol pa če ni bilo dobro, smo šli k ravnatelju. Razredničarka poskrbi zate.«

L: Ali in kje se ti je kdaj zgodilo, da ti je kdo prepovedal govoriti albansko?

»Jaz tle [delovno mesto], so me kregali delavci, zakaj govorim jaz albansko. Ker se bojijo, da bom govorila jaz kaj grdo za njega.«

5.1.5 Šolski sistem

Razlike šolskih sistemov v Sloveniji, na Kosovu in v Makedoniji

Moška intervjuvanca sta bila pred vključitvijo v šolski sistem v Sloveniji vključena v šolo na Kosovu ali v Makedoniji, posledično sem želela spoznati kakšne razlike sta zaznala med šolskimi sistemi. Tudi sogovornica, ki je trenutno vključena na fakulteto na Kosovu sem povprašala o razlikah v šolstvu v Sloveniji in na Kosovu.

- Dva sogovornika zaznavata razlike šolskih sistemov v Sloveniji in na Kosovu.

Intervjuvanka 2

»Nisem faks ni lih najbolj urejen, bi ga mogel prenoviti. Niso lih dobre razmere. Osnovne šole se prenavljajo.«

Intervjuvanec 1

L: Kakšne so razlike med šolskim sistemom v Sloveniji in na Kosovu?

»Uuu, preveč. Čisto drugač. Mogoče zaradi tega k Slovenija je že dolga svobodna, pa malo več možnosti, so dali več denarja za šolstvo. A več u Kosovo smo imeli knjige samo za angleščino. Te knjige so bile donacije, ki so dali Albanci za svojo državo. Mi po vojni smo imeli še ene stare profesorje pa a več kaj je, oni so te učili še na star način, niso upoštevali, da so prišle v neke spremembe. Pa u šolo sem hodila 3,5km v eno smer. Hodila sem eno uro, počasno. To so bile makedonske ceste. Zdaj po vojni so ceste.«

L: Kaj pa, ko je bil sneg?

»Tut če je bil sneg si hodu počas u šolo. Tm smo mel une grelce na drva, pa si se šou najprej pogret. Po vojni smo dobl zvezke pa svinčnike vse od donacij.

L: Nekje sem prebrala, da so vas v šolah tudi topli. Ali je to res in kako je to zgedalo? *Si pršou pred tablo. Ampak čak, če nisi priden razumem, ampak tut če nisi naredu domače naloge. vsak profesor je mel svojo palco pa si mogu dt tkole roke (stegneš) pa te tepejo. Špa tut še mal po vojni. Ampak zdj ne upajo več, sj več standard.«*

L: Koliko vas je bilo v razredu?

»Vedno nad 30, 38.. Smo hodil na 3 smene, zjutri pa popoldne pa zvečer.«

L: Kakšen je pa danes šolski sistem na Kosovu?

»Zdj pa majo nove knjige. Prej pa ni blo tko. Pr ns je šola do 9 pa pol sredna 10, 11, 12, 13 razredi po vojni.«

- Podobno na razlike med šolskim sistemom v Sloveniji in Makedoniji opozori eden od sogovorcev.

Intervjuvanec 3

L: Kakšne so razlike med šolo v Makedoniji in v Sloveniji?

»Jz sm meu mau slabše osnove. Anglešine nism dobr znou, k sm se šele tle začeu učit. Tm sm se uču albansk pa makedonsk. (...) Tle je teži. Tut tepl so nas s palco. (...) Blo nas je ene 33 v razredu.«

Intervjuvanke 4 o razlikah šolskih sistemov ne povprašam, saj ni bila vključena v šolski sistem na Kosovu ali v Makedoniji.

Vključevanje učencev albanske narodnosti v šolo

Hočevar (2001) opozarja na to, da se učenci albanske narodnosti težko vključujejo v šolski sistem. Zanimalo me je, na kakšen način so se vključevali sogovorci, kakšne razlike so se pojavljale med tistimi, ki so obvladali jezik in tistimi, ki ga niso in kako so se kot učenci, katerih materni jezik je albanščina znašli v šolskem sistemu v Sloveniji.

- Ena izmed sogovork izpostavi razliko med albanskih učencev v šoli v Sloveniji ter drugimi učenci, katerih materni jezik ni albanščina.

Intervjuvanka 2

»Zakaj majo problem albanski otroci v šolah? Zakaj ga nimajo Hrvati, Srbi pa drugi?«

- Sogovorec, ki se je v Sloveniji v šolski sistem vključil šele v gimnaziji ob vključitvi ni znal slovenskega jezika. V pogovoru govori o počutju v šoli, prilagoditvah, ocenjevanju in ponavljanju letnika. Gre za sogovorca, ki je imel največ težav v šoli v Sloveniji.

Intervjuvanec 1

L: Kako dobro si znal slovenščino, ko si se vpisal v gimnazijo v Slovenijo?

»Znal sm 2,3, besede, dobr dan, živjo.«

L: Kaj si potem delal v šoli?

»Pru let smo bli upisani, sam da se vključmo v družbo pa da naučimo jezik. Si bil tm k en drevo. Pa si gledu.. U luft. Pa si poslušu kaj so ti dal.Pa si počas, počas pršu do tega, da si kej razumeu.«

L: Kakšne prilagoditve si imel v šoli?

»Kakšen predmet je biu, da so ti pomagal oziroma tut , da so določil sošolca, da ti je pomagu zavn. Pr enih pa ne, pač smo mogl bit tih pa poslušat prfoksa. Profesor pri informatiki ni maral z mano govorit še po anglešk, pa profesor pazi je znau anglešk. Pa jz nism znau kaj delajo tam na računalniku, pojma nism mel o računalništvu, k smo na Kosovu učil nekaj osnovnega. Pol je pa pršu profesor pa po anglešk mi reku, da bi napisu neki o vojni pa tko. A veš, namest, da bi mi pomagu, da bi me nauču kaj drugi delajo. Jz nočem se spomnt na stvari iz vojne pa delat prezentavcije. Jz sm modern človek, jz sm mladina.«

L: Ali ti je v šoli kdo kdaj rekel kaj po albansko?

»Ne, ne, ne, ne. Če je blo to (razlaga, op.) po anglešk, to je blo veselja, uhuhu.«

L: Kako si potem zaključil prvi letnik v Sloveniji?

»Ja, jz sm biu vpisan ne da bi kaj učil, ampak samo da bi učil jezik. A veš, nism upou prašat, če nism razumeu. Niti pod razno. Jz sm biu z enim razredom, un letik so šli naprej, jz pa bi mogu met narejeno slovenščino. Slovenščino pa nism znau. Pa sm šou še enkrat v prvi letnik.«

L: Kdaj so te začeli ocenjevati?

»Ja prvo leto zgubiš leto brez, da si ocenjevan, ta drug let šele začnejo ocenjevat. Pol pa spet dobiš nov razred in nove prjatlje. Se lih navadš pa spet dobiš nove.«

L: In kako potem komuniciraš z njimi?

»En mesec spet nimaš družbo, ne veš s kom bi se pogovarju. Pol se spet trudš neki po slovensk, pa po anglešk. Da se ufuraš. Ampak ni to to.«

L: Kako ti je pa bilo, ko si vedu, da hodiš v šolo in da ne boš napredoval?

»Ja, to sm sprejel. Hotu sm se vključit v družbo pa sm hotu na vsak način, da naučim jezik. Jz dons vidm une k ne razumejo nč. Jz razumem konkretno, mislm na tak način dobr.«

- Eden od sogovorcev, ki je bil najprej vključen v šolski sistem v Makedoniji ni imel opaznejših težav pri vključevanju v šolo v Sloveniji, saj si je lahko pomagal s srbohrvaščino in dokaj dobrim znanjem slovenščine. Ne govori o prilagoditvah in ne kritizira šolskega sistema v Sloveniji.

Interjuvanec 3

L: Kako dobro si znal slovensko, ko si se vključil v šolo v Sloveniji?

»Znou sm govort že neki od prej slovensk, kšne besede bolj take nism znou. V glavnem več al mn sm znou. 60% recmo, da sm znou govort.«

L: Na kakšen način so ti pomagali učitelji? Si imel v šoli kako drugače kot ostali?

»To ne vem a sm meu (prilagoditve), lej na najboljši način so mi pomagal. Use sm meu isto k ostali, sam če kej nism razumu sm pa lahk vprašu. Težave opisuje le iz prvega tedna šolanja v Sloveniji, in sicer: Pru tedn nism vedu kva je to urnik, kva je to mat, pa švz, to me je mal.. sm biu živčn. Živčn sm biu... kva je zdj to, nč nism razumu. Šou sm u šolo, uzeu urnik pa sm reku, da nej mi razložijo.«

L: Si potem takoj napredoval v višji razred?

»Nism ponavlu, šou sm kr direkt v šolo, v 7. razred.«

Pričakovanja učiteljev do učencev albanske narodnosti

- Sogovorki albanske narodnosti, ki sta rojeni v Sloveniji, nista zaznali nižjih pričakovanj učiteljev do njiju v primerjavi z učenci večinskega naroda.

Intervjuvanka 4

L: Kakšna pričakovanja so imeli učitelji do tebe?

»Do mene niso mel nižjih pričakovanj, k so mi rekl ti si se tle rodila, ti morš znt. Do unih k pa niso znal pa so mel, pa so jih bolj prot koncu vprašal. Pa so mal popuščal. Pa so jim rekl do tle se nauč, to te bom vprašala. Niso jim dal takoj cvek, so jim kr prilagodil.«

Intervjuvanka 2

»V šoli učitelji niso mel nižjih pričakovanj do mene, sam jaz mislim, da mogoče do nas ne k smo bli sodobni, sam dejansko do drugih pa majo. Sm vidla v šoli, k je bil en Albanc k se je slabo uči in so se do njega grdo obnašal. On je šele pršou, on rab pomoč.«

- Sogovorca albanske narodnosti, ki sta se v šolski sistem v Sloveniji vključila naknadno, v pogovorih omenjata nižja pričakovanja učiteljev do njiju v primerjavi z učenci večinskega naroda.

Intervjuvanec 1

L: Kakšna pričakovanja so imeli učitelji do tebe? Ali so imeli enaka kot do drugih?

»Ne, ne. Pr slovenščini, joj. Če smo mel kšno knjigo za napisat, jaz sm napisu dobesečno tko, k sm pač znau. Eno besedo slovensko pol pa spet ne, ampak je učiteljca dojela kaj pomen. Ni dala uno oceno vav, ampak je dala normalno. To je blo gledanje čez prste, priznam.«

L: Kakšne ocene si imel?

»V šoli sm mel probleme z ocenami. Pr geografiji, jaz sm meu najmanše težave, k je bla taka uredu profesorca. Jz sm mel, ne morš vrjet, vedno 5. Je razlagala eno stvar po slovensk pol pa še po anglešk. Pa športne nism mel težav. Ostalo pa 1,1,1,2.«

Intervjuvanec 3

Vedla je (učiteljica, op.), da je men bol težko. Kje je mal popustila na začetku, prvo leto.

Ohranjanje kulture v šoli

Nekateri avtorji (prim. Mrvar, 2004; Vathi, & Black 2007; Peček, 2005) opozarjajo na pomembnost ohranjanja priseljske učenčeve kulture v šoli. V pogovorih s sogovorniki sem se osredotočila tudi na možnost ohranjanja in predstavljanja priseljske kulture v šoli.

- Ena izmed sogovornic v šoli ni imela možnosti predstaviti albanske kulture.

Intervjuvanka 2

»Mi u šoli nikol nismo predstavljali svoje kulture. Niti nism tega pomislila. Edin zdj situacija je bla pr tamali.. No sj midva z bratom sva isto. Smo pr slovenščini bral zgodbe svetega pisma,

ati je pa zdj pa tamali zvedu, k je mela domč branje in je fotr kr vn padu, kakšne zgodbe svetega pisma, kva se grejo. Sj se dejansko ful strinjam z njemu. K zakaj bi se mi učil zgodbe iz svetega pisma, dejmo se učit zgodbe iz Korana. A veš kako mislm, to se ne bi smel učit. K ne morš ti men zdj tle prsilt, da bom brala zgodbe iz svetega pisma. In pol je ati reku, da bo šou to rečt, kako je lahko to v šolskem učnem sistemu, to ne more bit. In sm ga jz pomirila, da nej pusti, da sva se tut midva z bratom to učila ane. Sj zakva pa ne. Njemu je blo to pač, da nej učijo še druge vere pa zgodbe. Pa kako je Muhamed tm hodu.»

»No, sj k je biu pa božič smo se pa tut mi obdaroval v šoli, sm pač sprejela. Doma pa ne praznujemo božiča, ampak sam nov let. (...) Jz bi to tut na otroke prenesla, da poznajo tut te stvari kot so božič.»

- Dva intervjuvanca sta imela v šoli možnost predstaviti albansko kulturo.

Intervjuvanec 1

»Pr slovenščini smo v različnih jezikih prezentiral o pesnikih. To pol k sm se že ufuru. Smo prebral neki, jz sm po anglešk, pesmico sm pa povedu po albansk pa pol sm jim že povedu kaj pomen. Smo mel tut te pr informatiki skupino migrantov, pa si predstavu sam sebe. Jz sm napisu po anglešk pol mi je pa en kolega pomagu po slovensk, da sm lahk naredu.»

Intervjuvanec 3

»Ja, sm lahk predstavu svojo kulturo v srednji šoli. Predstavu sm te navade pa to.»

- **Intervjuvanke 4** o možnosti ohranjanja albanske kulture v šoli ne vprašam.

Starši in šola

Med nekaterimi učitelji velja prepričanje, da morajo starši naučiti otroka slovenski jezik, medtem ko starši razmišljajo ravno obratno in za omenjeno zadolžijo šolo (Peček, 2005). Zanimalo me je, kako dobro starši sogovorcev obvladajo slovenski jezik in kateri od staršev ter na kakšen način skrbi za šolske obveznosti otroka.

- Pri vseh sogovorcih je vsaj eden od staršev skrbel za šolske obveznosti.

Intervjuvanka 4

L: Kateri od staršev je skrbel za šolske obveznosti?

»Mami je večinoma hodila v šolo, bl je tko mami. Ati je več delou.«

Intervjuvanec 1

»Ko nism naredu šole so mi skoz jamral da morš morš morš.«

L: Na kakšen način sta ti starša lahko pomagala za šolo?

»Mami mi je pomagala delat nalogo. Na Kosovu je lahk. Tuki pa noben. Sam si se mogu znajdt. Dostkrat je bla težava k nisi česa razumu pa si čaku da prideš nazaj v šolo. Pol mi je pa nasledn dan kolega razlagu.«

Intervjuvanec 3

»Oči je hodu u šolo. (...)Oče obvlada slovensko, mi je lahk pomagu pr nalogi.«

Intervjuvanka 2

»Moj mišlene je tak, moj ati je gospod k ga pogledaš, on je u kravatah. Midva s tamavmu sva bla ponosna. In čist drgač gledajo njega k pride u šolo, pa k je resn človk pa ga ne gledajo k da je Albanc, ampak ga gledajo ok, tale ma pa eno pozicijo, z njegovimi otroci se pa mi ne mormo ane. Če pa pride en Albanc al pa ena mami k ne zna neki slovensk, k komi govori, k se ni naučila pa k reče joj ne vi moji hčerki.. Jo navjo uzet tok resno.«

5.1.6 Jezik

Zanimalo me je, s kom sogovorci ohranjajo materni jezik in s kom govorijo slovensko. Drugi jezik namreč omogoča lažje vključevanje v večinsko družbo, medtem ko je ključni namen pogovora v maternem jeziku ohranjanje transnacionalne povezave z izvorno državo.

Odnos do albanskega jezika

- Dva sogovorca govorita o posebnosti albanskega jezika.

Intervjuvanka 2

Mi mamu usi slovanski jezik. Albanščina je pa čist druga veja jezika, edin jezik k ma svojo vejo, sploh ni nikjer povezan tle. Že zarad jezika je težji. zato pomoje je albancem tle u slo težji. (...) K abeceda ma 36 črk, maš ful enih črk.

Intervjuvanec 1

Ta jezik ima dobro podlago za druge jezike, ker se ne deli na nič naprej, je samosvoj jezik. Pa je ful dobra podlaga, da se naučijo še druge jezike. Ma use črke in pol je lažje se naučit tudi izgovorjavo drugih jezikov. To so mi povedali tud učitelji.

- Eden od sogovorcev omeni le nekaj značilnosti albanščine.

Intervjuvanec 3

L: Kakšen se ti zdi albanski jezik?

»Jezik zame ni težek, drgač pa lahk računaš, da ma 36 črk, ma več črk pa se teži izgovorijo.«

- Sogovorka izrazi svoj odnos do albanskega jezika.

Intervjuvanka 4

»Nasploh albanski jezik mi je lep, sam je pa mau zakompliciran. Pa ne zato k je moj jezik. (...) Sj je lepo, da znaš albansk, da znaš svoj jezik.«

Učenje slovenskega jezika

Sogovorci so na različne načine osvajali slovenski jezik, nekateri pred vključitvijo v šolo, drugi šele kasneje. Prebeg Vilke (1995) opozarja na pomen zgodnejšega učenja drugega jezika, s katerim bi otrok boljše osvojil jezik. Intervjuvance sem spraševala, kdaj in kako so se naučili slovenščino.

- Le eden izmed sogovorcev je imel precejšnje težave s slovenskim jezikom, katerega se je postopno naučil od prijateljev. V pogovoru opredeli tudi čas učenja slovenščine.

Intervjuvanec 1

L: Kako si se sporazumeval na začetku v Sloveniji?

»Z vsimi, učitelji, psihologi sm se pogovarju sam po anglešk.«

L: Kako dobro danes znaš slovensko?

»Je težava pri kakšni besedi, k berem al pa k govorim nardim albanski naglas, mal naglas dam nekje k ni treba, pa pride kr neki vn. Kšn razmišla pol kaj to pomen, kolegi pa so navajeni, k ne znam govort perfektno tko k je treba.«

L: Kako si se učil slovensko?

»Vsak dan eno besedo. Od vsazga po eno besedo. Vsak dan po eno besedo.

L: Od koga si se učil?

»Bolj ti pomaga, če učiš od enga kolega pa tut, če ne zna anglešk. K težava je, da grejo profesorji takoj na pravila, direkt na ena pravila, kar se men ne zdi da je uredi. K se morš naučit ene osnove pa pol šele pravila.«

L: Koliko časa si pa osvajal drugi jezik?

»Jz sm rabu let pa pou, da se vključm v družbo, tko da začnem govort. Najprej nism znau besede, ful sm kiksnu besede. Nism se znau pogovarjat. (...) Sj smo usi u letu pa pol, dveh naučil slovensko. (...) Ja.. en let rabš pa pol naučiš, da bi reku osnovn pogovor po slovensk. Dobr dan? Kako si? Kako se imaš? Kaj si delu? A greš vn?«

- Dve sogovorki nista zaznali težav pri učenju slovenskega jezika.

Intervjuvanka 4

»Naučila sm se s froci pa mal vrtc pa tko. (...) Jz sm znala v vrtcu govort slovensk. Men je lažje slovensk govort.«

Intervjuvanka 2

»Jz sm se naučila v vrtcu, a veš. Pa tm k smo živel so bli itak sami Slovenci pol se pa naučiš Itak če živiš tle se naučiš vse. Slovenščino sm perfektno govorila v šoli.«

L: Kako so učitelji pomagali tisti, ki niso znali slovensko?

»Jz sm mela profesorco za slovenščino, ona tut uči albance slovensko. Ona je pedantna, ona je gospa in u živenu ne bi pomisla, da bi pomagala Albancu. Ne bi si misla, da ona drži kšn tečaj, pol sm si pa misla, lejga dobr, res dobr.«

L: Kaj pa drugi učitelji?

»V šoli je no dejmo, no dejmo, to je za njih (učitelje, op.) spodbuda. Pač oni ne razumejo, se ne spomnejo kšne besede pa je folk že živčn, da kako se ne spomnš. To ni pomoč.«

- Sogovorec rojen v Makedoniji je pred vključitvijo v šolo pogosto obiskoval očeta v Sloveniji in se s prijatelji učil slovensko.

Intervjuvanec 3

»Jz sm prhajou na počitnce (v Slovenijo, op.) pa sm ostov tle po en let al pa dve, pa tko. Vmes sm se s prjatlji uču slovensk. Pač sam se uči, bol da se mau muč. Učitli te navjo (naučili, op.). Drugač se ne bo nauču. Uni k nč ne znajo govort se lahk zahvaljo staršem, k so oni krivi.«

Pogovor s starši

- Vsi sogovorci s starši ohranjajo albanski jezik.

Intervjuvanka 2

»Mami pa ati se pogovarjata albansk.. Mi se usi albansko zgovarjamo.

L: Zakaj samo albansko?

»To zato, da bi se znal pogovarjat s sorodniki. Z atijem pa mami nikol ne govorimo slovensko, mi med sabo pa ja.«

Intervjuvanka 4

L: Kako se doma pogovarjate?

»Albansk se sam z mami pa očijem.

L: Zakaj pa govorite samo albansko?

»Oni (starši, op.) hočjo zarad ns govort albansk, da ne bi pozabil.«

Intervjuvanec 3

L: Kako doma govoriš?

»Albansk govorim albansk.«

Intervjuvanec 1

L: Kako se doma pogovarjate?

»V družini vedno po albansk.

Znanje slovenskega jezika staršev sogovorcev

Očetje vseh sogovorcev bolj obvladajo slovenski jezik kot matere.

- Trije sogovorci zaznavajo, da njihove matere slabo obvladajo slovenski jezik.

Intervjuvanec 3

L: Kako dobro starša govorita slovensko?

»Mami ne lih perfektno, zna pa normalno, oči pa dobr.«

Intervjuvanec 1

L: Kako dobro mami govori slovensko?

»Mami ne razume velik po slovensk. Ona ne zna ženskega spola uporablat. Ona je jezik naučila od ns fantov pa zdj uporablja moški spol kokr tm na kmetih, k uporabljajo samo moški spol. Osnove pa zna.«

Intervjuvanka 4

L: Kako dobro znata starša slovensko?

»Oči bol zna, mami pa mal po slovensk, mal po bosank, use pomeša.«

- Mama in oče ene sogovornice sta se slovenščino naučila na tečajih. Danes oba dobro govorita slovensko, morda mati malce slabše kot oče.

Intervjuvanka 2

L: Kako dobro starša obvladata slovensko?

»Dons oba tekoče govorita slovensko. Moja dva (starša, op.) sta hodila na tečaje, mami je mogla narest slovenščino, da so jo vzel v službo. Evo mami ma edino napako to, da mal predloge mal meša. Ati pa perfektno use govori. Mogoče ma mal smešn naglas.«

5.1.7 Etnična identiteta

Narodnostna pripadnost

- Trije sogovornici eksplicitno nakažejo svojo narodnostno pripadnost. Dva izmed njih ne omenjata, da bi se pripadnosti albanskemu narodu sramovala.

Intervjuvanka 4

»Nikol se nism sramovala, da sm Albanka. Če ti je ql ti je, če ti ni kva... (...) Če bi me v družbi kdo klicu pa bi se mogla albansk pogovarjat me ne bi blo sram. (...) Tut k sm bla mlajša.«

Intervjuvanec 1

»Jz sm ponosn na to, da sm Albanc. Vseen kaj si, morš spoštovt to kaj maš, iz kje maš korenine. (...) Nism se nikol sramovou svoje vere pa tradicije.«

- Eden izmed sogovorcev le omeni svojo narodnostno pripadnost, o ponosu, sramu in drugih občutjih povezanih z narodnostjo ne govori.

Intervjuvanec 3

»Ja jz sm Albanc, sam sm iz Makedonije.«

- Le ena sogovorka pojasni, da se je v mlajših letih sramovala narodnostne pripadnosti. Neposredno sicer ne odgovori na vprašanje o narodnostni pripadnosti, vendar to lahko razberem iz določenih izsekov pogovora. Vidno je, da se danes več ne sramuje pripadnosti albanskemu narodu.

Intervjuvanka 2

»Sam sj veš kako je pr otrocih. Mene je mami klicala na telefon, mene je blo sram. Govorila sm kr slovensk nazaj, k me je blo sram da me neb kdo slišu (da govori albansko, op). (...) Jz pa dejansko, evo tebe dans prvič vidm pa če me bo zdele poklicala mami se bom albansk pogovarjala. Sam k sm bla mejhna mi je blo nerodn. Tamali je blo ful nerodn, sm ji rekla da more govort albansk. (...) Pogosto se zgodi, da otroci iz Nemčije sploh ne znajo slovensk. Pa si mislm, kva je z vami, govorte albansk.«

Razlike med Albanci na Kosovu, v Makedoniji in Albaniji

Želela sem spoznati, ali obstajajo razlike med Albanci iz Kosova, Makedonije in Albanije in kako jih sogovorci zaznavajo.

- Trije sogovorci pojasnijo, da obstajajo razlike med Albanci, ki živijo v Albaniji, Makedoniji in na Kosovu.

Intervjuvanec 1

»Pravjo, da Albanc je Albanc. Ampak ni isto.«

L: Kakšne so razlike med njimi?

»Velik je razlike. Vsazga k boš vprašu ti bo reku, da je Albanc, pol podvprašanje bo pa Albanc iz kje?«

L: Ali enako spoštuješ vse Albance?

»Ja, ampak je velik razlik med nama. Vsak ma svoje področje. Velikrat v Albaniji najdeš kmečke družine, da ženska dela težko fizično, moški pa sedi v senci pa pije čaj. V Kosovu pa je lih obratno.«

L: Kaj pa v Makedoniji?

»To je bolj blizu nas, tam majo bolj podobne navade. Pa tud v Črni gori. Drugač pa če gledaš v Sloveniji, so večinoma Albanci iz Kosova. Albancev iz Albanije morš res gledat. Oni so se preselil večinoma v Grčijo pa Italijo.«

Intervjuvanka 4

»Albanci se med sabo ločjo po naglasu.«

L: Ali in kako potem razlikuješ kdo je od kod?

»Dojamem kdo je s kje. Sploh te Makedonce se kuj dojame. Tm (v Makedoniji, op.) je več pokritih žensk k tm so bol verni. Tm so ful za vero res.«

L: Kaj pa Albanci iz Albanije?

»Druagač Albanci iz Albanije so bolj katoliške vere, Albanci iz Makedonije so pa muslimani.«

L: Kako se pa potem razumejo med seboj?

»Oni se pol med sabo itk ne štekajo. Itk se usak za svojo vero potegne.«

L: Kam pa migrirajo potem Albanci iz Albanije?

»Albancev iz Albanije je ful v Italiji. V Sloveniji se mogoče kšn najde, ampak jz nobenga ne poznam. Albancev iz Kosova je pa zmeri več tle.«

Intervjuvanec 3

L: Kakšne so razlike med Albanci iz Kosova, Makedonije in Albanije?

»Mejčkn drugač je, če si Albanc iz Kosova, majo drugačn ponašanje. Tm na Kosovu so lahk Albanci pravoslavci al pa muslimani, pr ns so pa sam muslimani.«

L: Kaj pa razlike v jeziku med Albanci?

»V jeziku so razlike z unimi iz Kosova, toj tko k tle Primorc pa Štajerc pa tko.«

- Le ena sogovorka ne omenja razlik med Albanci, ki živijo na Kosovu, v Makedoniji ali Albaniji.

Intervjuvanka 2

L: Kakšne so pa razlike med Albanci iz Kosova, Albanije in Makedonije?

»Toj je en narod.«

Zakritost žensk

- Ena izmed intervjuvank govori o njeni svobodi pri oblačenju in pokritost pripiše predvsem Albankam v Makedoniji.

Intervjuvanka 4

»Pr men tega ni, da bi se neki pokrila pa tko. Nism pokrita, lahk se oblečm kokr hočm. (...) V Makedoniji je več pokritih žensk.«

- Dva sogovorca se v pogovoru o zakritosti žensk sklicujeta na napisano v Koranu.

Intervjuvanec 3

L: Od česa je odvisno ali se ženska pokrije? Kdo to določa?

»Ta pokritost piše v Koranu. Sam večina jih tega ne upošteva. Sam tle se folk ne pokriva, da te ne bi drugi čudn gledal. (...) Moja mt pa sestra nista. Tut moja punca ne bo. (...) To je drugač zahteva Alaha, ampak se one same odločjo.«

Intervjuvanka 2

»V Koranu ne piše, da se morjo čist zakrit. Pač nej bi se zakrile te dele k privlačjo moške. Te k se pa čist pokrijejo, da ji sam oči vn gledajo, to pa gre za sekte.«

- Sogovorec opozarja na redko pokritost žensk albanske narodnosti in svobodni odločitvi vsake posameznice o tem.

Intervjuvanec 1

L: Ali so Albanke pokrite?

»Ne, ne. 10 posto žensk je pa že to je preveč. Ko se starajo pa da se ne zrihtajo kej preveč se pokrijejo. Tut zdj nč več, k so moderni časi. Zdj vse mn. (...) Se sama odloča a se bo pokrila al ne.«

Prepoznavanje pripadnikov albanskega naroda

Zanimalo me je, ali in kako sogovorniki prepoznavajo pripadnike svojega naroda in ali ter kako se sami razlikujejo od večinskega naroda.

- Intervjuvanci menijo, da se vizualno ne ločijo od pripadnikov večinskega naroda, medtem ko kar trije omenjajo, da uspešno prepoznavajo osebe albanske narodnosti.

Intervjuvanec 3

L: Ali in kako se vizualno vidi, da si Albanec? In kako lahko prepoznaš Albanca?

»Ne, vizualno se me ne dojame. Jz se ne razlikujem, mene večina sploh ne dojame iz kje sm pa kva sm. Sam jz pa valda ločm (kdo je Albanec, op.), več al mn. Vidš kako je oblečen, kako se ponaša. Ponašanje je drugačno. To ne znam opisat. Pač vidm ga.«

Intervjuvanka 4

»Mi dost folka reče, da k govorim, da ne dojamejo, da sm Albanka pa tut, da tko ne zgledam.«

L: Ali in kako pa ti dojameš?

»Ja, jz dojamem kdo je Albanc. To prou opazš.«

L: Kako pa jih prepoznaš?

»Po hoji po videzu. Moški mal čudn hodjo.«

Intervjuvanka 2

L: Ali bi zase rekla, da je kakorkoli vidno, da si pripadnica albanske narodnosti?

»Pa jz vem da se men vizualno ne dojame, niti ne kažm, k sm bol svetla. Tamala je recmo temna, narod je bolj temn.«

L: Kakšni pa so Albanci, katerih na videz prepoznaš narodnostno pripadnost?

»Tm kažejo stil oblačenja, une špičake da gor, uno srajco odpre, kva je to, kva je to. S temu navš nikol nobenga vn povabu, a veš. Eni Albanci k pridejo v Slovenijo se ne znajo obnašat, recmo te k pridejo delat v gradnjo. Te so prov seljaki, prov kmetavzarji. Jz sm enkrat prov pomisla, da bom odprla en razred pa bom tele starejše gospode vzela pa jim bom mal

povedala mal o živlenu, kako se tle dogaja. Da če pridejo v diskoteko, da ne morjo oni k so 40 stari zafrkavat eno 16 letnico.«

- Eden od sogovorcev ni vedno prepričan o pripadnosti posameznika albanski narodnosti.

Intervjuvanec 1

»Jz ne vem za usazga Albanca... Ne morm po glavi vedt, da je Albanc.«

5.1.8 Religiozna identiteta

Zanimal me je odnos sogovorcev do islamske vere, ki sem ga preučevala skozi upoštevanje verskih zapovedi in praznovanje nekaterih praznikov.

Veroizpoved

- Trije sogovorci se zaznavajo kot ne preveč verni, poznajo verske običaje Ramadana, vendar ne upoštevajo posta.

Intervjuvanka 4

»Mi upoštevamo praznike, nismo pa neki zdj verni, tko da bi hodil vsak tedn u džamijo. Nikol nism bla (na molitvi, op.). Men je kr nerodn. Nerodn mi je k rečm, da nism bla. Nismo hodil nikol v džamijo, tut na Kosovu, k da ne bi blo časa. Kokr te vzgojijo. Men je to tko, ne vem. Ne vem, jz bi res rada, da smo usi iste vere. Men gre to na živce, da se folk ne spoštuje med sabo. Jz nism naci.«

L: Kaj pa Ramadan, a postiš?

»Jz nism postila. Drugač je pa to res dobr, da se postiš. Fora tega je, da se postavš v vlogo unih k nimajo za hrano pa da se lahko čistš grehov pa tko.«

Intervjuvanka 2

»Jz zdj nam hvala islamske vere, k niti nism verna. (...) Muslimanska vera je drugač ful čista, lej obrezovanje, to je higiensko in tut še tle (v Sloveniji, op.) priporočajo. To tut ful katolikov dela.«

L: A Ramadan upoštevaš?

»To morš upoštevati, no... Midve s sestro ne postiva. Sam kšna babica pa teta. Naša cela družina pa niti ne. Ati je recmo predlan. Jz sm letos pru dan probala pa nism mogla. Jz sm spala pa gledala dva filma. Pit tut ne smeš, lahk si umiješ zobe, sam morš pazt, da ne pogoltnš vode. Tut tko je, da un lahk posti, da ne ogroža svojga zdravja. Če recmo skp pade, ni priporočeno pa ni obvezno. U Koranu tut tko piše.«

Intervjuvanec 1

L: Ali ste doma verni?

»Ja, smo na določeno mejo kot, da bi reku Slovenci tle. A veš, verujemo u eno stvar, spoštujemo to stvar. A veš, mi pač spoštujemo praznik, ampak ne čist. Sm musliman pa pijem, k ne bi smel, pa bi mogu zdj met Ramadana, k ne bi smeli jest. Ko se mi zdi, da je ena stvar čez menjo jz tega ne spoštujem.«

L: Kaj pa Ramadan, a upoštevate?

»A veš, mi pač spoštujemo praznik, ampak ne čist. Pa bi mogu zdj met Ramadana, k ne bi smeli jest. Ko se mi zdi, da je ena stvar čez mejo jz tega ne spoštujem. Drugač maš upravičeno, če preveč delaš. Muslimanska vera pravi, če ne morš tega nardit, nared neki družga. Recmo morš dt neki denarja unim k niso bogati, da bi kao odplaču.«

- Eden od intervjuvancev spoštuje vsa verska pravila.

Intervjuvanec 3

»Jz sm prebrou Koran. (...)Ob petkih hodm molt...To mi je ostal od mejhnga. To je avtomatsko vera. (...) Jz use postim, jz se držim vseh verskih pravil kar je treba.«

5.1.9 Načrti za prihodnost

- Vsi sogovorniki v prihodnosti izražajo možnost dela v tujini

Zaposlitev

- Trije sogovorniki izražajo predvsem želje glede prihodnosti.

Intervjuvanec 1

L: Kakšni so tvoji cilji za prihodnost?

»Zdj k sm tle hočm it naprej, u Ameriko.«

L: Zakaj pa ne bi ostal v Sloveniji?

»Da ti povem po resnici, pou kurac mam to Evropo, dnarja je dost pa na koncu ni nč. Samzarad tega, k družba je res kul, ne morš.«

L: Zakaj pa ne bi kakšnega prijatelja vzal s sabo v Ameriko?

»A veš, ker jz tle u Sloveniji vidm, ne da nimajo jaja, ampak vsazga k vprašam, če bi šou utujino delat pa ne, ne, ne. Sm vprašu dost kolegou če grejo pa so rekl kaj je s tabo. Jz če bi blamožnost bi bil eno leto tle, pa tle pa tle.«

L: Ali tudi, če ne bi znal jezik?

»Ja, tut če ne bi znou jezik. Pol bi se osnove nauču.«

Intervjuvanka 2

»Mela bi adrenalinski park na Kosovem. K Kosovo jo država k še ni razvita pa če to odprem ni nujno, da bi mogla tm živet.«

Intervjuvanka 4

»A veš, jz ful ne razišlam o prihodnosti, k da se mi mau jebe u lajfu. Če razmišlam o prihodnosti me pa skoz neki stiska (...) Jz bi v Sloveniji ostala. Sam če bojo dobri pogoji. Če bom najdla tipa pa da mava dost dnarja. Jz bi se sprjaznla, če bi delala za 700 eurov. Če pa ne bi najdla šihta bi pa šla km drugm.«

- Le eden izmed sogovorcev natančneje pojasni, s čim se bo najverjetneje ukvarjal v prihodnosti.

Intervjuvanec 3

L: Kje se nameravaš zaposliti?

»Vodu bom naprej firmo od očeta.«

L:Kje boš čez 10 let?

»Ne vem še kje bom. Mogoče bom tut v Avtriji pol delu al pa kej.«

Vrnitev na Kosovo in v Makedonijo

- V Sloveniji rojeni sogovorki ne izražata želje po življenju na Kosovu.

Intervjuvanka 4

»Jz si pa recmo tko ne predstavlam k sm se tle rodila, da bi šla dol živet. To si pa res ne predstavlam. Tut pol k bom stara. (...)Dol nimam nobenih prjatlc, mam sam sorodnike. (...) Če bi bla dolg na Kosovu ne bi vedla kvanej delam.«

Intervjuvanka 2

»Ne bi živela na Kosovu. Živim samo zdj k študiram, drugač pa ne bi.«

- Sogovorca, rojena na Kosovu ali v Makedoniji omenita morebitno vrnitev v rodno domovino v času upokojitve.

Intervjuvanec 1

L: Ali si se po migraciji v Slovenijo želel vrniti na Kosovo?

»Na začetku ja, pol pa k sm vidu možnosti, počas, pol pa ne več.«

L: Kaj pa sedaj razmišljaš o vrnitvi na Kosovo?

»Zdj sm tle pa ne razmišlam več o Kosovu.Mogoče, da se bom preselu u Kosovo, ko bom v penziji.«

Intervjuvanec 3

L: Se boš kdaj vrnil v Makedonijo?

»Pol k bom 50 al pa 60 str bom šou mogoče nazaj v Makedonijo.«

Možnosti za uspeh Albanec v Sloveniji

- Eden od sogovorcev meni, da kot Albanec v Sloveniji nima manjših možnosti za uspeh od pripadnikov večinskega naroda, prav nasprotno, saj smatra, da ima morda celo boljši položaj od slednjih.

Intervjuvanec 1

L: Kakšno so po tvojem mnenju tvoje možnosti kot Albanec v Sloveniji?

»Pomoje, da sm dobessedno še na boljšem položaju, kot so eni tuki (v Sloveniji, op.). Ker mam v glavi kje so meje, kolk zaslužm in kolk lahko zapravm. Morš met v glavi, kako preživet. Tle pa je dvakrat več (stroškov, op.) kot dol. Mogoče sm vidu svet drugač kot drugi.«

- Ena izmed sogovork, ki je rojena v Sloveniji opozori na morebitnemanjše možnosti za uspeh v Sloveniji zaradi pripadnosti albanskemu narodu.

Intervjuvanka 4

L: Kakšne možnosti za uspeh imaš kot Albanka v Sloveniji?

»Ne vem, je možn, da mamo mi k nismo Slovenci mn možnosti.«

L: Zakaj se ti tako zdi?

»Ja, a veš, sj ne najdeš Albanca, da bi delou na pošti pa u banki pa tko. Bl delajo v trgovini pa tovarnah. Mal se pozna. Sam jz k delam prek študenta nimam teh problemov. Jz se s tem ne obremenjujem, mau se tolažm, da bi se že nekaj znajdla.«

- **Intervjuvanke 2 in intervjuvanca 3** o možnostih za uspeh ne vprašam.

5.2 ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

5.2.1 Kakšne so njihove družine in katere tradicije albanske kulture ohranjajo?

Vsi starši sogovorcev so albanske narodnosti. Sogovorci izhajajo iz družin z največ tremi otroki, izjema je le sogovorec, ki je bil rojen na Kosovu in ima 5 sorojencev. Njihovi starši so zaposleni, matere v nekaterih primerih le občasno.

Iz pogovorov s sogovorci razberem, da bodo svoje otroke seznanili z običaji večinskega naroda v Sloveniji, vendar bo poudarek na albanski tradiciji (prazniki, jezik, prepoved uživanja svinjine ipd.). Iz odgovorov sogovorcev prepoznam tudi odprtost albanskega naroda.

Dogovorjena poroka je ena izmed tradicij albanske družbe, katere si sogovorci ne morejo predstavljati in je ne bodo upoštevali, saj gre po njihovem mnenju za zastareli trend, ki z leti vse bolj izginja. Značilna je le za starše enega od sogovorcev. Velja opozoriti tudi na neenakost spolov, katero sogovorci zaznavajo, vendar se z njo ne strinjajo. Izjema je le eden od sogovorcev, ki striktno zagovarja večvrednost moškega.

5.2.2 Kako dobro obvladajo slovenski in albanski jezik in kako so se ju naučili?

Za vse intervjuvance ocenjujem, da odlično obvladajo slovenski jezik, morda velja izpostaviti le včasih napačno naglašene besede in zamenjavo besednega reda enega od sogovorcev, medtem ko pri drugih težav ne opazim.

Le eden izmed sogovorcev ob vključitvi v šolski sistem v Sloveniji ni znal slovenskega jezika, posledično je bil deležen dvourne pomoči tedensko pri usvajanju jezika. Učenje osnov slovenščine po njegovem mnenju traja od leta in pol do dveh. Ostali trije sogovorci so se slovenščine v večji meri naučil še pred vpisom v šolo, predvsem skozi igro z drugimi otroki.

Prav nobeden od intervjuvancev pa ne omeni, da bi jih slovenskega jezika naučili starši ali kakorkoli pri tem sodelovali. Ocenjujem, da so starši sogovorcev verjeli, da se bodo otroci slovenščine naučili skozi igro s prijatelji, v vrtcu in v šoli. Albanščine so se sogovorci kot materni jezik naučili skozi primarno socializacijo, saj so starši želeli na ta način ohraniti transnacionalne povezave z njihovo izvorno državo. Sogovorki opozorita na slabše znanje albanskega jezika v primerjavi s slovenščino.

5.2.3 Kakšne težave so imeli v šoli v Sloveniji in kako so jih obravnavali učitelji?

Sogovorca, ki sta bila pred vključitvijo v šolski sistem v Sloveniji vključena v šolo na Kosovu ali v Makedoniji sta se morala privaditi na povsem drugačne metode dela, nove učitelje, sošolce in pogoje v šoli. Opazne so razlike v osnovah znanja med njima in sogovorkama, ki sta bili v Sloveniji vključeni že v vrtec. Do njiju učitelji niso imeli nižjih pričakovanj in so jih obravnavali enakovredno učencem večinskega naroda. Morda prav zato nista imeli priložnosti predstaviti albansko kulturo kot moška sogovorca.

Omembe vredne težave je imel le sogovorec iz Kosova, ki se je v šolo v Sloveniji vključil popolnoma brez znanja slovenskega jezika. Šola mu je sicer organizirala pomoč, vendar neustrezno. Obvladal je angleški jezik, medtem ko so mu za pomoč pri učenju slovenskega jezika izbrali učitelja, ki nista znala angleško. Omenja tudi slab učni uspeh, surovost nekaterih učiteljev in težave pri domači nalogi, saj mu nihče ni mogel pomagati. Drugi intervjuvanec, rojen v Makedoniji je še pred migracijo v Slovenijo kar dobro obvladal slovenski in

srbohrvaški jezik. S slednjim si je zagotovo omilil težave, olajšal vključevanje in razumevanje v šoli, saj razen v prvem tednu po vključitvi ne navaja težav pri šolanju v Sloveniji.

Nekateri učitelji so poskušali učencem albanske narodnosti prilagoditi pouk na različne načine, sogovorniki omenjajo predvsem razlago v angleškem jeziku, dodatno učenje slovenskega jezika, možnost predstavljanja albanske kulture in jezika, nižje kriteriji znanja in medvrstniško pomoč.

5.2.4 Na kakšen način se starši migranti vključujejo v šolski sistem v Sloveniji?

Zaradi slabega znanja slovenskega jezika se nekatere matere niso vključevale v šolske obveznosti, medtem ko so v drugih družinah prav ženske prevzemale glavno vlogo za otrokovo šolanje. Ocenjujem, da so starši svoje otroke bodrili pri izobraževanju, četudi jim pri šolanju niso znali pomagati. Sogovorniki skorajda ne omenjajo pomoči staršev pri šolanju. Starši, ki so bili nekvalificirani in so slabo obvladali jezik so težko nudili pomoč otroku pri domačih nalogah in drugih učnih vsebinah. Vendar v pogovorih s sogovorniki ne občutim, da bi svoje starše zaznavali kot manjvredne v primerjavi s straši večinskega naroda.

Sogovornica, ki ima kvalificiranega očeta izraža njegovo nezadovoljstvo z učnim načrtom, ki vključuje le kulturo večinskega naroda in posledično zanemarja manjšinsko kulturo. Omenjeno nakazuje tudi na zanimanje očeta za šolo.

5.2.5 Kakšne izkušnje imajo s predsodki, stereotipi in diskriminacijo zaradi narodnostne pripadnosti?

Vsi sogovorniki so omenjali diskriminatorne prakse, ki so jih občutili na lastni koži ali pri drugih pripadnikih albanskega naroda. Vendar predsodke in diskriminacijo opisujejo kot nekaj kar je za pripadnike etničnih manjšin s strani večinskega naroda v Sloveniji običajno. Albanski narod poniževalno označimo za »Šiptarje« ali »Šipce«, pripadnike drugih republik nekdanje Jugoslavije pa za »Čefurje«.

Sogovorniki so se z neenako obravnavo srečevali predvsem na šolskem področju, tako s strani sošolcev, ki so jih pogosto zbadali kot tudi učiteljev, kateri so določali teste na dan Bajrama in

včasih starše albanske narodnosti smatrali za manjvredne v primerjavi s starši večinskega naroda. Sogovorci so se na predsodke, stereotype in diskriminacijo različno odzivali, nekateri so se branili sami, drugi s sorojeni, učitelji ali celo z ravnateljem.

5.2.6 Kako pomembna je narodnost partnerja in prijateljev?

Vsi sogovorci imajo razvejano socialno mrežo in niso pozorni na narodnostno pripadnost svojih prijateljev, četudi ženski sogovorki omenjata, da se s prijatelji iste narodnosti ali iste vere lažje sporazumevata zaradi podobnih navad in običajev. Le sogovorec, ki je rojen v Makedoniji ne želi imeti prijatelja Albanca, ki izvira iz Kosova, saj ima z njimi slabe izkušnje. Slednji je glede narodnosti kot kriterija za izbiro partnerke najbolj odločen in strikten, saj načrtuje poroko z Albanko iz Makedonije, medtem pa druge možnosti izključi.

Iz odgovorov ženskih sogovork glede narodnosti bodočega partnerja razberem neodločnost in obenem tudi strah. Želita si svobodne izbire, četudi imata pomisleke glede partnerjev druge narodnosti, predvsem zaradi različnih tradicij. Medtem pa njuni starši težijo k partnerju iste narodnosti. Posledično sta razdvojeni, na težnjo po ohranjanju albanske kulture in na svobodno izbiro partnerja, ne glede na narodnost.

Izjema je le mati sogovorca iz Kosova, ki mu dopušča svobodno odločitev pri izbiri partnerke, morda zato, ker je moški, mu je umrl oče in mu mati dopušča več svobode ali ker je uspešno asimiliriral v družbo v Sloveniji.

5.2.7 Na kakšen način konstruirajo in ohranjajo etnično in religiozno identiteto?

Vsi sogovorci so se na vprašanje o etnični pripadnosti opredelili za Albance, nekateri dodajo tudi državo v kateri so rojeni ali od kod izvirajo njihove korenine. Etnično identiteto ohranjajo z obiski in stiki na Kosovu in v Makedoniji.

Iz nekaterih odgovorov lahko sklepam na neskladje med zahtevami družine in običaji, ki so značilni za okolje v katerem živijo in obenem zaznavam tudi združevanje tako albanske kot tudi slovenske kulture oziroma sledenje trendom, ki so običajni v novi državi. Izjema je le sogovorec 3, ki striktno sledi tradiciji albanske družbe, se enkrat tedensko udeležuje molitve

in spoštuje vse verskih zapovedi. Ostali sogovorci spoštujejo le nekatere verske zapovedi, vendar v manjši meri kot omenjeni sogovorec.

Moški intervjuvanec iz Kosova omenja tudi pretiravanja islamske vere, medtem ko drugi intervjuvanci glede vere nimajo pripomb, predvsem se veliko sklicujejo na napisano v Koranu, sploh glede pokritosti žensk in posta med Ramadanom.

5.2.8 Kako doživljajo svoje možnosti za uspeh kot Albanci v Sloveniji in kakšni so njihovi načrti za prihodnost?

Ugotavljam, da sogovorci v prihodnosti ne izključujejo možnosti delovnega ustvarjanja v tujini, medtem ko glede vrnitve na Kosovo ali v Makedonijo prihaja do razlik med sogovorkama rojenima v Sloveniji in intervjuvanema, ki sta rojena na Kosovu in v Makedoniji. Prvi izključujeta možnost remigracije v državo, od koder so migrirali njihovi starši, druga dva pa omenjata možnost morebitne vrnitve na Kosovo, vendar šele po upokojitvi.

V primeru slabih pogojev življenja v Sloveniji bodo sogovorci svojo priložnost iskali v tujini. Iz izkušenj sodeč smatram, da so otroci priseljenci iz najrazličnejših razlogov pogosto izločeni iz določenih poklicev, visokih položajev in funkcij. Eden izmed markatnih faktorjev, ki zaznamuje življenja albanskih priseljencev v Sloveniji so zagotovo tudi njihova imena in priimki, ki lahko nakazujejo na albansko narodnost.

Na slabše zaposlitvene možnosti omenjenih sicer opozarja le ena sogovorka, ki kot luksuzno delo smatra delo na banki in pošti. Slednje po njenem mnenju ne doseže oseb albanske narodnosti, za njih naj bi bila rezervirana mesta v tovarnah in trgovinah.

6 ANALIZA INTERVJUJEV

V tem delu bom predstavila vsak intervju posebej in izpostavila ključne izseke pogovorov s sogovorniki ter jih dopolnila z mojim razmišljanjem o njih samih. Na koncu posamezne analize sem oblikovala sintezo ključnih podatkov o intervjuvancu, v kateri so zajeta za diplomsko nalogo relevantna področja.

6.1 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 1

Spol: M

Starost v času intervjuja: 24

Starost v času migracije iz Kosova: 15

Rojen je na Kosovu in izhaja iz tradicionalne albanske družine z veliko otrok, saj ima kar 5 sorojencev. Z intervjuvancem imava nekaj skupnih prijateljev, posledično sva se nekajkrat videla že pred intervjujem. Prijatelji so ga opisovali kot neverjetno prijaznega človeka, kar po intervjuju lahko potrdim. V njegovi družbi sem se počutila sproščeno, nekoliko neprijetno mi je bilo govoriti edino o odnosu do vojnih dogodkov, katere je leta 1998 doživel in o očetu, ko mi je povedal, da mu je dve leti nazaj umrl. Za smrt očeta mi je povedal šele nekje na polovici pogovora.

L: V katerem jeziku se pogovarjaš z mamo in očetom? pa z atijem pogovarjate? Kako se doma pogovarjate.

Am, z mami. Oči je umru. Am 2011.

V Slovenijo je migriral s še štirimi sorojenci in materjo, za katero sem imela že od začetka zgodbe občutek, da je preživljala hude čase, saj je dolgo časa sama vzgajala 6 otrok.

L: Kako pa je bilo mami, ker je mogla sama skrbeti za vas?

»Hudo je blo. Ne vem, niti se ne spomnm, pa k si otrok kaj veš, sam da igraš neki. Ampak če bi dons začela kej govort bi začela jokat kok je trpela pa kok je mela težave. A veš zdaj pa računim, da je en bolan, pa da greš na eno drugo mesto, 4ckilometre peš k zdravniku pa čakašna avtobus.«

L: Ali je starejša sestra tudi kaj skrbela za vas in pomagala mami?

»Ja. Ona je pomagala mtki za čisit, pospravlat pa use za ns, da zrastemo.«

Urejanje dokumentacije za prihod matere in otrok je precej dolgo trajal, kasneje jim je vendarle uspelo urediti vse potrebno in se pridružiti očetu v Sloveniji.

»Na Brniku so naš čudno gledal, usi turistične vize, k smo mel enosmerno karto. (...) Ko smo pršli sm (v Slovenijo, op.) mi je blo ušeč. (...) Avto smo dal stricu, kravo smo dal kot darilo bratu od mami, use stvari smo zrihtal. Nismo pa vedl a bomo ostal al ne.

V njegovih besedah prepoznam problematiko migrantov v Sloveniji, ki pridejo in tukaj živijo brez dokumentov in v nevednosti, kdaj bodo morali nazaj v svojo domovino. Zato me je zanimalo, kako ima danes urejeno z dokumenti in kakšne pravice ima v Sloveniji.

L: Ali imaš slovensko državljanstvo?

Ne, kosovsko. S stalno vizo v Sloveniji. Zato k sm reku, da sm ponosn Albanc pa ne bom vzel slovensko državljanstvo. Sm ponosn na svoj narod, Slovenci so mi dal pravice, to mam dost, sm s tem zadovoljn. K če bi hotu po tanovem slo državljanstvo bi se mogu kosovskemu odpovedat. Tega pa nočem.

L: Kakšne so potem tvoje pravice v Sloveniji?

»Lahko normalno živiš pa delaš, edino v tujini ne morš delat. Za Nemčijo sem mel enomesečno vizo. Za Belgijo pa rabiš slovensko državljanstvo. Mam vse pravice, samo volt ne morm. Tega pa itk tut nočem.«

Ko sem se peljala domov iz intervjuja sem razmišljala, ali je intervjuvanec med pogovorom kdaj rekel, da česa noče.

Po prepisu intervjuja sem pregledala ali se beseda nočem pojavlja in na katerih mestih. Zasedila sem jo le v povezavi z državljanstvom in pripovedovanjem o vojni v šoli.

»K če bi hotu po tanovem slo državljanstvo bi se mogu kosovskemu odpovedat. Tega pa nočem. Mam vse pravice, samo volt ne morm. Tega pa itk tut nočem. (...) Jz nočem se spomnt na stvari iz vojne. Nočem jz tega.

Priseljenci se morajo pogosto, kadar želijo pridobiti državljanstvo nove države odreči tistemu, ki ga imajo od prej. Vendar jih pogosto na državljanstvo veže obilica takšnih in drugačnih spominov, katerih večinski narod v Sloveniji ne razume in se nemalokrat vede asimilacijsko, češ kaj tem priseljencem ni jasno, da se ne odpovejo svojemu državljanstvu.

Po smrti očeta je prekinil šolanje in materialno začel pomagati mami.

L: Kdaj si pa šolo pustil?

»2011, k je umru fotr. Jz sm rabu takrt več dnarja, da sm pomagam mami preživet.

Ko pogovor nanese na šolo me je zanimalo, kako se je v šoli počutil, saj je ob vključitvi razumel le nekaj osnovnih slovenskih besed. V spominu so mi najbolj ostali naslednji vtisi iz šole, ki nakazujejo na nefleksibilnost učiteljev.

»Si šu tam ko en drevo pa si se usedu, a veš. Pa si poslušaj kaj so ti dal. (...) Profesor pri informatiki ni maral z mano govorit še po anglešk, pa profesor pazi je znau sam anglešk. Pa jz nism znau kaj delajo tam na računalniku, pojma nism mel o računalništvu, k smo na Kosovu učil nekaj osnovnega. Tle pa je blo vse povezano z internetom pa so učil nekaj ogromnega k jz pojma nism mel, nism se znajdu. Pa na konc še računalnik na slovenskem jeziku, kaj boš... pol pa.. aaaa.. začnem, kaj da delam. Pol pa čekiram kaj za kosovo, ker nism znal kaj da delam. K jz sm pogledu pr kolegu pol sm ga pa pustu na miru, sm reku kaj bom njega. Pol je pa pršu profesor pa po anglešk mi reku, da bi napisu neki o vojni pa tko. A veš, namest, da bi mi pomagau, da bi me nauču kaj drugi delajo.«

L: Kaj si pa delal potem v šoli?

»Nč. Si bil tm k en drevo. Pa si gledu.. u luft.«

Pouk mu je prilagodila le učiteljica za geografijo in iz njegovega odgovora sklepam, da ni bilo v navadi, da bi imel odlične ocene.

» Pr geografiji, jz sm meu najmanše težave, k je bla taka uredu profesorca. Jz sm mel, ne morš vrjet, vedno 5. Je razlagala eno stvar po slovensk pol pa še po anglešk.«

Kljub temu, da je priseljeneec albanske narodnosti v Sloveniji svojega položaja ne zaznava kot manjvrednega v primerjavi z položajem večinskega naroda.

»Pomoje, da sm dobesedno še na boljšem položaju, kot so eni, eni.. (...)Ker mam v glavi, kje so meje. Kolk zaslužm in kolk lahko zapravm. (...) Zato pa bolj spoštujem in varčujem. Mogoče sm vidu svet drugač kot drugi. (...) Če bi pa skakal gor pa dol, če bi meli tak živlene kot sm ga mel jz do zdj, drugač bi spotšovali te stvari k majo.

Ocenim, da sogovorec dobro pozna albansko kulturo, veliko ve o tradiciji in zgodovini, vendar ne živi striktno s pravili, ki jih zahteva muslimanska vera. Ko ga vprašam o sledenju albanski kulturi mi odgovori:

»Sj veš zdj ta Evropa... Da bi narediu ene stvari k jih dela tvoj narod bi zgedal mal čudn. (...) A veš, mi pač spoštujemo praznik, ampak ne čist. Sm musliman pa pijem, k ne bi smel pa bi mogu zdj met Ramadana, k ne bi smeli jest.

O diskriminatornih praksah neposredno ne govori, omeni le nekaj zbadljivk, katerih je bil deležen v šoli. Veliko bolj ga je prizadelo, ko so mu omenjali vojne dogodke s Srbi in ga provocirali, da Kosovo pripada Srbiji.

»Men je bla žalitev, da je en Srb, da ti reče Kosovo Srbija. Mrš u pičku materinu, ti ne veš, kako je.. Tle (v Sloveniji, op.) si se rodiu pa si uživu. Ne morš mi rečt ene svinarije kaj je blo dol.«

6.1.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanca 1

- je ponosen Albanec s kosovskim državljanstvom, kateremu se ne želi odreči;
- v družini ohranjajo nekatere tradicije albanske kulture kot so jezik, prepoved uživanja svinjine, tradicionalna hrana;
- kot priseljensec albanske narodnosti v Sloveniji ne zaznava manjvrednosti v primerjavi z večinskim narodom;
- nerazumevanje slovenskega jezika v šoli v Sloveniji smatra kot ključno težavo neuspeha;
- ima narodnostno raznoliko socialno mrežo, ki mu veliko pomeni;
- pripadnost albanski narodnosti ni pomemben kriterij pri izbiri partnerke;
- po smrti očeta čuti odgovornost pri materialni pomoči materi in prevzema vlogo očeta;
- zaveda se, da bi moral končati šolo, obenem si želi tudi v Ameriko, kjer so boljši pogoji;
- najbolj ga je prizadelo, da so ga tukaj rojeni Srbi provocirali »Kosovo je Srbija«;
- ne zagovarja teze, da je moški glava družina, prav nasprotno meni, da je ženski nujno dati pravice in svobodo;
- v šoli so imeli učitelji do njega nižja pričakovanja;
- ni zaključil srednje šole in je trenutno zaposlen za določen čas;
- slovenščino se je učil s pomočjo angleškega jezika in preko prijateljev, ki so bili zelo strpni.

6.2 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 2

Spol: Ž

Starost v času intervjuja: 22

Rojena v Sloveniji

Zadnje leto zaradi študija in športa živi v [mesto na Kosovu], vendar v prihodnosti ne želi ostati na Kosovu.

»Najprej sm tle igrala pol so pa tm reprezentanca Kosova rabl eno igralko, pa sm rekla zakaj pa ne bi jz za njih igrala. Zdj sm tm dejansko državna prvakinja, sm ful uspehov nardila.«

Njen oče je migriral v Slovenijo po končani fakulteti, kot eden izmed boljših študentov, kar nakazuje na netradicionalno migracijo iz Kosova. Namreč v večini v Slovenijo prihajajo nekvalificirani moški. Tudi njene matere ne morem označiti za tradicionalno žensko albanske kulture.

»Mami tut dela, mami pa ati sta se spoznala na faksu. Mami je bla iz [mesto na Kosovu], mestno dekle, športnica, ni da ni. (...) Mami je bla dobra učenka, ona je bla v gimnastiki ful dobra. Tut njena starša sta bla izobražena.

Svoj narod opiše kot potlačen, nepatriotski, vendar odprt in gostoljuben.

»Eni nimajo pa prideš k njim pa evo... Dušo bi ti dou.«

Kot otrok dobro kvalificiranih staršev, na katere je bila vedno ponosna v šoli ni zaznala, da bi imeli učitelji do nje nižja pričakovanja kot do učencev večinskega naoda.

L: Kako so te obravnavale učiteljice v šoli? So imele do tebe enaka pričakovanja kot do drugih?

»Moj mišlene je tak, moj ati je gospod k ga pogledaš, on je u kravatah, vav uno, midva s tamavmu sva bla ponosna. In čist drgač gledajo njega k pride u šolo, pa k je resn človk pa ga ne gledajo k da je Albanc. Ampak ga gledajo ok, tale ma pa eno pozicijo, z njegovimi otroci se pa mi ne mormo ane. Če pa pride en Albanc al pa ena mami k ne zna neki slovensk, k komi govori, k se ni naučila. Pa k reče joj ne vi moji hčerki, jo navjo uzel tok resno.

Doma ohranjajo albanski jezik, čeprav starša tekoče govorita slovensko.

»Evo mami ma edino napako to, da mal predloge mal meša. Ati pa perfektno use govori. Mogoče ma mal smešn naglas.«

Sogovorka namerava z otroci ohranjati albanski jezik in tradicije in jih naučiti tudi slovenski jezik ter običaje slovenske kulture,

L: Kako nameravaš vzgajati svoje otroke? Katere tradicije boš prenesla na njih?

»Jz bi to tut na otroke prenesla, da poznajo tut te stvari kot so božič. Da bojo poznal če bomo tle živel. In pa naučila bi jih albansk govort. Z njimi bi govorila albansk, če bi šli na Kosovo, da bojo znal govort. Da ne bi bla jz tista mater, k svojih otrok ne nauči maternega jezika. Mene bi blo sram, da moj otrok ne bi znau govort albansk.«

Pri pogovoru o islamski veri izrazi svoj odnos do vere in velikokrat omeni Koran.

»V Koranu ne piše, da se morjo čist zakrit. Pač nej bi se zakrile te dele k privlačjo moške. (...) Jz zdj nam hvala islamske vere, k niti nism verna. Sam lej Koran se nikol ni spremenu, sveto pismo se pa je. Pa so menjal liste notr. Koran kokr je biu je tut ostov. (...) Tut tko je, da un lahk posti, da ne ogroža svojga zdravja. Če recmo skp pade, ni priporočeno, ni obvezno. U Koranu tut tko piše.«

Spominja se tudi diskriminacije v šoli in pojasni, kako se je odzvala.

»V osnovni šoli se spomnm, da me je en sošolc skoz zajebavu šiptarka, šiptarka, šiptarka, sam jz sm bla tak karaktr.. Športnica, sm bla ful odločna in sm se enkrat ful stepla z nemu. (...)Itk da je to laž, če rečš, da te ne przadane. Itk da te przadane, če ti en reče, kva je šiptarka ena. Sam lej usta nobenmu ne morš zapret, skoz bo folk neki govoru.«

Po njenem mnenju so Albanci v Sloveniji diskriminirani, ker se ne znajo primerno obnašati v večinski družbi. Obenem opozori tudi na hitrost posploševanja vseh pripadnikov istega naroda, v primeru negativnih izkušenj z enim posameznikom.

»Eni Albanci k pridejo v Slovenijo se ne znajo obnašat, recmo te k pridejo delat v gradnjo. (...)Da če pridejo v diskoteko, da ne morjo oni k so 40 stari zafrkavat eno 16 letnico. (...) Sam a veš kako je pr njih. Ceu živlene na eni vasi, tmle njivo neki obdeluje, on ne ve kaj in kako in on zdj pride v razvito državo, k vid stvari k jih u živlenu ni vidu. (...) Ne da so Albanci pa da jih jz zagovarjam, sam smiljo se mi. K ne vejo pa ne znajo in pol delajo gluposti in ma folk takoj ene predsodke. A veš toj tko, če spoznaš enga Albanca pa ti ne sede pol ti tut noben ne bo več sedu.«

6.2.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanke 2

- izhaja iz družine kvalificiranega očeta, ki je v Slovenijo migriral po končani fakulteti na Kosovu;
- s starši ohranja albanski jezik, kljub temu, da le-ta tekoče govorita slovensko;
- slovenščino se je naučila še pred vstopom v šolo, predvsem od drugih otrok;
- pri iskanju partnerja bo najverjetneje upoštevala željo staršev po partnerju albanske narodnosti;
- ne želi živeti na Kosovu, ne glede na to, da trenutno tam študira in se ukvarja s športom;
- je ambiciozna glede svoje prihodnosti, želi zaposliti ljudi na Kosovu, ki bi delali zanjo;
- na naslednjo generacijo bo prenesla albanski jezik in tradicijo in jih seznanila tudi s slovenskim jezikom ter običaji, če bo le živela v Sloveniji;
- je reprezentantka Kosova in državna prvakinja v športu s katerim se ukvarja;
- kot mlajša deklica se je včasih sramovala albanskega jezika, vendar danes s tem nima več težav;
- v šoli ni zaznala, da bi imeli učitelji do nje nižja pričakovanja kot do otrok večinskega naroda;
- v primerih diskriminacije se je uspešno postavila zase, za svojo sestro in druge pripadnike albanske narodnosti;
- verske zapovedi muslimanske vere označi kot dobre, vendar vseh ne upošteva.

6.3 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 3

Spol: M

Starost v času izvajanja intervjuja: 24

Starost v času migracije iz Makedonije: 13

Iz rodne Makedonije je v Slovenijo prišel leta 2001 in se vključil v 7. razred osnovne šole. Oče je v Slovenijo migriral že veliko prej, saj je imel v Sloveniji podjetje. Vse do vključitve v šoli v Makedoniji je pogosto obiskoval očeta v Sloveniji in se s prijatelji učil slovensko. Narodnostno se opredeli za Albanca, vendar iz Makedonije. V šoli so mu po njegovem

mnenju pomagali po najboljših močeh, v prvem letu vključitve je učiteljica zanj prilagodila tudi kriterije znanja. Znal je srbohrvaško, kar mu je pomagalo pri vključevanju.

»To ne vem a sm meu (prilagoditve), lej na najboljši način so mi pomagal. Use sm meu isto k ostali, sam če kej nism razumu sm pa lahk vprašu.«

L: Kako se je obnašala učiteljica do tebe na začetku, ko si se vključil v šolo?

»Vedla je da je men bol težko, kje je mal popustila na začetku... prvo leto.«

L: Ali ti je srbohrvaščina pomagala pri vključitvi v šolo?

»Ja vrjetn mi je to pomagal (da je znal srbo-hrvaško, op.).«

Tekom pogovora pogosto opozori na razlike med spoloma, kar je razvidno iz naslednjih izsekov pogovora.

»Ja, valda (da je moški večvreden, op.). Dokler ne dobimo sina delamo otroke. (...) One (ženske, op.) same vejo že od mejhnga kaj lahk pa kaj ne.

L: Pri čem je vse oče glavni v družini?

»Oče ima glavno besedo pri vsaki stvari: Tko k bo on reku, tko pa bo. Tko k pravjo, da je lev kralj živali tko je tut to, da je oče glava družine.«

Svojo bodočo ženo bo zaposlil v podjetju, ki ga bo prevzel od očeta. Ne bo ji dovolil, da se zaposli kje drugje, da ne bi srečevala drugih ljudi. Strogo stremi k poroki z žensko albanske narodnosti iz Makedonije.

»Ne smem met druge vere (partnerko, op.). No, ne smem se poročit, drgač pa tko če mam eno punco to ni panike. Tle se ne bom poroču, poroču se bom z eno iz dol pa tm (v Makedoniji, op.). Dol si jo bom iskov pa jo bom sm prpelu. (...)Jz se ne bi poroču z bosanko tut če je ista vera. (...) Sam če maš bosanko te kšni drugač gledajo. Gledajo te drgač. K delaš napake, to drugač gledaš nanga. K da si kršu pravila. Nisi več tist, da te gledajo k normalnga človeka.«

Za ključne značilnosti muslimanske vere označi prepoved uživanja svinjine in alkohola, post in enkrat v življenju tudi Meka. Religiozno identiteto ohranja z molitvami vsak petek in spoštuje vsa verska pravila.

»Ob petkih hodm molt. To mi je ostal od mejhna. To je avtomatsko vera. (...)Jz use postim, jz se držim vseh verskih pravil kar je treba. Jz sm zele delu pa postiu pa je blo 40 stopinj. 30 dni sm postiu, nč ne jedu ne piu (ko ni dovoljeno, op.).«

Ko se pogovarjava o socialni mreži mi pove, da ne želi imeti prijateljev albanske narodnosti iz Kosova.

L: Katere narodnosti so tvoji prijatelji?

»Prjatle te k mam, so mi najbliži Slovenci. Nimam nobenga svoje narodnosti, mejbi tko bolj sam znanci. Men ni pomembn kva je kdo, važn da se razumem. Razn z Albanci iz Kosova.

L: Če prav razumem ne bi imel prijatelja Albanca iz Kosova? Zakaj?

»Ne, to bi meu prjatla (iz Kosova, op.). Bi ga pozdravu sam ne bi se pa z njemu družu. Tko dost zajebejo te. Tut fotr ma slabe izkušne z Albanci iz Kosova.«

V prihodnosti namerava prevzeti podjetje od očeta ali delati kje v tujini. Po upokojitvi morda načrtuje vrnitev v Makedonijo.

»L: Kje se nameravaš zaposliti?

»Vodu bom naprej firmo od očeta.«

L: Kje boš čez 10 let? Se boš vrnil v Makedonijo?

»Ne vem še kje bom. Mogoče bom tut v Avtriji pol delu al pa kej. Pa k bom 50 al pa 60 str bom šou mogoče nazaj v Makedonijo.«Pa k bom 50 al pa 60 bom šou mogoče nazaj v Makedonijo.«

6.3.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanca 3

- v šoli v Sloveniji ni imel omembe vrednih težav, saj si je lahko pri vključevanju pomagal s srbohrvaščino, obenem je v večji meri obvladal tudi slovensko;
- slovenščino se je naučil s prijatelji, ko je obiskoval očeta v Sloveniji;
- spoštuje vse verske zapovedi muslimanske vere;
- opredeli se za Albanca iz Makedonije;
- z Albanci iz Kosova ne želi imeti opravka, saj jih smatra za nezanesljive, z njimi ima namreč slabe izkušnje;
- prepričan je v večvrednost moškega, kar bo upošteval tudi v svojem odnosu z bodočo partnerko;
- kriterij narodnosti pri izbiri prijateljev ne upošteva;
- kriterij narodnosti striktno upošteva pri izbiri bodoče partnerke, katero bo iskal med pripadnicami albanskega naroda v Makedoniji;
- zaključuje fakulteto v Ljubljani;

- izhaja iz tradicionalne albanske družine, kjer je moški večvreden in ženska nima svojih dohodkov;
- s starši ohranja albanski jezik, z drugimi komunicira slovensko;
- v času upokojitve se bo morda vrnil v Makedonijo;
- v prihodnosti bo prevzel podjetje od očeta, vendar ne izključuje možnosti odhoda v tujino.

6.4 ANALIZA ODGOVOROV INTERVJUJA 4

Spol: Ž

Starost v času izvajanja intervjuja: 20

Rojena v Sloveniji

Sogovorka je kot najstarejši otrok rojena v družini s še dvema bratoma. Njen oče je po končani srednji šoli migriral v Slovenijo, kjer je spoznal svojo sedanjo ženo, ki je bila na obisku pri svoji sestri, torej ni šlo za dogovorjeno poroko. Svojo družino ocenjuje kot ne zelo verno.

»Mi upoštevamo praznike, nismo pa neki zdj verni, tko da bi hodil vsak tedn u džamijo. Nikol nism bla (na molitvi, op.). Men je kr nerodn. Nerodn mi je k rečm, da nism bla. Nismo hodil nikol v džamijo, tut na Kosovu, k da ne bi blo časa. Kokr te vzgojijo.«

Diskriminacije nikoli ni bila deležna, saj se je znala postaviti zase. Pokaže, da je tetovirana in pojasni, da to ni značilno za albansko družbo.

»Jz sm tetovirana. Pr muslimanih je kao, da kva se boš tetoviru, da je to greh pa tko.«

S starši ohranja albanski jezik, medtem ko s sorojenci govori slovenščino, ki jo bolj obvlada kot materni jezik. Tudi s svojimi otroki bi govorila albansko, obenem pa bi jih naučila tudi slovensko.

»Men je lažje slovensk govort. Mi (s sorojencema op.) se med sabo malkrat pogovarjamo po albansk. Tko se sam z mami pa atijm. (...) Sj je lepo, da znaš albansk, da znaš svoj jezik. (...) Znam jz govort, sam učasihkšna beseda, jo ne vem.«

L: Zakaj s starši ohranjate albanščino?

»Oni (starši, op.) hočjo zarad ns govort albansk, da ne bi pozabil.«

Ima kulturno pestro socialno mrežo, njena najboljša prijateljica pa je po narodnosti Bosanka.

»Najboljša frendica je pa Bosanka, spet se jz z njo najbolj ujemam, k mi k smo muslimani mamo iste fore.«

Ko pogovor nanese na kriterij narodnosti pri izbiri partnerja mi pove svoje dosedanje izkušnje. Opazim negotovost in zmedenost med lastnimi željami in željami oziroma zahtevami staršev.

L: Ali si imela kdaj fanta k ni bil Albanec?

»Ja, sm mela tipa k ni biu Albanc. A veš mene je tega kr tko mau strah, tko ne vem. Res ne vem. To pa ti sploh ne bi znala tko povedat res. Po en stran ne vem, po en stran tko ne vem. Po en stran bi mela druge vere po drugi strani pa ne vem kako bi odreagirala. Sj itk zase, sj je moj lajf. K eni majo pa prou k rečejo, če maš drugo vero tipa, da so pol ful problemi zarad praznikov.«

L: Kaj pa starši mislijo o narodnosti partnerja?

»Oni (starši, op.) bi raj vidl, da mam jz svoje vere, najraj bi vidl da bi biu prou Albanc.«

Imela je tudi partnerja albanske narodnosti, vendar se ni izšlo, saj jo je preveč omejeval, česar iz vzgoje ni vajena.

»Ja, mela sm enkrat (Albanca, op). Dva mesca sam tko no, ne govor. To je blo pa tko preveč ljubosumja. Jz sm pa taka, jz nism navajena, tko da edn name prtiska. K men, kako nej rečm use pustijo (starši, op.), nism tipična Albanka k bi mogla use vprašat. Mene dvejst let noben ni komandiru pol pa da me bo tm en tip. Čaki, kdo pa si ti, da me boš komandiru. (...) Jz tega ne bi trpela (da je moški glavni, op.). K kšne rečejo, men pa to dela. Ja sj si si sama kriva, zakaj mu pa pustiš. (...) Doma nimam tega, da je fotrglavn.

Predvsem zaradi zmedenosti med svojimi željami in med starši si želi, da bi vsi pripadali isti veri.

»Men je to tko, ne vem. Ne vem, jz bi res rada, da smo usi iste vere.«

Iz odgovorov na vprašanja glede možnosti za uspeh pripadnikov albanske narodnosti v Sloveniji je moč opaziti občutke manjvrednosti.

L: Kakšne možnosti za uspeh imajo Albanci v Sloveniji?

»Ne vem, je možn, da mam mi k nismo Slovenci mn možnosti. Ja, a veš sj ne najdeš Albanca, da bi delou na pošti, pa u banki pa tko. Bl delajo v trgovini pa tovarnah.

Zanimivo je, da delo na banki oziroma pošti označi kot neko luksuzno delo in Albancem pripiše zaposlitve v trgovinah in tovarnah, kar bi sklepajoč iz povedanega sprejela tudi sama. Šele v primeru, da bi zaslužila manj kot znesek, ki ga omenja bi boljšo prihodnost iskala kje zunaj Slovenije.

L: Kakšni so pogoji, da v prihodnosti ostaneš v Sloveniji?

»Če bom najdla tipa pa da mava dost dnarja. Jz bi se sprjaznla, če bi delala za 700 eurov. Če pa ne bi najdla šihta bi pa šla km drugm.

6.4.1 Sinteza ključnih podatkov intervjuvanke 4

- s starši ohranja albanski jezik, medtem ko z vsemi drugimi govori slovenščino, ki jo tudi bolj obvlada;
- v šoli so jo učitelji obravnavali kot enakovredno učencem večinskega naroda predvsem zato, ker je rojena v Sloveniji;
- slovenščino se je naučila že v vrtcu predvsem preko igre z otroki;
- živeti namerava v Sloveniji, če bodo zadoščeni osnovni pogoji za življenje;
- v družini ne delajo razlik med sorojenci ženskega in moškega spola;
- še vedno je dijakinja, ki je trenutno zaposlena preko študentskega servisa;
- ena izmed želja je tudi ta, da bi bili vsi pripadniki iste vere;
- je tetovirana in se zaznava kot ne pretirano verno pripadnico albanske narodnosti;
- svoje narodnosti se nikoli ni sramovala, prav nasprotno, nanjo je bila ponosna;
- diskriminacije na svoji koži ni občutila;
- pri izbiri socialne mreže ni pozorna na narodnost, vendar se najboljše razume s prijateljico, ki je Bosanka, saj sta imeli podobno vzgojo;
- ne želi si živeti na Kosovu;
- ima negativne izkušnje s partnerjem albanske narodnosti;
- imela bi tudi partnerja druge narodnosti, vendar ne ve ali bi z njim lahko znašla.

6.5 PODOBNOSTI IN RAZLIKE MED INTERVJUVANCEMA IN INTERVJUVANKAMA?

Vse dokler nisem začela iskati stičnih točk med intervjuvanci se mi je zdelo, da so si med seboj zelo različni. Vendar zgodilo se je prav nasprotno, našla sem kar znaten skupek podobnosti med njimi. Izpostavila sem vsem sogovorcem skupne značilnosti, skupne značilnosti sogovork ženskega spola, ki sta bili rojeni v Sloveniji in podobnosti med sogovorcema iz Kosova in Makedonije.

6.5.1 Kaj je skupno vsem intervjuvancem?

- s starši komunicirajo v albanskem jeziku;
- se opredelijo za Albance;
- so zaznali predsodke in diskriminacijo do pripadnikov albanske narodnosti (ne nujno na svoji koži);
- ne jedo svinjine;
- poznajo albanske tradicije (poroke, pokritost, prazniki ipd.);
- obiskujejo domovino matičnega naroda;
- vsaj eden od staršev je skrbel za šolske obveznosti svojega otroka (govorilne ure, roditeljski sestanki);
- večino časa govorijo slovensko;
- socialno mrežo oblikujejo ne glede na narodnostno pripadnost;
- matere slabše obvladajo jezik kot očetje;
- so čisti Albanci (nihče od sogovorcev ni iz narodnostno mešanega zakona);
- ocenjujejo, da dobro obvladajo albanščino;
- dobro obvladajo slovensko (le pri sogovorniku 1 je opazen naglas);
- slovenščino so se naučili večinoma od prijateljev;
- nihče ne izpostavi, da bi bile njihove matere ali sorojenke pokrite;
- vsi očetje so zaposleni (intervjuvancu 1 je oče umrl leta 2011, obravnavam podatke pred smrtjo);
- trdijo, da se jim vizualno ne da določiti pripadnosti albanski narodnosti;
- pri vseh očetih je šlo za ekonomske migracije;
- večinoma prepoznavajo pripadnike albanske narodnosti (predvsem vizualno);
- imajo vsaj enega sorojenca;
- v šolah, ki so jih obiskovali je bilo malo ali nič priseljencev albanske narodnosti.

Ključne razlike med sogovorci:

- **sogovorec 3** striktno spoštuje verske zakone;
- **intervjuvancu 1** ni pomembna narodnostna pripadnost svoje bodoče partnerke;
- **sogovorka 2** ne izpostavlja razlike med Albanci iz Kosova, Makedonije ali Albanije, saj jih smatra za en narod;

- **sogovorec 3** zagovarja večvrednost moškega;
- **intervjuvanec 1** izpostavi slab šolski uspeh;
- **edinosogovorka 4** ni izkusila diskriminacije na lastni koži;
- le **sogovorka 2** izhaja iz družine kvalificiranega očeta;
- samo pri starših **intervjuvanca 1** je šlo za dogovorjeno poroko;
- **sogovorki 2 in 4** implicitno izrazita manjvrednost pripadnikov albanske narodnosti v Sloveniji.

6.5.2 Kaj je značilno le za sogovorki, ki sta rojeni v sloveniji?

- v šoli imajo do njiju enaka pričakovanja kot do učencev večinskega naroda;
- ob vstopu v šolo sta že dobro obvladali slovenski jezik;
- v šoli nikoli nista predstavili albanske kulture, jezika ali tradicij;
- si ne zamišljata, da bi se morali poročiti zaradi dogovorjene poroke;
- glede narodnosti partnerja sta še neodločeni;
- stari stremijo k partnerju iste narodnosti;
- prijatelji iste narodnosti ju lahko boljše razumejo;
- ne razmišljata oziroma si v prihodnosti ne želita živeti na Kosovu;
- bolj obvladata slovenščino;
- s sorojenci govorita v večini slovensko;
- v šoli sta se znali postaviti zase, kar je dobro vplivalo na diskriminatorne prakse;
- implicitno izrazita manjvrednost priseljencev albanske narodnosti v Sloveniji v primerjavi z večinskim narodom.

6.5.3 Kaj je značilno le za sogovorca, ki sta po rojstvu migrirala v slovenijo?

- v času upokojitve ne izključujeta vrnitve v domovino matičnega naroda
- stike z matično domovino ohranjata preko interneta ali telefona;
- v šoli so imeli učitelji do njiju nižja pričakovanja kot do pripadnikov večinskega naroda;
- pri vključevanju sta imela največje težave predvsem zaradi neznanja slovenskega jezika;

- naknadno sta se vključila v šolski sistem v Sloveniji (eden v 7. razred, drugi v 1. letnik gimnazije);
- v šoli sta imela možnost predstaviti albansko kulturo, jezik in tradicije;
- zaznata razlike v šolskih sistemih v Sloveniji in na Kosovu ali v Makedoniji (v Sloveniji je večja težavnost, v domovini sta bila deležna tepeža, obenem je bilo tudi več učencev na razred ipd.);
- izpostavita težko življenje v preteklosti ;
- izhajata iz družine nekvalificiranih staršev;
- opozarjata na razlike med Albanci iz Kosova, Makedonije in Albanije.

7. KAKO MLADI ALBANSKE NARODNOSTI KONSTRUIRAJO IN KRMILJO SVOJE ŽIVLJENJE V SLOVENIJI?

Mladi albanske narodnosti se na različne načine vključujejo v večinsko družbo, četudi v veliki meri ohranjajo albansko tradicijo in jezik. Večina znotraj družine govori albanski jezik, ki ga namerava prenesti tudi na naslednjo generacijo, v pričakovanju, da bodo odgovornost za učenje slovenskega jezika prevzeli vrtci in šole v Sloveniji. Medtem pa, kot je razvidno iz raziskave Peček (2005) približno polovica učiteljev zagovarja trditev, da morajo migranti doma govoriti slovensko in svojega otroka pripraviti na šolanje v slovenskem jeziku, kar nakazuje na enega izmed mnogih razkorakov med učitelji in starši migranti.

Sodelovanje med slednjimi je pogosto oteženo predvsem materam, ki slabše od moških obvladajo slovenski jezik ali morda govorijo in razumejo le albansko. Ženske v albanski tradiciji namreč skrbijo za gospodinjstvo in vzgojo (Vullnetari, 2009). Vendar se albanska družina v Sloveniji modificira, navaja Berishaj (2004a). Vse več žensk se vključuje na trg dela.

Migranti in njihovi otroci načeloma ne kritizirajo šolskega sistema v Sloveniji. Razloge iščem predvsem v nepoznavanju svojih pravic in sprejetju »drugorazrednosti«, katero je moč opaziti pri nekaterih posameznikih albanske narodnosti. Implicitno manjvrednost nakazuje izjava ene od mojih sogovork: *»Jz sm mela profesorco za slovenščino, ona tut uči Albance slovensko. Ona je pedantna, ona je gospa in u živlenu ne bi pomisla, da bi pomagala Albancu. Ne bi si misla, da ona drži kšn tečaj...«* Medtem ko nekoliko bolj eksplicitno na problem Albancev v šoli v Sloveniji nakaže sogovorec, ki se v vključil šele v gimnaziji: *»Mi nismo poznal zakone, da bi se protožil, ne gre to tko, smo šli kaj ti dajo, u redu sprejem.«*

Otroci albanske narodnosti v šolskem sistemu v Sloveniji niso nujno neuspešni. Posledično je nemogoče trditi, da vsi otroci albanske narodnosti potrebujejo prilagoditve v šoli. Ocenjujem, da potrebujejo prilagojen učni program predvsem učenci, ki ne zmorejo parirati drugim. To so najpogosteje tisti, ki se v šolo v Sloveniji vključujejo naknadno in pri vključitvi ne obvladajo slovenskega jezika. Sicer raziskave kažejo (npr. Meewis, 1996, povzeto po: Skubic Ermenc,

2006), da se ljudje zavedamo možnosti nerazumevanja z ljudmi zaradi različnih maternih jezikov in smo v komunikaciji strpni le, če smo sogovorniku osebno naklonjeni, v nasprotnem primeru pa se za razumevanje ne trudimo dovolj (prav tam). Albancem lahko vključevanje v šolo v Sloveniji olajša morebitno znanje enega od jezikov držav nekdanje Jugoslavije, saj te jezike tako sošolci kot tudi učitelji lažje razumejo.

Pri mladih albanske narodnosti v Sloveniji je opazna želja po vključitvi v družbo, v kateri naj narodnost ne bi veljala kot kriterij izbire prijateljev. Posledično so njihove socialne mreže kulturno pestre, četudi se lažje sporazumejo s pripadniki iste vere ali narodnosti, zaradi podobnih navad in običajev. V večinsko družbo se vključujejo na različne načine in poskušajo živeti življenje kot ga živijo njihovi vrstniki drugih narodnosti. Narodnostna pripadnost prijateljev tako nima posebnega pomena. Slednja je bolj pomembna pri izbiri partnerja, saj Albanci težijo k partnerjem iste narodnosti, predvsem zaradi lažjega ohranjanja albanske tradicije.

V diplomski nalogi sem se osredotočala tudi na predsodke in diskriminatorne prakse zaradi narodnostne pripadnosti, katerih so na različnih področjih deležni tudi Albanci v Sloveniji. Kot primere predsodkov in diskriminacije pogosto navajajo otroško zbadanje. Svojega položaja sicer ne zaznavajo kot ogrožajočega, četudi ne izključujejo možnosti po iskanju svoje priložnosti v tujini kot so to storili tudi njihovi starši.

V delu sem se dotaknila nekaj področij, ki se mi zdijo pomembna za razumevanje mladih oseb albanske narodnosti v Sloveniji. S slednjimi se več ali manj vsakodnevno srečujem, saj živim v kulturno pestrem okolju. Spoznanja, do katerih sem prišla skozi diplomsko delo, mi bodo v bodoči socialno pedagoški karieri zagotovo prišla prav, saj sem si nekoliko zapolnila vrzel, ki sem jo čutila pri stikih z osebami albanske narodnosti. Znova sem lahko potrdila, kako pomembno je v naši stroki (s)poznavanje ozadja posameznika.

Upam, da bom pogled na osebe z albansko narodnostjo razširila vsem, ki se bodo kadarkoli lotili branja diplomskega dela, v prvi fazi morda vsaj tistim, meni blizu, ki so me v zadnjem času, ko sem se z delom ukvarjala vprašali, če bodo lahko po zaključku prebrali nalogo.

8. OVREDNOTENJE KVALITATIVNE RAZISKAVE

V kvalitativno raziskavo sem zajela 2 ženski albanske narodnosti, rojeni v Sloveniji in 2 moška albanske narodnosti iz Kosova in Makedonije. Intervjuvanci so se odlično odzvali in mi podali širok spekter informacij. Prav zanimivo je bilo, v kako različne smeri so se odvijali pogovori, saj je vsak sogovorec dajal poudarek različnim tematikam. Z dobljenimi rezultati sem sicer zadovoljna, četudi predstavljajo le majhen del celote mladih albanske narodnosti v Sloveniji.

Kot pomanjkljivosti empiričnega dela velja v vzorcu omeniti odsotnost intervjuvanca albanske narodnosti iz Albanije, moškega sogovorca rojenega v Sloveniji in sogovorko, ki bi bila rojena na Kosovu ali v Makedoniji. Zagotovo je prisoten pomislek tudi o tem, da so sogovorci šolo obiskovali že nekaj let nazaj, saj so se morda šole v tem času spremenile metode dela otroki, katerih materni jezik je albanščina. V vzorcu ni nobene osebe albanske narodnosti, ki ne bi spoštovala albanskih tradicij in verskih zapovedi ter nobene ženske, ki bi odkrito priznala, da bo sprejela popolno nadvlado svojega moškega in se morda tudi zakrila.

Vzorec je bila tako majhen, vendar pester, sogovorec 1 je namreč največjo težo dajal vojnim dogodkom in zgodovini Kosova ter pojasnil razlike v šolskih sistemih na Kosovu in v Sloveniji. Sogovorka 2 je bila zanimiva, ker je državna reprezentantka Kosova in študentka v [mesto na Kosovu] in hči dobro kvalificiranega očeta, ki je bil po njenih besedah eden izmed najboljših študentov fakultete na Kosovu. Sogovorec 3 me je presenetil z zelo striktnim spoštovanjem verskih zapovedi in trdnim prepričanjem o večvrednosti moškega, medtem ko se mi je zdela sogovorka 4 morda še najbolj asimilirana v večinsko družbo v Sloveniji. Ocenjujem, da so bili intervjuji polni koristnih informacij za kreiranje delne predstave o osebah albanske narodnosti v Sloveniji in boljše razumevanje le-teh.

LITERATURA

Altimari, F., Bajrami, H., Bogdanović, D., Cana, Z., Drançolli, J., Hoxha, H., Nečak, D., Nečak-Lük, A., Rahimi, S., Rizaj, S., Stanič, J., Statovci, D., Stipčević, A. (1984). *Albanci*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Babuna, A. (2000). The Albanians of Kosovo and Macedonia: Ethnic Identity Superseding religion. *Nationalities Papers*, 28(1), 67-92.

Bahovec, E., Čas, M., Domicelj, M., Hribar, N., Japelj- Pavešić, B., Jontes, B., Kastelic, L., Kranjc, S., Marjanovič- Umek, L., Požar- Matijašič, N., & Vonta, T. (1999). Kurikulum za vrtce. *Pedagoška obzorja: časopis za didaktiko in metodiko*, 14(1/2), 58-121.

Bebler, A. (2011). Kosovo kot mednarodni problem. *Teorija in praksa: družboslovna revija*, 48(2), 335-349.

Berishaj, M. (2004a). Albanci v Sloveniji: različnost percepcij. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 45, 144-159.

Berishaj, M. (2004b). *Skrita moč bese: ženske v imaginariju albanskega tradicionalizma*. Ljubljana: Založba ZRC.

Bešter, R., & Medvešek, M. (2010). Vključevanje migrantskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem. V: Bešter, R., & Medvešek, M. (ur.). *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani? : integracija državljanov treh držav v Sloveniji (s. 205-269)*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Delors, J. (1996). *Učenje: skriti zaklad : poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje, pripravljeno za UNESCO*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Dekleva, B. (2002). Nasilje, priseljenci in šola. *Didakta*, 12(66/67), 8-11.

Friehs, B. (2005). Immigrant children in Austrian schools. *Two homelands: migration studies*, 22, 9-19.

Gregorič Bon, N. (2011). Materialna življenja in potovanja ženska v Dhermiju/Drimadesu, južna Albanija. *Two homelands: migration studies*, 34, 21-34.

Hanuš, B. (2010). Jezikovne in kulturne ovire, ki vplivajo na opismenjevanje učencev priseljencev. *Sodobna pedagogika*, 61(1), 122-135.

Hočevar, A. (2001). Osnovnošolsko izobraževanje beguncev v Sloveniji. *Sodobna pedagogika*, 52(2), 142-163.

Južnič, S. (1993). *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kalčič, Špela. (2007) "Kar se zasliši od vzhoda in severa znani grozoviti krik: 'Alah, Alah!'" : transmisija vednosti o Islamu skozi presojo nacionalnih "mitozgodovin" o obdobju "turških vpadov". *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 53/54, 250–277.

Klein, W. (1986). *Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Klinar, P. (1976). *Mednarodne migracije: sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi*. Maribor: Obzorja.

Klinar, P. (2010). Interkulturno komuniciranje v šolskem prostoru. *Socialna pedagogika*, 14(2), 213-230.

Knaflič, L. (1991). Neslovenski otroci in šola: jezikovni problem otrok, ki se ne šolajo v maternem jeziku. *Vzgoja in izobraževanje: revija za teoretična in praktična vprašanja vzgojno izobraževalnega dela*, 22(2), 38-41.

Knaflič, L. (2010). Pismenost in dvojezičnost. *Sodobna pedagogika*, 61(2), 280-294.

Kogovšek-Šalomon, N., & Petkovič, B. (2007). *O diskriminaciji : priročnik za novinarke in novinarje*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Kolednik, A. (2010). Podatki raziskave PISA 2006: primerjava dosežkov dijakov priseljencev in naravnih govorcev. *Sodobna pedagogika*, 61(1), 136-154.

Komac, M. (2005). Varstvo »novih« narodnih skupnosti v Sloveniji. V: Medvešek, M., & Komac, M. (ur.). *Percepcije slovenske integracijske politike* (Zaključno poročilo). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kosovo Education Strategic Plan. (2011). Pridobljeno 15.4. 2013, s
http://www.masht.gov.net/advCms/documents/KESP_2011_2016.pdf

Kosovo- pregled stanja. (2012). Pridobljeno 23.3.2013, s
http://www.sloga.sloga-platform.org/index.php?option=com_docman&Itemid=182&lang=sl

Kržišnik-Bukić, V. (2003). *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kržišnik-Bukić, V. (2008). Narodnomanjšinsko vprašanje v Sloveniji po razpadu Jugoslavije: o družbeni upravičenosti vprašanja statusa narodnih manjšin Albancem, Bošnjakom, Črnogorcem, Hrvatom, Makedoncem in Srbom v republiki Sloveniji s predlogi za urejanje njihovega narodnomanjšinskega položaja. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 56/57, 120-156.

Kurikulum za vrtce. (1999). Pridobljeno 3.8.2013, s
http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf.

Lesar, I. (2005). The response of slovenian teachers to the migrant children from former Yugoslavia. *Two homelands: migration studies*, 22, 49-58.

Lukšič-Hacin, M. (1995). *Ko tujina postane dom : resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče

Lukšič-Hacin, M. (1999). *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

Medica, K. (2007). Sodobne migracije in dileme varnosti. *Socialno delo* 46(3), 125-133.

Medica, K., Lukič, G., & Bufon, M. (ur.) (2010). *Migranti v Sloveniji- med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.

Medica, K., & Lukič, G. (2011). *Migrantski circulus vitiosus : delovne in življenjske razmere migrantov v Sloveniji*. Koper : Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.

Medveš, S. (2006). Vloga in pomen dvojezičnosti druge generacije priseljenih v Slovenijo. *Socialna pedagogika*, 10(2), str.193-216.

Mesić, M. (2002). *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za sociologiju.

Migration and Economic Development in Kosovo. (2011). Pridobljeno 5.6.2013, s http://siteresources.worldbank.org/INTKOSOVO/Resources/Migration_and_Economic_Development_in_Kosovo_WB_report.pdf

Motik, D., & Veljić, I. (2006). *Spoznavam sebe, tebe, nas*. ZRSŠ. Ljubljana.

Mrvar, P. (2004). Interkulturno svetovanje in interkulturene svetovalne kompetence. *Sodobna pedagogika*, 55(3), 146-167.

Nastran-Ule, M. (ur.) (1999). *Predsodki in diskriminacije : izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče

Nastran-Ule, M. (2000). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Natek, K., & Natek, M. (2006). *Države sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Novak, B. (2004). *Šola in otrokove pravice*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Pirih-Svetina, N. (2005) *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Izolit.

Peček, M. (2005). Is primary school in Slovenia just and fair: the case of migrant children from former Yugoslavia. *Two homelands: migration studies*, 22, 29-48.

Prebeg-Vilke, M. (1995). *Otrok in jeziki: materinščina in drugi jeziku naših otrok*. Ljubljana: Sanjska knjiga.

Ragaru, N. (2007). *Macedonia: Between Ohrid and Brussels*. Paris: CERI/CNRS.

Razpotnik, Š. (2002). Na istem odru. V: Razpotnik, Š., & Dekleva, B. (2002) (ur). *Čefurji so bili rojeni tu* (s.17-36). Ljubljana: pedagoška fakulteta, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Razpotnik, Š. (2002). Kulturne dvoživke. V: Razpotnik, Š., & Dekleva, B. (2002) (ur). *Čefurji so bili rojeni tu* (s.37-43). Ljubljana: pedagoška fakulteta, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Razpotnik, Š. (2002). Manjšine in moč. V: Razpotnik, Š., & Dekleva, B. (2002) (ur). *Čefurji so bili rojeni tu* (s.44-51). Ljubljana: pedagoška fakulteta, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Razpotnik, Š. (2004). *Preseki odvečnosti: nevidne identitete mladih priseljenk v družbi tranzicijskih vic*. Ljubljana: Pedagoška Fakulteta.

Resman, M. (2003). Interkulturalna vzgoja in svetovanje. *Sodobna pedagogika*, 54(1), 60-79.

Roy, O. (2007). *Globalizirani islam*. Ljubljana: Krtina.

Samaluk, B., & Turnšek, N. (2011). Osveščanje o mehanizmih diskriminacije- nekaj rezultatov pilotne evalvacijske študije. *Sodobna pedagogika*, 62(3), 182-203.

Skubic-Ermenc, K. (2003). Komu je namenjena interkulturalna pedagogika? *Sodobna pedagogika*, 54(1), 44-58.

Skubic-Ermenc, K. (2010). Med posebnimi pravicami in načelom interkulturalnosti. *Sodobna pedagogika*, 61(2), 268-279.

Smyth, G. (2001). Odziv učiteljev na dvojezične učence v šestih osnovnih šolah na Škotskem: etnografska študija. *Sodobna pedagogika*, 52(2), 100-121.

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. (2007). Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 4. 8. 2013, s http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/

Šabec, K. (2006). *Homo europeus : nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Tatkovič, N. (2001). Vzgoja za multikulturalnost : usposabljanje za življenje v multikulturalni družbi. *Andragoška spoznanja : prva slovenska revija za izobraževanje odraslih*, 7(2), 24-30.

Trifunoski, J., (1988). *Albansko stanovništvo u socialističkoj republici Makedoniji.* Beograd: Književne novine.

Vathi, Z., & Black, R. (2007). *Migration and Poverty Reduction in Kosovo.* Pridobljeno 5.8. 2013, s <http://r4d.dfid.gov.uk/PDF/Outputs/MigrationGlobPov/WP-C12.pdf>

Vathi, Z. (2010). *The children od Albanian migrants in Europe: Ethnic identity, transnational ties and pathways of integration.* Pridobljeno 5.8.2013, s <http://core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/2710561>

Velike kulture sveta (1999). Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva založba

Vižintin, M. A. (2009). *Slovenščina v osnovni šoli - priložnost za medkulturni dialog.* Pridobljeno 3.6.2013, s <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Vizintin.pdf>

Vižintin, M. A. (2010). Pouk maternega jezika in kulture pri učencih priseljencih: temelj za medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli? *Sodobna pedagogika*, 61(1), 104-120.

Vrečer, N. (2007). *Integracija kot človekova pravica : prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU: Andragoški center Republike Slovenije.

Vullnetari, J. (2009). *Women and Migration in Albania: A View from the Village*. Pridobljeno 6.8. 2013, s <http://gendermigration.ha.uth.gr/images/downloads/Vullnetari.pdf>.

Zakon o osnovni šoli. (1996). Uradni list RS, št. 12. Pridobljeno 5.7.2013, s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=570>

Zupančič, J. (2008). Albansko vprašanje v luči političnoteritorialne rekonstrukcije Balkana. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 55, 6-49.

Žitnik-Serafin, J. (2008). *Večkulturna Slovenija*. Ljubljana: ZRC.

PRILOGA

Priloga 1: Zapis kodiranja intervjuja 3

Izpis intervjuja	Kode	Kategorije
L: Kako je potekala selitev v Slovenijo? » <u>Oči je že prej sm</u> (v Slovenijo, op.) <u>pršou delat</u> .«	Razlogi za migracije	Domovina
L: Kako pogosto greš v Makedonijo? »Grem <u>enkrat na let</u> , drugač pa se pogovarjamo.«	Pogostost obiskov na Kosovu in v Makedoniji	
L: Kako doživljaš Slovenijo in kako Makedonijo? »Men je <u>tle</u> (v Sloveniji, op.) bolj <u>domač</u> , tle sm se navadu. Sj grem <u>tja na dopust</u> . K zdj se <u>tm počutm k en tujc</u> . Na začetku je <u>hudo pol se pa navadš</u> tuki.«		
L: Na kakšen način ohranjaš povezavo s prijatelji iz Makedonije? » <u>Vidmo, slišmo, gremo na kavo</u> (s prijatelji iz Makedonije, op.).«	Ohranjanje stika z Makedonijo	
L: Kako pomembno ti je dogajanje v Makedoniji? »Jz <u>spremlam kva se dogaja v Makedoniji</u> , sam nam se pa zdj ne vem kako matrou, da bi kej zvedu.«	Spremljanje dogajanja v Makedoniji	
L: Na kakšen način vas je oče oskrboval z denarjem, ko ste bili v Makedoniji? » <u>K sm bli v Makedoniji nam je poslou dnar prek avtobusa</u> .«	Oče jim je pošiljal denar v Makedonijo	
L: Kako pogosto vas je oče obiskoval v Makedoniji? » <u>Oče je občasno pršou u Makedonijo, mami je</u>	Oče jih je v Makedoniji le občasno obiskal	

<p><i>bla <u>sama tm.</u></i></p>		
<p>L: Kako boš vzgajal otroka? Po katerih tradicijah?</p> <p><i>»Po <u>svojih tradicijah bom vzgaju otroke, ne bojo jedl svinine, ne bojo pil alkohola.</u></i></p>	<p>Prenos tradicij na naslednjo generacijo</p>	<p>Tradicija</p>
<p>L: V katerem jeziku boš govoril z otrokom?</p> <p><i>»Govoru bom <u>oboje, da se bo (otrok, op.) oboje nauču.</u></i></p>		
<p>L: Boš otroka naučil albansko?</p> <p><i>»Svoj <u>jezik bo znou (otrok, op.) materni.</u></i></p>		
<p>L: Ali se starša deklice in dečka enako veselita?</p> <p><i>»<u>Ne, dokler ne dobimo sina delamo otroke.</u></i></p>	<p>Neenakost spolov</p>	
<p>L: Pri čem je vse oče glavni v družini?</p> <p><i>»<u>Oče ma glavno besedo pr vsaki stvari. Tko k bo on reku, tko pa bo. Tko k pravjo da je lev kralj živali tko je tut to, da je oče glava družine.</u></i></p>		
<p>L: Kako pa ti gledaš na to, da je v albanski kulturi moški večvreden od ženske?</p> <p><i>Ja, <u>valda (da je moški večvreden, op.)</u>. Mal je bl pomembn, ženske so oženjo pa grejo, moški pa more poskrbet. Da nau šou res živet k ženi, tega ni. To zgleda k da si pajo patak.</i></p>		
<p>L: Mi lahko poveš kaj več o tej neenakosti med moškimi in žensko?</p> <p><i>»Ja ne vem, <u>moški je glava družine</u>, pač tko je. Hčerke se oženjo pa grejo od doma pol pr bajti mora en ostt.</i></p>		
<p>L: Kako ženske reagirajo na prevlado moškega?</p> <p><i>»One <u>same vejo že od mejhnga kaj lahk pa kaj ne.</u></i></p>		

<p>L: Kje se bo sestra in žena zaposlili? Boš ženi pustil delati?</p> <p>»Sestra se bo zaposlila pr ns. Jz <u>svoje žene ne bi pustu, da bi kje delala.</u> Tut zato, <u>da ne bi srečevala drugih ljudi.</u> Bi pač delala pr men.«</p>		
<p>L: Kje je zaposlena mati?</p> <p>»<u>Mami je gospodinja</u> pa mal <u>pomaga pr delu fotru</u> k ma firmo.«</p>	<p>Izobrazba in zaposlitev staršev</p>	
<p>L: Zanima me, če imate doma tradicionalno družino z veliko otroki?</p> <p>»To je Kosovo. To je Kosovo. <u>Kosovo glava, da majo tok otrok.</u> Tega <u>pr ns ni, da bi mel tok otrok,</u> to majo na Kosovu. Jz mam eno sestro.«</p>	<p>Velike družine</p>	
<p>L: Kako sta se starša spoznala? Sta poročena zaradi dogovorjene poroke?</p> <p>»Ne, <u>nista poročena tkoda bi se starši zmenl,</u> ampak sta se tko spoznala (mama in oče). <u>To je sam na Kosovu.</u> Pr ns je to že dolg tko zrihtan.«</p>	<p>Dogovorjena poroka</p>	
<p>L: Kaj doma jeste? Upošteevate albansko tradicijo?</p> <p>»Ja, <u>svinine ne jem,</u> to je pa to.«</p>	<p>Prepoved svinjine</p>	
<p>L: Kaj pa glede partnerke, katere narodnosti mora biti punca?</p> <p>»<u>Ne smem met druge vere</u> (partnerko, op.). <u>Ne smem se poročit,</u> drgač pa tko če mam eno punco to ni panike. Tle se ne bom poroču, <u>poroču se bom z eno iz dol pa tm</u> (v Makedoniji, op.). <u>Dol si jo bom iskov pa jo bom sm prpelu.</u>«</p>	<p>Narodnost kot kriterij izbire partnerja- sogovorci</p>	<p>Narodnost kot kriterij izbire</p>
<p>L: Nekaterim je pomembno samo, da je partnerka iste vere, kaj ti misliš o tem?</p> <p>»<u>Jz se ne bi poroču z Bosanko</u> tut če je ista</p>		

<p><u>vera</u>. <i>Ista vera more bit obvezno. <u>Sam če maš Bosanko te kšni drugač gledajo</u>. Gledajo te drgač. K <u>delaš napake</u>, to drugač gledaš nanga. K da <u>si kršu pravila</u>. <u>Nisi več tist, da te gledajo k normalnga človeka</u>.«</i></p>		
<p>L: Katere narodnosti so tvoji prijatelji? »<u>Prijatle</u> te k mam, <u>so mi najbliži Slovenci</u>. <u>Nimam nobenga svoje narodnosti</u>, mejbi tko bolj sam znanci. Men <u>ni pomembn kva je kdo</u>, <u>važn da se razujem</u>. Razn Albanca iz Kosova.</p>	<p>Narodnost kot kriterij izbire prijateljev-sogovorci</p>	
<p>L: Če prav razujem ne bi imel prijatelja Albanca iz Kosova? Zakaj? <u>"Ne, to bi meu prijatla (iz Kosova). Bi ga pozdravu sam ne bi se pa z nemu družu</u>. Tko dost zajebejo te. Ja dost, tut fotr ma slabe iskušne z Albanci iz Kosova.«</p>		
<p>L: Te je kdo kdaj žalil? »<u>Nism meu slabih izkušeni</u>. <i>Nikol nč.</i>«</p>	<p>Zaznavanje predsodkov in diskriminatornih praks</p>	<p>Predsodki in diskriminacija</p>
<p>L: Prav nikoli se ti še ni zgodilo, da bi te kdo žalil? »Se zgodi <u>k si mulc</u>, da <u>ti kdo reče Šiptar</u>, ampak to ti itk usak mulc reče.«</p>		
<p>L: Kaj si naredil, ko te je kdo žalil? »<u>Dou sm mu dva šamarja</u> pa sm šou.«</p>		
<p>L: Kakšne so razlike med šolo v Makedoniji in v Sloveniji? »Jz <u>sm meu mau slabše osnove</u>. <u>Anglešine nism dobr znou</u>, k sm se šele tle začeu učit. Tm sm se uču albansk pa makedonsk. <u>Tle je težji</u>. <u>Tut tepl so nas s palco</u>. <u>Blo nas je ene 33 v razredu</u>.«</p>	<p>Razlike šolskih sistemov v Sloveniji, na Kosovu in v Makedoniji</p>	<p>Šolski sistem</p>
<p>L: Kako dobro si znal slovensko, ko si se vključil v šolo v Sloveniji? »Znou sm govort že neki od prej <u>slovensk</u>, kšne</p>	<p>Vključevanje učencev albanske narodnosti v šolo</p>	

<p><i>besede bolj take nism znou. V glavnem več al mn sm znou. 60% recmo, da sm znou govort.</i>«</p>		
<p>L: Na kakšen način so ti pomagali učitelji? Si imel v šoli kako drugače kot ostali?</p> <p>»<i>To ne vem a sm meu (prilagoditve), lej na najboljši način so mi pomagal. Use sm meu isto k ostali, sam če kej nism razumu sm pa lahk vprašu.</i>«</p>		
<p>L: Si potem takoj napredoval v višji razred?</p> <p>»<i>Nism ponavlu, šou sm kr direkt v šolo, v 7. razred.</i>«</p>		
<p>L: Kako je bilo prvi teden v šoli?</p> <p>»<i>Pru tedn nism vedu kva je to urnik, kva je to mat, pa švz, to me je mal... Sm biu živčn. Živčn sm biu... Kva je zdj to, nč nism razumu. Šou sm u šolo, uzeu urnik pa sm reku, da nej mi razložijo.</i>«</p>		
<p>L: Kako si sledil pouku v Sloveniji?</p> <p>»<i>Če nism znou sm mal bolj poslušu al pa sm kerga vprašu. Tut učitla sm prašu.</i>«</p>		
<p>L: Ali ti je srbohrvaščina pomagala pri vključitvi v šolo?</p> <p>»<i>Ja vrjetn mi pomagal, da sm znou srbohrvašk.</i>«</p>		
<p>L: Koliko je bilo priseljencev na tvoji šoli?</p> <p>»<i>Ja blo je (priseljenci v osnovni šoli, op.), iz Hrvaške pa Bosne, sam so bli tle rojeni. Ni blo nobenga (albanske narodnosti, op.)... ne da bi vedu.</i>«</p>	<p>Narodnostna sestava razreda</p>	
<p>L: S čim si imel največje težave v šoli v Sloveniji?</p> <p>»<i>Anglešine nism dobr znou, k sm se ga šele tle začeu učit. Tm sm se uču albansk pa makedonsk.</i>«</p>	<p>Težave pri angleščini</p>	

<p>L: Kako se je obnašala učiteljica do tebe na začetku, ko si se vključil v šolo?</p> <p>»Vedla je <u>da je men bol težko</u>, kje je mal <u>popustila na začetku</u>... prvo leto.«</p>	<p>Pričakovanja učiteljev do učencev albanske narodnosti</p>	
<p>L: Ali si imel v šoli kdaj možnost predstaviti svojo kulturo in na kakšen način?</p> <p>»Ja, sm <u>lahk predstavu</u> svojo <u>kulturo vsrednji šoli</u>. Predstavu sm te navade pa to.«</p>	<p>Ohranjanje kulture v šoli</p>	
<p>L: Kateri od staršev je hodil v šolo za tebe?</p> <p>»<u>Oči je hodu u šolo</u>.«</p>	<p>Starši in šola</p>	
<p>L: Kdo ti je pomagal pri domači nalogi?</p> <p>»<u>Oče obvlada slovensko</u>. Tut mi je <u>lahk pomagu pr nalogi</u>.«</p>		
<p>L: Kakšen se ti zdi albanski jezik?</p> <p>»Jezik zame ni težek, drgač pa lahk računaš, da <u>ma 36 črk</u>, ma <u>več črk pa se teži izgovorijo</u>.«</p>	<p>Odnos do albanskega jezika</p>	<p>Jezik</p>
<p>L: Kdo je odgovoren, da otroka nauči slovensko in kako si se ti naučil?</p> <p>»Jz <u>sm prhajou na počitnce</u> (v Slovenijo, op.) pa sm ostov tle po en let al pa dve, pa tko. <u>Vmes sm se s prijatli uču slovensk</u>. Pač sam se uči, bol da se mau muč. <u>Učitli tenavjo</u> (naučili, op.). Drugač se ne bo nauču. <u>Uni k nč ne znajo govort se lahk zahvaljo staršem, k so oni krivi</u>.«</p>	<p>Učenje slovenskega jezika</p>	
<p>L: Kdo te je naučil slovensko?</p> <p>»Sam sm se <u>nauču.. s kolegi</u>.«</p>		
<p>L: Kako doma govoriš?</p> <p>»<u>Albansk govorim albansk</u>.«</p>	<p>Pogovor s starši</p>	
<p>L: Kako dobro starša govorita slovensko?</p> <p>»<u>Mami ne lih perfektno</u>, zna pa normalno, <u>oči</u></p>	<p>Znanje slovenskega jezika staršev sogovorcev</p>	

<u>pa dobr.</u>		
L: Kaj si po narodnosti? »Ja, <u>jz sm Albanc</u> , sam sm <u>iz Makedonije</u> .«	Narodnostna pripadnost	Etnična identiteta
L: Kakšne so razlike med Albanci iz Kosova, Makedonije in Albanije? »Mejčkn <u>drugač je če si Albanc iz Kosova</u> , malt ut <u>drugačn ponašanje</u> . Tm na Kosovu so lahk albanci pravoslavci al pa muslimani, <u>pr ns so pa sam muslimani</u> .«	Razlike med Albanci na Kosovu, v Makedoniji in Albaniji	
L: Kaj pa razlike v jeziku med Albanci? »V jeziku so <u>razlike z unimi iz Kosova</u> , toj tko k tle Primorc pa Štajrt pa tko.«		
L: Kako doživljaš Kosovo kot Albanec iz Makedonije? »Men je blo <u>vseen k se je Kosovo osamosvojiv</u> . Jz <u>Kosova ne obravnavam kot nek k je men pomembn</u> .«		
L: Od česa je odvisno ali se ženska pokrije? Kdo to določa? »Ta <u>pokritost piše v Koranu</u> , <u>večina jih tega ne upošteva</u> . Sam tle se folk ne pokriva, da te ne bi drugi čudn gledal. Moja <u>mt pa sestra nista</u> . Tut <u>moja punca ne bo</u> . <u>To je drugač zahteva Alaha</u> , to se one same odločjo.«	Zakritost žensk	
L: Ali in kako se vizualno vidi, da si Albanec? In kako lahko prepoznaš Albanca? »Ne, <u>vizualno se ne dojame men</u> , sam <u>jz pa valda ločm</u> . <u>Več al mn</u> . Vidš <u>kako je oblečen</u> , <u>kako se ponaša</u> . Ponašanje je drugačno. To ne znam opisat. Pač <u>vidm ga</u> . <u>Jz se ne razlikujem</u> , mene večina sploh ne dojame iz kje sm pa kva sm.«	Prepoznavanje pripadnikov albanskega naroda	
L: Ali in kako pogosto moliš? » <u>Ob petkih hodm molt</u> . To <u>mi je ostal od</u>	Veroizpoved	Religiozna identiteta

<p><u>mejhna.</u> To je <u>avtomatsko vera.</u>«</p>		
<p>L: Katerih verskih pravil se držiš? Si praznoval Bajram?</p> <p>»To sm <u>praznovou (Bajram, op.)</u>. To usi praznujejo ne glede na to, da so postil. Jz <u>use postim</u>, jz se <u>držim vseh verskih pravil</u> kar je treba. Jz sm zele <u>delu pa postiu pa je blo 40 stopinj</u>. 30 dni sm postiu, nč ne jedu ne piu (ko ni dovoljeno, op.)«</p>		
<p>L: Si že prebral Koran?</p> <p>»Jz <u>sm prebrou Koran. To je normaln.</u>«</p>		
<p>L: Katere so ključne značilnosti islamske vere?</p> <p>»Ključne značilnosti so, da <u>ne ješ svinjine, ne piješ alkohola, da postiš</u>, da greš <u>enkrat u živelnu v Meko</u>. Nism še šou ampak <u>bom šou.</u>«</p>		
<p>L: Kje se nameravaš zaposliti?</p> <p>»<u>Vodu bom naprej firmo od očeta.</u>«</p>	Zaposlitev	Načrti za prihodnost
<p>L: Kje boš čez 10 let? Se boš vrnil v Makedonijo?</p> <p>»Ne vem še kje bom. <u>Mogoče bom tut v Avtriji pol delu al pa kej. Pa k bom 50 al pa 60 str bom šou mogoče nazaj v Makedonijo.</u>«</p>		
<p>L: Se boš kdaj vrnil v Makedonijo?</p> <p>»<u>Pol k bom 50 al pa 60 str bom šou mogoče nazaj v Makedonijo.</u>«</p>	Vrnitev na Kosovo in v Makedonijo	